

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT
ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**İSLAM HUKUKUNA GÖRE
FİKRİ MÜLKİYET HAKLARININ SATIŞI**

Murat Arslan

Zonguldak 2023

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT
ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**İSLAM HUKUKUNA GÖRE
FİKRİ MÜLKİYET HAKLARININ SATIŞI**

**Hazırlayan
Murat ARSLAN**

**Tez Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Orazsahet ORAZOV**

Zonguldak 2023

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

/ .../ 2023

Murat ARSLAN

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında 205282132006 numaralı Murat ARSLAN'ın hazırladığı “**İslâm Hukukuna Göre Fikri Mülkiyet Haklarının Satışı**” konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 28/08/2023 günü saat 14.00’da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Orazsahet ORAZOV (Danışman)

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Adem ARSLAN

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Abdülmecit Karaaslan

Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../20.....

Doç. Dr. Yücel NAMAL

Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum	: ZBEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tez Başlığı	: İslam Hukukuna Göre Fikri Mülkiyet Hakların Satışı
Tez Yazarı	: Murat ARSLAN
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Orazsahet ORAZOV
Tez Türü, Yılı	: Yüksek Lisans Tezi, 2023
Sayfa Adedi	: 97

İslam hukuk sistemi durağan bir sistem değil bilakis, güncel olan konuları önceleyen, yeni kavramlara kayıtsız kalmayan ve toplumda baş gösteren sorunları kendi normlarına uygun çözüm giden aktif bir hukuk düzenidir. Sanayi devriminden sonra gündeme gelen fikri mülkiyet hakları kavramı önce Batı hukukunda incelenmiştir. Konu İslam toplumunda da kendine yer bulunca İslam hukukçuları konuyu araştırmış ve bu kavramı hak ve menfaat kavramı kapsamında değerlendirilmiştir. Fikhi meseleler insanın başını döndürecek derecede hızlı değişmektedir. Sürekli gündemi işgal eden yeni konular, hukukçuları daha çok araştırmaya ve çalışmaya sevk etmektedir. Bu kapsamda, tezimizde güncel olan fikri mülkiyet hakların satışı ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde fikri mülkiyet hakların kavramsal çerçevesi sunulmuştur. İkinci bölümde ise fikri mülkiyet hakların İslam fikhındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda fikri mülkiyet hakları, hak ve menfaat kavramı çerçevesinde kabul edilmiştir. Bunun sonucunda fikri hakların bedel karşılığında başkasına satış yoluyla intikalinin mümkün olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Fikri Haklar, Fikrî Mülkiyet, Alım-Satım, Hakların Satışı, Menfaatlerin Satışı

ABSTRACT

Institution : ZBEU, Institute of Social Sciences, Basic Islamic Sciences Department
Title : Sales of Intellectual Property Rights According to Islamic Law: Development Process and Permission
Author : Murat ARSLAN
Advisor : Assist. Prof. Dr. Orazsahet ORAZOV
Type of Thesis, Year : Master Thesis, 2021
Total Number of Pages : 97

The Islamic legal system is not a static system, on the contrary, it is an active legal system that prioritizes current issues, does not remain indifferent to new concepts, and provides solutions to the problems that arise in society in accordance with its own norms. The concept of intellectual property rights, which came to the fore after the industrial revolution, was first examined in Western law. When the subject found its place in the Islamic society, Islamic jurists researched the subject and this concept was evaluated within the scope of the concept of right and benefit. Fiqh issues are changing fast enough to make one's head spin. New issues that constantly occupy the agenda prompt lawyers to research and work more. In this context, the sale of current intellectual property rights is discussed in our thesis. In the first part of the study, the conceptual framework of intellectual property rights is presented. In the second part, the place of intellectual property rights in Islamic jurisprudence has been tried to be determined. In this context, intellectual property rights have been accepted within the framework of the concept of rights and interests. As a result of this, it has been concluded that it is possible to transfer the intellectual rights through sale to someone else in return for a price.

Keywords: Islamic Law, Intellectual Rights, Intellectual Property, Buying and Selling, Sale of Rights, Sale of Interests

ÖN SÖZ

Allah insanları farklı toplumlardan yaratmış, kendi aralarında iletişim kurmaları için diller bahşetmiş ve hayatlarını idame etmeleri için de alışveriş kuralları öğretmiştir. Her toplum kendi alım satım hukukunu belirlemiş, ortaya çıkan yeni muameleleri günün şartlarına uygun hale gitmişlerdir. Her dönemin kendine has uygulamaları ve hukuki düzenlemeleri olduğundan karşılaştıkları problemleri o günün hukuku çerçevesinde çözmeye çalışmışlardır. İnsanların arasında ortaya çıkan meselelerin birçoğunun ise mal kavramı, fiziki yapısı ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür.

İlk ve Orta Çağ'da fikri mülkiyet haklarının hukuki varlığından, muhafaza altına alınmasından ve satışından söz edilmemiştir. Ancak Fransız devrimi sonrası fikri mülkiyet hakları en güncel konular arasında girmiştir. Özellikle bu dönemde telif haklarının karşılığında bedel alınarak satışı başlamıştır. Söz konusu dönemden itibaren fikri mülkiyet hakların kanuni altyapısı ve kavramsal çerçevesi oluşmuştur. Böylece fiziki mal gibi fikri mülkiyet hakları da satışa konu olmuştur.

Son dönem İslam hukukçuları fikri mülkiyet haklarını incelemiş, bu hakları şeriat dairesinde tekrar değerlendirmeye tabi tutmuşlardır. Özellikle Osmanlıya matbaanın gelmesiyle fikri haklar gündem olmuştur. O günün hukukçuları fikri mülkiyet haklarını İslam kaynaklarından süzerek yeniden yorumlamışlardır. Hatta "Osmanlıda Telif Nizamnamesi" fikri haklar ile ilgili ilk yasal düzenlemedir. Bu bağlamda belirtmek gerekirse günümüzde fikri mülkiyet haklarının alım satımı güncel konulardan biridir. Netice itibarıyla İslam hukukuna göre hak sahibinin yetkisinde bulunan bu hakları, bedelli veya bedelsiz başkasına devretme konularını özellikle fikri mülkiyet hakkı konusunu gündeme getirmeye gayret ettik.

Tezin konu seçiminden hazırlanması ve yazılması aşamasına kadar desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Orazsahet ORAZOV'a, tezimizi inceleyip katkılarını sunan DR. Ahmet SABAN'a ükranlarımı sunuyorum. Başta tez yazım teknikleri konusunda rehberlik yapan Doç. Dr. Murat AKIN'a, her türlü fikri destek veren Doç. Dr. Recep ÇETİNTAŞ'a, ilk hocam annem, sevgili eşime teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
1. FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI	4
1.1. Fikri Mülkiyet Kavramı	4
1.1.1. Sözlük Anlamı.....	4
1.1.2. Terim Anlamı	4
1.2. Fikri Mülkiyet Hakların Özellikleri	6
1.2.1. Gayr-i Maddi Şeyler Üzerine Kurulması	6
1.2.2. İnsan Zihninin Ürünü Olması.....	6
1.2.3. Mutlak Haklardan Olması	7
1.2.4. Tecessüm Ettiği Varlıktan Müstakil Olması	7
1.2.5. Bölünebilir Olması	7
1.3. Fikri Mülkiyet Haklarının Kategorileri.....	8
1.3.1. Telif Hakları	8
1.3.1.1. İlim ve Edebiyat Eserleri.....	9
1.3.1.2. Musiki Eserleri	10
1.3.1.3. Güzel Sanat Eserleri	10
1.3.1.4. Sinema Eserleri	11
1.3.1.5. İşlenme ve Derleme Eserler	12
1.3.2. Sınai Mülkiyet Hakları	13
1.3.2.1. Patentler.....	13
1.3.2.2. Faydalı Modeller	14
1.3.2.3. Markalar	14
1.3.2.4. Endüstriyel Tasarım	15
1.3.2.5. Coğrafi İşaretler.....	15
1.3.2.6. Entegre Devre Topografyaları.....	16
1.4. Eser Sahipliği	16
1.4.1. Manevi Haklar.....	17

1.4.1.1. Umuma Arz Etme Hakkı.....	18
1.4.1.2. Eser İsmi'nin Tayin Etme Hakkı.....	18
1.4.1.3. Eserde Değişiklik Yapılmasını Menetme Hakkı.....	19
1.4.1.4. Eserin Aslına Ulaşma Hakkı.....	20
1.4.2. Mali Haklar.....	20
1.4.2.1. İşleme Hakkı.....	21
1.4.2.2. Çoğaltma Hakkı.....	22
1.4.2.3. Yayma Hakkı.....	22
1.4.2.4. Temsil Hakkı.....	23
1.4.2.5. Kamuya İletim Hakkı.....	24
1.4.2.6. Pay Hakkı.....	25
2. FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI İLE BAĞLANTILI KAVRAMLAR.....	27
2.1. Hak Kavramı.....	27
2.1.1. Lügat Anlamı.....	27
2.1.2. İstilah Anlamı.....	27
2.1.3. Hakkın Unsurları.....	29
2.1.3.1. Hakkın Konusu.....	30
2.1.3.2. Hakkın Alacaklısı.....	30
2.1.3.3. Hakkın Borçlusunu.....	30
2.1.3.4. Hakkın Meşruiyeti.....	31
2.1.4. Hakkın Tasnifi.....	31
2.1.4.1. Sahibine Nispetle Hak.....	32
2.1.4.1.1. Allah Hakkı (Hakkullah).....	32
2.1.4.1.2. Kul Hakkı (Hakku'l-abd).....	32
2.1.4.1.3. Karma Hakları.....	32
2.1.4.1.3.1. Allah Hakkı Ağır Basan Haklar.....	33
2.1.4.1.3.2. Kul Hakkı Ağır Basan Haklar.....	33
2.1.4.2. Mahalline Nisbetle Hak.....	33
2.1.4.2.1. Mali ve Mali Olmayan Hak.....	33
2.1.4.2.2. Aynî, Şahsi ve Manevi haklar.....	34
2.1.4.2.3. Mücerred ve Gayr-i mücerred Hak.....	34
2.2. Mal Kavramı.....	35
2.2.1. Lügat Manası.....	35
2.2.2. Terim Manası.....	35

2.2.2.1. Hanefilere Göre Mal Kavramı.....	35
2.2.2.2. Cumhura Göre Mal.....	37
2.2.3. Malın Kısımları	38
2.2.3.1. Mütakavvim- Gayr'i Mütakavvim Mallar.....	39
2.2.3.2. Menkul-Gayrimenkul Mallar	39
2.2.3.3. Misli - Kıyemi Mallar	39
2.3. Menfaat Kavramı	40
2.3.1. Lügat Manası.....	40
2.3.2. İstilah Anlamı.....	40
2.3.2.1. Hanefilere Göre Menfaat.....	41
2.3.2.2. Cumhura Göre Menfaat.....	41
2.3.2.3. Menfaatin Mali Mahiyeti	42
2.3.2.3.1. Menfaati Mal Kabul Etmeyenler	42
2.3.2.3.2. Menfaati Mal Kabul Edenler	43
3. İSLAM HUKUKUNA GÖRE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARININ SATIŞI	44
3.1. İslam Hukukuna Göre Fikri Mülkiyet Haklarının Satışı.....	44
3.1.1. Satış Akdinin Mahiyeti	44
3.1.1.1. Sözlük Anlamı.....	44
3.1.1.2. Terim Anlamı	45
3.1.1.2.1. Hanefilere Göre	45
3.1.1.2.2. Malikilere Göre	45
3.1.1.2.3. Şafiilere Göre.....	45
3.1.1.2.4. Hanbelilere Göre	46
3.1.2. Satış Akdinin Şartları	46
3.1.2.1. İn'ikâd Şartları.....	47
3.1.2.2. Sıhhat Şartları	47
3.1.2.3. Nefâz Şartı.....	48
3.1.2.4. Lüzum (Bağlayıcılık) Şartı.....	48
3.1.3. Sonuç Açısından Satış Çeşitleri	49
3.1.3.1. Sahih Satış Akdi	49
3.1.3.2. Fasit Satış Akdi	49
3.1.3.3. Batıl Satış Akdi	50
3.1.4. Satışa Konu Olan Unsurlar.....	50
3.1.4.1. Ayn'ların Satışa Konu Olması	51

3.1.4.1.1. Sözlük Anlamı	51
3.1.4.1.2. Terim Anlamı	51
3.1.4.1.2.1 Hanefi Hukukçuların Görüşü.....	53
3.1.4.1.2.2. Cumhurun Yaklaşımı.....	53
3.1.4.2. Menfaatlerin Satışa Konu Olması	54
3.1.4.2.1. Hanefilere Göre Menfaatin Satışı	54
3.1.4.2.2. Cumhura Göre Menfaatin Satışı.....	55
3.1.4.3. Hakların Satışa Konu Olması	56
3.1.4.3.1. Hanefilere Göre Hakkın Satışı.....	58
3.1.4.3.2. Cumhura Göre Hakkın Satışı.....	59
3.2. İlgili Kavramlar Bağlamında Fikri Mülkiyet Hakların Satışı	60
3.2.1. Ayn Kavramı Bağlamında Fikri Mülkiyet Hakları	60
3.2.2. Menfaat Kavramı Bağlamında Fikri Mülkiyet Hakları.....	61
3.2.3. Hak Kavramı Bağlamında Fikri Mülkiyet Hakları	62
3.2.3.1. Fikri Mülkiyet Haklarının Ayni, Şahsi ve Manevi Haklar İle İlişkisi	63
3.2.3.2. Mücerred ve Mütakarrir Hak.....	64
3.3. Satışa Konu Olan Fikri Mülkiyet Hakların Mütakavvimliği	65
3.3.1. Sözlük Anlamı.....	65
3.3.2. Terim Anlamı	65
3.3.3. Mütakavvimiyet Vasfı.....	67
3.3.4. Maddi Olmayan Mütakavvim (Fikri Haklar).....	69
3.4. Fikri Mülkiyet Hakları Mebû Olması	70
3.5. Fikri Mülkiyet Hakların Satışı	73
3.5.1. Fikri Hakların Satış Şartları	73
3.5.2. Fikri Hakların Satışı Hakkındaki Âlimlerin Görüşleri.....	74
3.5.2.1. Hanefilere Göre Fikri Hakların Satışı	74
3.5.2.1.1. İlk Dönem Hukukçular	74
3.5.2.1.2. Son Dönem Hanefi Hukukçulara Göre.....	77
3.5.2.2. Cumhura Göre Fikri Mülkiyet Haklarının Satışı.....	80
3.5.2.3.1. Fikri Mülkiyet Hakların Satışına Caiz Diyenler.....	82
3.5.2.3.2. Fikri Mülkiyet Hakların Satışına Caiz Değil Diyenler.....	83
3.5.2.3.3. Fikri Hakları Mütakavvim Olarak Satışına Cevaz Verenler	84
SONUÇ.....	85

KAYNAKÇA	88
ÖZ GEÇMİŞ	97

KISALTMALAR LİSTESİ

b.	: İbn
byy	: Basım Yeri Yok
bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
dia.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
fsek	: Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
hz.	: Hazret
isam.	: İslam Araştırma Merkezi
md.	: Madde
nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
sbe	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
tdk.	: Türk Dil Kurumu
thk.	: Tahkik eden
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri
yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Tezin Konusu

İslam hukuku çerçevesinde ele alınan konulardan birisi fikri mülkiyet hakların satışı konu olma meselesidir. Hak ve hukuk meselesi insanlığın varlığı ile gündeme gelen bir konudur. Bir şeyi kendi otoritesinde bulundurma, ona sahip olmayı hak kavramı ile ifade edilmiştir. Nitekim hak kavramı tüm dinlerde var olmuş hatta bütün toplumlar tarafından ortak kullanılarak günümüze kadar gelmiştir.

Fikri mülkiyet hakları, sahibine fikri hak üzerinde tasarruf yetkisi sunan bir haktır. Her ne kadar tarih boyunca varlığı söz konusu olsa da sanayi devriminden sonra kavramsal gelişimi ve hukuki altyapısı oluşmaya başlamıştır. Fikri mülkiyet hakları genelde fikir ve sanat eserleri, sınai mülkiyet haklarından oluşmaktadır. İslam hukuku da bu haklara kayıtsız kalmamış şer'î nasları baz alarak kendi hukuki sistemine göre yeniden şekillendirmiştir.

Günümüzde fikri mülkiyet hakları pozitif hukuk sistemlerinde önemi olan, ulusal ve uluslararası sahada geçerliği olan ve alım satıma konu olan hukuki haklardandır. Bu bağlamda Osmanlı'da fikri mülkiyet hak sahibinin haklarını koruma amacıyla yapılan ilk yasal düzenleme olan Telif Nizamnâmesi öneme haizdir. Çünkü Telif Nizamnâme ile İslam hukukunda fikri mülkiyet haklara dair ilk çalışmanın temelleri atılmış olmaktadır. Son dönem İslam hukukçuları fikri mülkiyet hakları üzerinde ciddi mesai harcamış, bu hakların kiralanması, hibesi, vakf edilmesi ve satılması gibi hususlarda görüşler ortaya koymuştur.

Tezin İçeriği

Araştırmamız iki temel konunun etrafında şekillenecektir. Birincisi fikri mülkiyet haklarının İslam hukuku açısından tanımlanmasıdır. Bu bölümde fikri mülkiyet hakların tanımı, İslam âlimlerinin bakış açıları, bu hakların özellikleri, kategorileri ve onunla bağlantılı kavramlar incelenmiştir, fikri mülkiyet hakların genel mahiyeti ortaya konulmuştur. Ayrıca sonra fikri hakların kavramsal çerçevesi ve İslam hukuku literatüründeki yeri tespit edilmeye çalışılmış, özellikle fikri mülkiyet haklarına işaret eden fihri kavramlar ele alınmıştır.

Araştırmanın İkinci temel konusu ise fikri mülkiyet haklarının İslâm hukuku açısından satılıp satılmayacağını tespit etmek. Bunun içinde ayn, hak ve menfaat kavramları özenle tetkik edilmiştir. Bundan dolayı ayn-hak ve menfaat kavramları üzerinde özenle durulmuş, hak ve menfaatlerin mal sayılıp sayılmaması, satışa konu edilip edilmemesi hususunda Hanefiler ile cumhur arasındaki görüş ayrılığına da dikkat çekilmiştir. Bölümde fikri mülkiyet hakların satış akdinin İslam hukukundaki yeri ve hukukçuların bu konudaki görüşleri sunulmuştur.

Çalışmamız bir giriş, iki bölüm ve bir sonuç şeklinde düzenledi. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, içeriği, amacı ve konunun seçilme nedeni işlendi. Tezin yazımında genel itibariyle Türkçe kelimeler için Türk Dil Kurumu (TDK) verileri, Arapça kavramları, kişiler, eser ve mezhep isimleri için Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) tarafından hazırlanan İslâm Ansiklopedisi (DİA) esas alınmıştır.

Konunun Seçilmesi ve Araştırmanın Literatür Değerlendirmesi

İnsanların hayatını meşgul eden güncel meselelerden fikri mülkiyet hakları ile ilgili farklı başlıklar altında bu hakları ele alan araştırmalar yapılmıştır. Ancak en azından ülkemizde söz konusu ‘fikri mülkiyet haklarının İslam hukukuna göre satışı’ hakkında müstakil bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bu nedenle fikri mülkiyet hakların İslam hukuku bağlamında satışının gündeme getirilmesi önem arz etmektedir.

İslam Hukuku bağlamında fikri mülkiyet hakları ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde çalışmamıza kaynaklık niteliğinde olan bazı çalışmalar dikkat çekmektedir. Onlardan bir kaçını belirtmek gerekirse şöyledir:

“Hukûku’l-ıhtîra‘ ve’t-Te’lif fi’l-fikhi’l-İslâmî”, Eser, Muhammed b. Suud İslam Üniversitesinde 2003 yılında Hüseyin b. Ma’levî eş-Şehrânî tarafından kaleme alınan 650 sayfalık yüksek lisans tezidir. Söz konusu tez, bu konuya dair yapılan en kapsamlı çalışmadır. Çalışma şöyle özetlenebilir; birinci bölümde fikri mülkiyet hakların tarifleri yapılmakta daha sonra fikri hakların taksimatı sunulmaktadır. İkinci bölümde fikri mülkiyet hakları ile ilgili bazı hükümler zikredilirken, üçüncü bölümde ise fikri haklara karşı işlenen suçlar ve onlara

öngörülen cezalar konusu ele alınmıştır. Yazar konuyu dört mezhebe göre âlimlerin konu hususundaki görüşlerini tarafsız bir şekilde sunmaya gayret etmiştir.¹

“İslam Hukukunda ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları”. Eser, Ahmed Saban tarafından Sabahattin Zaim Üniversitesinde 2020 yılında Ahmet Hamdi Yıldırım danışmanlığında yapılan doktora çalışması olarak hazırlanmıştır. 211 sayfalık eser, fikri mülkiyet hakları konusunda Türkçe yapılan en kapsamlı çalışmadır. Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde fikri mülkiyet hakları gerek İslâm hukuku gerekse beşeri hukuk açısından tanımlanmış ve fikri hakların tarihsel gelişimi, fikri hakların korunmasına yönelik faaliyet gösteren uluslararası örgütler ve uluslararası fikri haklar sözleşmeleri incelenmiştir. İkinci bölümde telif hakları ve sınai mülkiyet hakları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise fikri mülkiyet haklarının bedelli ya da bedelsiz başkasına satışına kısaca değinilmiştir.²

“Hakku’l-ibtikâr fî’l-fikhi’l-İslâmî’l-mukâran”. Fethi ed-Düeynî tarafından yazılan kitap 125 sayfadır. Yazar eserin başında fikri mülkiyet haklarının “hakku’l-ibtikar” (buluş ve icat hakları) denilmesinin nedenini açıklamaktadır. Daha sonra bu hakların menfaat olmaları ve bu sebeple üzerlerine mülkiyetin imkân boyutunu çerçevelemeye çalışmıştır. Ardından fikri mülkiyet hakların İslâm hukukundaki mal kavramı ile bağlantısı gündeme getirmektedir.

“İslâm Hukukunda Fikir ve Sanat Hukuku Kavramı Eser Sahibinin Eseri Üzerindeki Hakların Hukuki Niteliği”, 1999 yılında Marmara Üniversitesinde Hamza Erdoğan’ın Vecdi Akyüz danışmanlığında hazırladığı 65 sayfalık üç bölümden oluşan yüksek lisans tezidir. Yazar birinci bölümde fikir ve sanat hukukunun tarifi ve tarihi sürecini ele almıştır. İkinci bölümde hak ve mal kavramlarına değinmiş ve fikri haklarla olan bağlantısını tespit etmeye çalışmıştır. Üçüncü bölümde ise eser ve eser sahibi kavramlarını hem beşeri hem de İslâm hukuku açısından değerlendirmiştir.

¹ Hüseyin Bin Ma’levî eş-Şehrânî, *Hukûku’l-İhtirâ ve’t-Telif* (Riyad: Dâru Tayyibeti li’n-Neşr ve’t-Tevzi 2004).

² Ahmet Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları* (İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Temel İslam Bilimleri, Doktora Tezi, 2020).

1. FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI

1.1. Fikri Mülkiyet Kavramı

1.1.1. Sözlük Anlamı

“Fikir” kelimesi Arapçadan dilimize geçen bir kavram olup sözlükte: “düşünme”, “görüş”, “hacet”,³ ve “herhangi bir hususta zihni çalıştırma”,⁴ anlamlarını ifade eder.

Mülkiyet kavramı ise “mülk”, “melk” ve “milk” şeklinde üç ayrı vezinde kullanımı caizdir.⁵ Sözlük manası ise: “mutlak güç”, “sulta”, “otorite”, “hükümlerlik”, “saltanat” ve “sahip”⁶ olma manasında kullanılan bir kavramdır.

En son olarak “hak” kavramı da sözlükte: “sabit olan şey”, “layık”, “doğru söz” ve “gerçekleşmesi umulan iş”⁷ anlamlarında kullanılır.

1.1.2. Terim Anlamı

Fikri mülkiyet hakları kavramı yakın bir geçmişte dayanmaktadır.⁸ Hâlihazırda gündemde olan fikri mülkiyet hakları kavramı ilk önce batıda ortaya çıkmıştır.⁹ Bundan dolayı ilk hukuki çalışmaların altyapısı da batılı hukukçular tarafından oluşturulmuştur.¹⁰ Daha sonra Müslüman toplumlarda beliren ihtiyaca binaen İslâm hukukçuları da fikri mülkiyet hakları ile yakından ilgilenmişlerdir. Bu bağlamda, onlar fikri mülkiyet haklarının mahiyetinin ne olduğunu beşeri hukukun yaklaşımını da göz önünde bulundurmak suretiyle tespit etmeye

³ Ebu'n-Nasr İsmail b. Hammâd el- Cevheri, es-Sihah Tâcu'l- Luga, (Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Meleyani, 1987), 2/783; Mevlüt Sarı, *el-Mevarid Arapça-Türkçe Lügat*, (İstanbul: Bahar Yayınları, 1980), “*fikir*”.

⁴ Ebu'l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*(Beyrut: Dâru Sadır, 1993), “*fikir*”, 5/565.

⁵ İbrahim Mustafa vd. *el-Mu'cemu'l-Vesit*, nşr. Abdulaziz en-Neccar (Mısır: Mektebetü's-Şurikü'd-Düveliye, 1425), “*mülk*”, 886.

⁶ Mustafa vd. “*mülk*”, 886.

⁷ Muhammed Ali et-Tehânevi, Keşşafü Istılahatil-Fünûnve'l-Ulum, thk. Ali Dahrûc (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1997), “*hak*”, 682.

⁸ Canan Tanrıöver, *Fikri Mülkiyet Hukukunda Güzel sanat Eseri Sahibinin Yeniden Satış Hakkı* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, 2010), 4-5.

⁹ Mustafa Takır, *Fikri Mülkiyet Haklarını Zekâtı* (Ordu: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Devam Eden Yüksek Lisans Tezi.

¹⁰ Tanrıöver, *Fikri Mülkiyet Hukukunda Güzel Sanat Eser Sahibinin Yeniden Satış Hakkı*, 4-5.

çalışmışlar ve bu hakları İslam hukuku süzgecinden geçirerek belli tanımlarda bulunmuşlardır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

“Fikri mülkiyet hakları âlim veya edibin kendilerinden önce meydana getirilmemiş olan eseri ilk olarak kendilerinin ortaya koymaları ile onların salahiyetine has kılan fikri suretlerdir”.¹¹

“Fikri mülkiyet hakkı: icat ve fikrin bir ürünü olarak gayri maddi şeyler üzerinde meydana gelen aynı bir haktır.”¹²

“Telif, patent ve markalar gibi ister zihni bir çalışmanın ürünü olsun ister endüstriyel bir buluşun neticesi olsun, kişiye bazı özel yetkiler veren ve maddi olmayan bir şey üzerinde sabit olan haktır.”¹³

İslam hukukçularının yapmış olduğu tarifler göz önüne alındığında bir takım noksanlıkların olduğunu söylemek mümkündür. Fikri mülkiyet hukuku alanında yapmış olduğu çalışmasında Ahmet Saban bu eksikliklere şu ifadeleriyle dikkat çekmiştir:

“Tariflerden ortaya çıkan sonuçlar yeniden incelendiğinde tariflerin efradını cami olmasın da bazı eksikliklerin olduğu göze çarpmaktadır. Nitekim meşru olmayan işlerde ya da nesnelere meydana getirilen fikri ürünler şeriat nazarında herhangi bir değere sahip değildir. Buna rağmen tariflerde haram olan fikri ürünlerin bir değerinin olmadığına dair işaret bulunmamaktadır Bundan dolayı tariflerin yeniden gözden geçirilip efradını cami ağıyarını mani bir tarif yapılacak olursa şöyle bir tanımda bulunulabilir:” “Fikri mülkiyet hakkı özel hukuk alanının bir parçası olmakla beraber daha önce meydana getirilmemiş ve şeriatça meşru görülen her türlü fikri ve zihni çaba sonucunda ortaya çıkarılan gayr-i maddi ürünler üzerine kurulan karma nitelikli mutlak haklardandır”.¹⁴

Arapça kaleme alınan eserlerde muasır İslâm âlimlerinin fikri mülkiyet haklarına dair kullandıkları terimler olup birbirinden farklı ama anlamca yakın ibarelerden oluştuğu görülmektedir. Bu terimlerden bazıları şunlardır:

¹¹ Fethi ed-Düreyni, *Hakku'l-ibtikarfi'l-fikhi'l-islami* (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1981), 9.

¹² Abdurrezzak Ahmet es-Senhürî, *el-Vasîf fi şerhi'l-kânûni'l-medenî*, (Beirut: Dâru ihyai't-turâsi'l-arabi), 450.

¹³ Muhammed Osman Şebbîr, *el-Muâmeletü'l-mâliyetü'l-muâsıra* (Ürdün: Dâru'n-nefâis, 2007), 9.

¹⁴ Saban, *İslam Hukukunda ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 12.

Hakku'l-İbtikar,¹⁵ (icad hakkı) el-Hukuku'l-Maneviyye,¹⁶ (manevi haklar) Hukuku'l-İntaci'l-İlmi,¹⁷ (bilimsel icad hakları) el-Hukuku'z-Zihniyye,¹⁸ (fikri haklar) el-Hukuku'l-Mülkiyye,¹⁹ (mülkiyet hukuku) Müslüman hukukçular tarafından kullanılan bu terimlerin birbirinden farklı olmasının, konunun güncel olması yani terimlerin tam yerleşmiş olmaması, araştırmacıların yoğunlaştığı konuların yaklaşımlarının farklı olması gibi nedenlerden kaynaklandığı söylenebilir.

1.2. Fikri Mülkiyet Hakların Özellikleri

Fikri mülkiyet haklarının sahip olduğu bazı özellikler vardır. Bu özellikleri şu şekilde açıklamak mümkündür:

1.2.1. Gayr-i Maddi Şeyler Üzerine Kurulması

Fikri haklar, insan düşüncesi, zekâ faaliyeti ve zihin aktivitelerinin neticesinde ortaya çıkan fikri ürünlerdir.²⁰ Bu fikri ürünler soyut olma, maddi maldan ayrı hukuki varlık gösterme ve ekonomik değere sahip olma gibi özellikler barındıran haklardandır.²¹ Ancak şunu belirtmek gerekir ki; fikir ile onun somutlaştığı şey birbirinden farklıdır. Şöyle ki; fikri haklar mülkiyet ve zilyetlik kavramlarından farklılık arz eder.²² Mülkiyet hakkı maddi mallar ve aynılık sıfatına haiz iken, fikri mülkiyet kavramı ise soyut olan fikri ürünlere taalluk eder.²³

1.2.2. İnsan Zihninin Ürünü Olması

Fikri haklar, düşünce, hayal gücü, zekâ aktivitesi ve zihni faaliyet sonucunda ortaya çıkan fikri ürünlerdir.²⁴ Bu haklar zihni gayretler neticesinde

¹⁵ Mustafâ ez-Zerkâ, *el-Medhal ilâ Nazariyyeti'l-İltizâmi'l-Âmme* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1999), 32.

¹⁶ Abdülmün'im es-Sudde, *Hakku'l-Mülkiyye* (Matbaatü Mustafâ el-Bâbi el-Halebi, 1967), 293.

¹⁷ Bekir b. Abdullah Ebû Zeyd, *Fıkhu'n-Nevâzil* (Beyrut. Müessesetü'r-Risâle, 1996), 2/152, 153.

¹⁸ Abdürrezzâk Ahmed es-Senhûri, *el-Vasîfti Şerhi'l-Kânûni'l-Medenî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî), 8/276.

¹⁹ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 10.

²⁰ Mücahit Engin, *Çağdaş İslam Hukukunda Fikri Mülkiyet Hakları Tartışmaları*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 17.

²¹ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 28.

²² Engin, *Çağdaş İslam Hukukunda Fikri Mülkiyet Hakları Tartışmaları*, 17.

²³ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*. 28.

²⁴ Muhammed Ali Ehdaş (Beyrut: Dâru İbni Hazm, 2014), 74.

kazanılan fikri bir hak olduğundan manevi mülkiyete bağlı özel hukukun alanına tabi mutlak bir haktır.

1.2.3. Mutlak Haklardan Olması

Mutlak haklar, hak sahibinin herkese karşı ileri sürebileceği, ihlal edilmesi kanunen yasaklanan, herkesin uymakla yükümlü olduğu ve zaman aşımına uğramayan haklardır.²⁵ Eser sahibi fikri eserinin üzerinde kazandığı mutlak hak hususunda muhayyerdir; kullanılacak ismin belirlenmesi, eserin yayınlanması, eser ile ilgili değişikliklerin belirlenmesi ve benzer konularda eser sahibi mutlak yetkiyi elinde tutar.²⁶ Bu sebeple hak sahibi, kendisinden habersiz fikri eseri ile alakalı bir işlemin yapılmasına mani olan mutlak hakkı elde etmiş olur.²⁷

1.2.4. Tecessüm Ettiği Varlıktan Müstakil Olması

Zihni faaliyet ve gayretlerin sonucunda beliren fikri ürünler ile tecessüm ettiği eşyalar birbirinden bağımsızdır.²⁸ Böylece fikri hakkın somutlaştığı maddi eşyanın mülkiyeti bir kişiye, fikri ürün hakkının farklı bir kişiye nispet edilmesi mümkündür.²⁹ Örneğin bir kitabın cismani varlığına sahip olmak ile kitabın konusunu belirleme veya yazma farklı kişilere ait olabilir. Kitabı satın almakla kitabın içeriğine müdahaleye ve yazımında sahip olmayı hak kazandırmaz.³⁰

1.2.5. Bölünebilir Olması

Fikri hak sahibinin eseri üzerinde hem maddi hem manevi hakları bulunmaktadır.

²⁵ Hasan Erman, *Eşya Hukuku Dersleri* (İstanbul: Der Yayınları, 2018), 2; Şeref Ertaş, *Yeni Türk Medeni Kanununa Hükmüne Göre Eşya Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006), 51.

²⁶ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 29; Ayşe Adıgüzel, *Çalışanların Eserleri ve Buluşları Üzerindeki Fikri Haklar*, (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014) 9.

²⁷ Engin, *Çağdaş İslam Hukukunda Fikri Mülkiyet Hakları Tartışmaları*, 17.

²⁸ Levent Yünlü, "Fikri Mülkiyet Hukuku", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Dergisi* 23/ 1-3 (2003). 899.

²⁹ Saban, *Fikri Mülkiyet Hakları*, 29.

³⁰ Adıgüzel, *Çalışanların Eserleri ve Buluşlarının Üzerindeki Fikri Mülkiyet Hakları*, 8-9.

Bu haklardan bir kısmını veya tamamını başkalarının kullanımına devredebilir. Çünkü bu haklar müstakil olup sahibine özel tasarruf yetkisi sunar.³¹ Buradan hareketle bu hakların bölünebilir olduğunu söylemek mümkündür.

1.3. Fikri Mülkiyet Haklarının Kategorileri

Fikri mülkiyet hakları sahasından araştırma yapan hukukçular bu hakları telif hakları ve sınai mülkiyet hakları olmak üzere iki kategoride ele almışlardır.³² Bu hakları alt başlıklar halinde şu şekilde ele almak mümkündür:

1.3.1. Telif Hakları

Telif hakları, kişinin fikri ve zihni gayreti sonucunda ortaya çıkan fikri ürünler üzerinde maddi ve manevi haklar elde etmesi ve bu hakların kanunen koruma altına alınmasını ifade eder.³³ Birçok ülkede telif hakları kapsamında düzenlenen kanunlarda telif sahibinin hakları koruma altına alınmıştır.³⁴

Bu çerçevede Türkiye'de tanzim edilen Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu "FSEK" telif hakları kapsamına giren eserleri şöyle tarif etmiştir: "Eser, sahibinin hususiyetini taşıyan ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulleridir".³⁵ Bu tariftan anlaşılacağı üzere bir eserin fikir ve sanat eseri olarak korunması şu üç temel esasa dayanır;

- 1- Eser, eseri meydana getiren sahibinin özelliklerini taşımalıdır.
- 2- Sanat, bilim ve edebiyatla ilgili hususiyet barındırmalıdır.
- 3- Zihni çabanın mahsulü olmalıdır.³⁶

³¹ Suna Tanrıverdi, *Fikri Mülkiyet Haklarının Ekonomik Temelleri ve Ekonomiye Yansımaları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 17; Saban, *Fikri Mülkiyet Hakları*, 30; Adıgüzel, *Çalışanların Eserleri ve Buluşlarının Üzerindeki Fikri Mülkiyet Hakları*, 11.

³² Sevil Gemrik, *Fikri Mülkiyet Hakları Bağlamında Korsan Yayıncılığın Ekonomi Politikası* (Isparta. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 8; Engin, *Çağdaş İslam hukukunda Fikri Mülkiyet Tartışmaları*, 18-19.

³³ Yavuz Selim Şener, *Fikri Mülkiyet Hukukunda Dijital Veri Tabanlarının Korunması* (İstanbul: Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 96; Gökmen Tekin, *Türkiye'de fikri Mülkiyet Kültürünün Yerleşmesine Yönelik Korsan Yayıncılığın Etkileri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2006), 12.

³⁴ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 31-32.

³⁵ Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK) Resmi Gazete 7981 (21 Şubat 2001), Kanun No. 5846, md. 1/B-(Ek: 21/02/2001-4630/2 md.

³⁶ Takır, *Fikri Mülkiyet Haklarını Zekatı*.

Eserin telif hakları kapsamına alınıp fikri ürün olarak muhafaza edilmesi için herhangi bir tescile gerek duyulmaz. Ancak bir hakka taalluk etmesi için orjinal olma özelliğini taşıması gerekir.³⁷

Telif hakları ilim ve edebiyat eserleri, musiki eserleri, güzel sanat eserleri, sinema eserleri, işleme ve derleme eserler olmak üzere beş kısma ayrılır.

1.3.1.1. İlim ve Edebiyat Eserleri

Literatürde ilim ve edebiyat eserleri genel olarak üç ana başlık altında tasnif edilir.

1- Dil ve yazı ile ifade edilen eserler

Dil ve yazı ile ortaya konulan eserler zihni çabanın dış âlemde vucüt bulma halidir.³⁸

Bunlar söz, yazı, rakam vb. biçim ve şekillerde ortaya konulan fikri ve zihni ürünlerdir. Bu bağlamda konferanslar ve seminerlerde kullanılan sözler ve ifadeler, şiir ve romanlarda yazılan yazılar vb. çalışmalar Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamında koruma altına alınmıştır.³⁹

2- Sözsüz Sahne Eserleri

Sözsüz sahne eserleri olarak ifade edilen rakslar, koreografi eserler ve pandomimler söz ve yazı olmadan kişinin beden dili, duyguları ve hisleri yazı olmadan mimikleriyle vücuda getirdiği eserlerdir.⁴⁰ Sözsüz sahne eserleri Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 2. maddesinin 2. bendinde “her nevi raksla yazılı koreografi eserleri, pandomimler ve buna benzer sözsüz sahne eserleri”⁴¹ fikir ve sanat mahsulleri şeklinde kanuni çerçevesi belirlenerek tarif edilmişti.

3- Bedii Vasfı Bulunmayan Teknik ve İlmi Fotoğraf, Resim, Harita, Planlar vb Faaliyetler

³⁷ Engin, *Çağdaş İslam Hukukunda Fikri Mülkiyet Tartışmaları*, 19.

³⁸ İbrahim Özpolat, *Klasik ve Modern Yaklaşımlar Çerçevesinde Mütekavvim Mal*, (İstanbul: İstanbul üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2017), 59.

³⁹ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 34.

⁴⁰ Lipszyc, *Hukûku'l-Müellif ve'l-Hukuku'l-Mücvire*, çev. Muhammed Hüsam, 85; Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 34.

⁴¹ FSEK, md. 2/2.

Bedii vasfı bulunmayan (estetik nitelik önem taşımayan) her nevi teknik ve ilmi mahiyette fotoğraf eserleriyle her nevi haritalar, planlar, projeler, krokiler, resimler, coğrafya ve topoğrafyaya ait maket ve benzerleri bu kapsama girmektedir. Ayrıca her türlü mimarlık ve şehircilik tasarım ve projeleri, mimari maketler, endüstri, çevre ve tasarım ve projeleri ile bir bilgisayar programının ara yüzü dâhil olmak üzere herhangi bir ögesine temel oluşturan düşüncelerin⁴² tümü Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 2. maddesinin 3. bendine göre ilim ve edebiyat eserleri dahilinde yer almaktadır.

1.3.1.2. Musiki Eserleri

Musiki eserler, ses ve enstrüman ile meydana gelen eserlerdir.⁴³ Bunlar sözlü ve sözsüz olmak üzere iki kısma ayrılır. Nitekim Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun musiki eserleri ile ilgili olan üçüncü maddesinde “her türlü sözlü ve sözsüz besteler fikir ve sanat mahsülüdür”.⁴⁴ şeklinde ifade edilerek bu taksimata vurgu yapılmıştır. Musiki eserleri senfoniler, operalar, operetler, şarkılar, türküler, marşlar, ilahiler ve benzeri seslerden oluşan eserlerdir.⁴⁵

1.3.1.3. Güzel Sanat Eserleri

Güzel sanat eserleri bedii ve estetik özellikleri taşıyan eserlerdir.⁴⁶ Bu eserler FSEK’te şu maddeler halinde sıralanmıştır:

- 1- Güzel sanat eserleri, estetik değere sahip olan; yağlı ve suluboya tablolar; her türlü resimler, desenler, pasteller, gravürler, güzel yazılar ve tezhipler, kazıma, oyma, yakma veya benzeri usullerle maden, taş, ağaç veya diğer maddelerle çizilen veya tespit edilen eserler, kaligrafi, serigrafiler.
- 2- Heykeller, kabartmalar ve oymalar,

⁴² Ayşe Adıgüzel, *Çalışanların Eserleri ve Buluşları Üzerindeki Fikri Mülkiyet Hakları* (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2014), 44.

⁴³ Hakka Sunya, *Himayetü'l-Mülkiyeti'l-Fikriyeti'l-Edebiye ve'l-Fenniyye fi'l-Beyeti'r-Rekmiyye fi zili't-Teşrii'l-Cezariyy* (Cezayir: Menturi Üniversitesi, Kütüphanecilik Bölümü, Yüksek Lisans Tezi 2012), 41.

⁴⁴ FSEK, md. 3.

⁴⁵ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 35.

⁴⁶ İsa Eliri, *Güzel Sanatlar Eserlerinde Fikri Mülkiyet Hakları ve Uygulamaları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2009), 41.

- 3- Mimarlık eserleri,
- 4- El işleri ve küçük sanat eserleri, minyatürler ve süsleme sanatı ürünleri ile tekstil, moda tasarımları,
- 5- Fotoğrafik eserler ve slaytlar,
- 6- Grafik eserler,
- 7- Karikatür eserleri,
- 8- Her türlü tiplerdir.⁴⁷

1.3.1.4. Sinema Eserleri

Sinema eserleri birçok unsurdan oluşan bir yapıya sahiptir. Zira bu eserler yönetmen, oyuncular, senaryo, senarist, seslendirme ve benzeri unsurların bir araya gelmesiyle ortaya çıkar.⁴⁸ Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda sinema eserlerine şöyle bir tanım getirilmiştir. Sinema eserleri, her nevi bedii, ilmi, öğretici veya teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden filmler veya sinema filmleri gibi, tespit edildiği materyale bakılmaksızın elektronik veya mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen sesli veya sessiz, birbiriyle ilişkili hareketli dizisidir.⁴⁹ Bir filmin sinema eseri kategorisine dâhil olabilmesi için dört şart gereklidir:

- 1- Kanunda belirtilen şekliyle sahiplerinin var olması,
- 2- Yönetmeni ve senaryonun mevcut olması,
- 3- Eser, sahibinin hususiyetini taşıması,
- 4- İlgili kanunda ifade edilen kategorilerden birine dâhil olması.⁵⁰

⁴⁷ FSEK, md. 4.

⁴⁸ Lipszyc, *Hukuku 'l-Müellif ve 'l-Huku 'l-Mücvire*, çev. Muhammed Hüsam, 97-98.

⁴⁹ FSEK, md. 5.

⁵⁰ Ünal Tekinalp, *Fikri Mülkiyet Hukûku* (İstanbul: Arıkan Basım Yayım, 2006), 119.

1.3.1.5. İşlenme ve Derleme Eserler

İşlenme, bir eserin aslına ve özüne sadık kalarak farklı bir eser biçimine çevirmektir. Örneğin eseri farklı bir dile çeviren kişi özüne riayet etmek suretiyle yeniden bir eser oluşturabilir. Derleme ise Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun altıncı maddesinde şöyle sunulmuştur: “Diğer bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilip de bu esere nispetle müstakil olmayan eser derleme eseridir.”⁵¹

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu çerçevesinde başlıca öne çıkan işlenme ve derleme eserleri şöyledir:

1. Tercümeleler;
2. Roman, hikâye, şiir ve tiyatro piyesi gibi eserlerden birinin bu sayılan nevilere bir başkasına çevrilmesi;
3. Musiki, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin film haline sokulması veya filme alınmaya ve radyo ve televizyon ile yayıma müsait bir şekilde sokulması;
4. Musiki aranjman ve tertipleri;
5. Güzel sanat eserlerinin bir şekilden diğer şekillere sokulması;
6. Bir eser sahibinin bütün veya aynı cinsten olan eserlerinin külliyat haline konulması;
7. Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde seçme ve toplama eserler tertibi;
8. Henüz yayımlanmamış olan bir eserin ilmi araştırma ve çalışma neticesinde yayımlanmaya elverişli hale getirilmesi (İlmi bir araştırma ve çalışma mahsulü olmayan alelade transkripsiyonlarla faksimileler bundan müstesnadır.);
9. Başkasına ait bir eserin izah veya şerhi yahut kısaltılması.

⁵¹ FSEK, md 1/C (Ek: 21/2/2001 -4630/2 md.)

10. (Ek: 7/6/1995 - 4110/3 md.) Bir bilgisayar programının uyarlanması, düzenlenmesi veya herhangi bir değişim yapılması;
11. (Ek: 7/6/1995 - 4110/3 md.) Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dâhilinde verilerin ve materyallerin seçilip derlenmesi sonucu ortaya çıkan ve bir araç ile okunabilir veya diğer biçimdeki veri tabanları (Ancak, burada sağlanan koruma, veri tabanı içinde bulunan veri ve materyalin korunması için genişletilemez)⁵²

1.3.2. Sınai Mülkiyet Hakları

Sınai mülkiyet kavramı genel itibariyle sanayi, tarım ve ticaret bağlamında yeni buluşları veya tasarımların üzerinde ayırt edici alâmetlerini sahipleri adına tescil edilmesi, bunların satım ve üretim hakkına muhadded bir zaman diliminde sahip olmalarını ifade eden bir hak kavramıdır.⁵³ Sınai mülkiyet hakları alt başlığında patentler, markalar, tasarımlar, coğrafi işaretleme, ve entegre devre topografyaları bulunmaktadır. Şimdi bu hakları sırasıyla şu şekilde belirtmek mümkündür.

1.3.2.1. Patentler

Patent, buluş veya icat, zihinde tasarlanan düşüncenin veya buluşun belli bir teknikle dışa aktarılması ve insanın zihni faaliyeti sonucunda oluşan bu yeni buluşu korumaya almak⁵⁴ şeklinde ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle; daha önce icad edilmemiş bir buluşu ilk defa meydana getirmek,⁵⁵ tarımda, sanayide ve teknoloji alanında tekniği geliştiren ve günceli yakalayan insanın fikri ürünü.⁵⁶ anlamına gelmektedir. Patenti, buluş sahibinin yaratıcı düşüncesinin belirli bir zaman dilimi içinde yasal hükümler çerçevesinde koruma altına alındığını gösteren belge⁵⁷ şeklinde de ifade edilebilir. Herhangi bir buluşun patent hakkının söz konusu olabilmesi için, bu buluşun mevcut olanlara göre daha ileri bir teknik

⁵² FSEK. md. 6.

⁵³ Yusuf Balcı vd. “Sınai haklar Sistemi ve Türk Patent Enstitüsünün Rolü”, Legal Fikri ve Sınai Dergisi, 2 (Temmuz 2005), 315.

⁵⁴ Özpolat, *Klasik ve Modern Yaklaşımlar Çerçevesinde Mütakavvim Mal*, 69.

⁵⁵ Hüseyin Bin Ma‘levi eş-Şehrâni, *Hukûku'l-İhtirâ ve 't-Telif* (Riyad: Dâru Tayyibeti li'n-Neşr ve't-Tevzi 2004), 62.

⁵⁶ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 530.

⁵⁷ Arslan Kaya, “Türk Hukukunda Patentten Doğan Haklar”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 56/4 (1997), 173-200.

seviyeye ulaşmış olması ve çözümünü gerçekleştirilmemiş bir meseleyi yeni bir usul ile çözmüş olması gerekir.⁵⁸

1.3.2.2. Faydalı Modeller

Faydalı modeller konusu patentlerle ilgili buluşlardır. Bir şeyin patent olarak kayıt altına alınması için mevcut olan teknik düzeyi geçmesi ve sanayide uygulanabilirlik vasfına sahip olması gerekir. Faydalı model, ifade edilen unsurlardan tekniği malum durumunu aşma unsurunu kendisinde bulundurmayan sıradan lakin faydalı olan buluşları ve teknik kolaylıkları ifade eder.⁵⁹ Patentler ve faydalı modeller birbirine yakın olmaları hasebiyle aynı hukuki çerçevede değerlendirmeye tabi tutulmuşlardır.⁶⁰

Faydalı modeller devredilebilir, miras yoluyla varise geçebilir, üzerine haciz konulabilir ve hak ihlali meydana geldiğinde hapis söz konusu olabilir bir haktır. Faydalı modeller patente benzer bir vasa sahip olduğundan faydalı model sahibinin de manevi hakları vardır.⁶¹

1.3.2.3. Markalar

Marka, sınai mülkiyet unsurları içinde en önemli unsurlardan biridir. Ticaret ve ekonomi sahasında temel bir rol oynar. Marka, bulunduğu eşyaya ayrıcalık kazandıran, kamu tarafından bilinmesini sağlayan ve benzerlerinden ayırt etmeyi sağlayan her türlü grafikler, sözcükler, logolar, üç boyutlu biçimlerdir.⁶²

Beşeri hukukta marka ile ilgili düzenlenen 556 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5. maddesinde marka şöyle tanımlanmıştır: “Marka, bir teşebbüsün mal veya hizmetlerini bir başka teşebbüsün mal veya hizmetlerinden ayırt etmeyi sağlaması koşuluyla, kişi adları dâhil, özellikle sözcükler, şekiller, harfler, sayılar, malların biçimi veya ambalajları gibi çizimle görüntülenebilen veya

⁵⁸ Ayşe Adıgüzel, *Çalışanların Eserleri Ve Buluşları Üzerindeki Fikri Mülkiyet Hakları* (Trabzon: Karadeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2014), 29.

⁵⁹ Özpolat, *Klasik ve Modern Yaklaşımlar Çerçevesinde Mütakavim Mal*, 72.

⁶⁰ Sami Karahan vd. *Fikri Mülkiyet Hukukunun Esasları* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011), 2.

⁶¹ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 48.

⁶² Adıgüzel, *Çalışanların Eserleri Ve Buluşları Üzerindeki Fikri Mülkiyet Hakları*,37.

benzer biçimde ifade edilebilen, baskı yoluyla yayınlanabilen ve çoğaltılabilen her türlü işaretleri içerir.”⁶³

1.3.2.4. Endüstriyel Tasarım

Endüstriyel tasarım, bir ürüne zerâfet kazandıran, şekil veren çizimler, renkler ve üç boyutlu özel görünüm sağlayan tasarımlar⁶⁴ şeklinde tarif edilmiştir. Ülkemizde 1995 yılında uygulamaya geçen 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanunun Hükmünde Kararnamede tasarım şöyle tarif edilmiştir:

"Bir ürünün tümü veya bir parçası veya üzerindeki süslemenin, çizgi, şekil, biçim, renk, doku, malzeme veya esneklik gibi insan duyuları ile algılanan çeşitli unsur veya özelliklerinin oluşturduğu bütünü"⁶⁵dür. Buna bağlı olarak Kanun Hükmünde Kararnamede tasarımla ilgili yapılan tarif göz önüne alındığında bir ürünün tasarım olarak kayıt altına alınması ve hukuki zeminde korunmaya muhatap olması için belli hususiyetlere sahip olması gerekir.

Bu hususiyetler şu maddeler halinde sıralanabilir:

- 1- Bağımsız bir ürün olması,
- 2- Başka bir ürünün parçası olması,
- 1- İnsan duyularıyla anlaşılması.⁶⁶

1.3.2.5. Coğrafi İşaretler

Coğrafi işaretlerin korunması hakkında kanun hükmünde kararnamenin 555 sayılı kanunun üçüncü bendinde coğrafi işaretlerin hukuki tanımı şöyle yapılmıştır:

⁶³ Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (MKH-KHK), Resmi Gazete 22326 (27 Haziran 1999),Kanun No. 556/ md.5.

⁶⁴ Süheyla Şetevi, *en-Nizâmu 'l-Kanûni 'r-Rusumi ve 'n-Nemâzici 's-Sinâiyye* (Cezayir: Kasdi Merbah Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Şubesi, Yüksek Lisans Tezi 2017-2018), 7.

⁶⁵ Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (End. Tas. KHK) Resmi Gazete 22326 (27 Haziran 1995) Kanun No. 554 md.3/a

⁶⁶ Engin Erdil, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, (Vedat Kitapçılık 2016), 224.

Coğrafi işaret, belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibariyle kökenin bulunduğu bir yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş bir ürünü gösteren işaretlerdir.”⁶⁷ Bu tarife göre coğrafi işaretlere ait öne çıkan özellikleri şunlardır:

- 1- Belirgin bir nitelik taşımaktadır,
- 2- Bulunduğu ülkede isim yapmış olmalıdır,
- 3- Meydana geldiği yöre, alan ve bölge ile bütünleşmiş olmalıdır.

1.3.2.6. Entegre Devre Topografyaları

Entegre devre: “Elektronik bir işlevi veya bunun gibi diğer işlevleri yerine getirmek üzere tasarlanmış, en az bir aktif elemanı olan ve ara bağlantılarından bir kısmının ya da tümünün bir parça malzeme içerisinde ve/veya üzerinde bir araya getirilmiş ara veya son formdaki bir ürünü”⁶⁸ şeklinde tarif edilmiştir.

Topoğrafyası ise, “Entegre devreyi oluşturan tabakaların üç boyutlu dizilimini gösteren, üretim amacıyla hazırlanmış ve herhangi bir formatta sabitlenmiş görüntüler dizisi” olarak tarif edilmiştir.

Topoğrafya fikri hakkı on yıl süreyle koruma altına alınır.⁶⁹ Koruma süresi sona ermesiyle veya hak sahibi hakkından feragat etmesi durumunda koruma süresi sona erer ve böylece kullanım hakkı halka açık hale gelir.⁷⁰

1.4. Eser Sahipliği

Fikir ve sanat eserleri alanında kişinin hak sahibi olması için zihni ve fikri gayretin ürünü olan eserini meydana getirmiş olması gerekir.⁷¹ Nitekim Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun ilgili maddesinde eserle alakalı ifadeler şöyledir: eser,

⁶⁷ Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (Coğ. İş. KHK), Resmi Gazete 22326 (27 Haziran 1995), Kanun No. 555, md. 3.

⁶⁸ Entegre Devre Topografyalarının Korunması Hakkında Kanun (End. Dev. Kan) Resmi Gazete : 25448 (5 Aralık 1951), Kanun No. 5147, md. 2/a,b

⁶⁹ End. Dev. Kan, md. 6.

⁷⁰ End. Dev. Kan. md. 21.

⁷¹ Raha Samandı, *Türk Fikir ve Sanat Hukukunda Eser ve Eser Sahipliği*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2019), 26.

sahibinin hususiyetini taşıyan⁷² ve eser sahibi, eseri meydana getiren⁷³ kişidir. Bu ifadelere binaen, bir eserin hukuki statü kazanması için iki önemli hususu taşıması gerekir. Bunlardan ilki eserin mucidi olan eser sahibinin varlığı ikincisi ise sahibinin hususiyetini havi eserin varlığıdır.

Herhangi bir eser tek kişinin meydana getirmesi mümkün olmakla birlikte birden çok kişi tarafından da meydana getirebilir. Bu husus Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 9. maddesinde şöyle düzenlenmiştir: Birden fazla kimselerin birlikte vücuda getirdikleri eserin kısımlara ayrılması mümkünse, bunlardan her biri vücuda getirdiği kısmın sahibi sayılır.⁷⁴ Bir esere sahip olmak aynı zamanda esere bağlı olan tüm haklara sahip olmayı gerektirir. Esere bağlı olan haklar manevi ve maddi haklar olmak üzere iki kategoriye ayrılır. Şimdi her iki kategoriyi ayrı başlıklarla ele alalım:

1.4.1. Manevi Haklar

Manevi haklar, eser sahibine, meydana getirdiği eser sebebiyle şahsına bahşedilen haklardır.⁷⁵ Bu haklar konusunda söz yetkisi eser sahibine aittir. Eser sahibi, eserini umuma arz edene kadar eser üzerindeki tüm tasarruf haklarını elinde tutan tek yetkilidir.⁷⁶ Eser sahibi mali haklarını devredebilir fakat manevi haklar devredilemez, bu haklar eser sahibinde kalır⁷⁷

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun manevi haklar ile ilgili maddesinde “salahiyet” vurgusu yapılmıştır.⁷⁸ Bunun sebebi, manevi haklar eser sahibinin şahsıyla bağlantılı olması, herkese karşı tek başına ileri sürülebilecek mutlak ve inhisari yetkiler sunmasıdır. Manevi haklar Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda beş başlık altında düzenlenmiştir. Bunlar:

1- Umuma arz etme hakkı,

2- Eser adını tayin etme hakkı,

⁷² FSEK. md. 1/a

⁷³ FSEK,md. 1/b

⁷⁴ FSEK, md. 9.

⁷⁵ Orhan Çerçi, *Fikri Mülkiyet Haklarında Hakların Tükenmesi İlkesi* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2013), 28.

⁷⁶ Adıgüzel, *Çalışanların Eserleri ve Buluşları Üzerindeki Fikri Mülkiyet Hakları*, 12.

⁷⁷ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 63.

⁷⁸ Çerçi, *Fikri Mülkiyet Haklarında Hakların Tükenmesi İlkesi*, 28.

3- Eserde değişiklik yapılmasını men etme hakkı,

4- Eser sahibinin zilyed ve malike karşı hakkı,

5- Eserin tanıtma ve yayma hakkı.

Şimdi bu hakları ayrı ayrı ele almak gerekirse şöyledir:

1.4.1.1. Umuma Arz Etme Hakkı

Eseri topluma sunma yetkisi, sunma zamanı ve şekli inhisaren eser sahibine tevdi edilmiştir. Esere, mali açıdan nasıl faydalanılacağı ve kamuya sunumu hangi imkânlar çerçevesinde tahakkuk edeceğine karar verme yetkisi de eser sahibine bırakılmıştır.⁷⁹ Kamuya arz etme, eseri meydana getiren kişinin iradesiyle yakın çevresinin dışındakilerin de te'min edebileceği bir duruma onay vermesiyle gerçekleşmiş olur.⁸⁰ Bununla birlikte eser sahibi eserini yakın çevresi; ailesi, akrabaları, dostları ve benzeri kişilerle paylaşmış olsa bile eseri kamuya sunma özelliği tahakkuk etmemiştir.⁸¹ Aynı şekilde eser sahibi, eserine dair özel bilgileri üçüncü kişilere sır mahiyetinde paylaşmış ise kural olarak umuma arz etme söz konusu olmamıştır.⁸²

1.4.1.2. Eser İsmiinin Tayin Etme Hakkı

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa göre eser sahibinin manevi haklarından biri de eser adının belirtme hakkıdır.⁸³

Eser sahibi kamuya arz edeceği eserine kendi adını, müstear adını veya isimsiz olarak piyasaya sunma hususunda inhisari yetkiyi elinde bulundurur.⁸⁴

⁷⁹ İsa İleri, *Güzel Sanat Eserlerinde Fikri Mülkiyet Hakları ve Uygulamaları* (Konya: Selçu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2009), 145.

⁸⁰ Raha Samandı, *Türk Fikir ve Sanat Hukukunda Eser ve Eser Sahibi*, 103.

⁸¹ Muhammed Mustafa eş-Şukayri, *Vakfu Hukuki'l-Mülkiyyeti'l- Fikriyye (Kuveyt: el-Emanetu'l-Amme li'l-Evkaf, 2014-1439)*, 89.

⁸² Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 63-64.

⁸³ FSEK, md. 15.

Eser sahibi kendi adını kullanma salahiyetine sahip olduğu gibi, bu salahiyetini kullanarak eserin ismini belirtme hakkını başka bir kişiye devredebilir.⁸⁵ Şayet eser sahibi eserle bağlantılı mali haklarını başkasına devrederse o eserin kendisine ait bir eser olduğunu ifade etmesine bir mani söz konusu değildir.⁸⁶ Eserin mali haklarını devralan kişi eser sahibinin izni olmadan eserin içeriği veya ismini değiştirme hakkına sahip değildir. Eserin ismini değiştirmek için eser sahibinin onayını alınması gerekir.⁸⁷ Bu husus FSEK'in 16. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir: “Eser sahibinin izni olmadıkça eserde veyahut eser sahibinin adında kısaltmalar, ekleme ve başka değiştirmeler yapılamaz.”⁸⁸

1.4.1.3. Eserde Değişiklik Yapılmasını Menetme Hakkı

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu eser sahibi olanlara birçok haklar tanımıştır. Bu haklardan bir tanesi de eserde değişiklik yapılmasını menetme hakkıdır. Çünkü eser sahibi eserinde hiçbir değişiklik yapılmadan her zaman tedavülde olmasını talep eder.⁸⁹ Şayet eserde bir değişiklik yapılacaksa örneğin eser sahibinin adının kısaltılması, ekleme veya farklı değişiklikler yapılması eser sahibinin iznine tabidir.⁹⁰ Ancak eseri işleyen, umuma arz eden, çoğaltan, yayımlayan, temsil eden veya başka bir suretle yayan kimse eser sahibinden hususi izin almadan da bu işlemleri yapabilir.⁹¹ Eserde değişiklik yapılmasını menetme hakkı manevi haklardan olup mutlak ve inhisari olma özelliği taşımaktadır.⁹²

Bu durumda inhisari ve mutlak hak yetkisi başkalarına devredilemezler fakat esere bağlı mali haklar devredilebilir. Bu mali hakları devralan kişi eserle ilgili değişiklik yapma yetkisini de üzerine aldığına hükmedilebilir.⁹³

⁸⁴ Samandı, *Türk Fikir ve Sanat Hukukunda Eser ve Eser Sahibi*, 107; eş-Şehrânî, *Hukuku'l-İhtira ve 't-Telif*, 164.

⁸⁵ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 65.

⁸⁶ Adıgüzel, *Çalışanların Eserleri ve Buluşları Üzerindeki Fikri Mülkiyet Hakları*, 15-16.

⁸⁷ Samandı, *Türk Fikir ve Sanat Hukukunda Eser ve Eser Sahibi*, 107-108.

⁸⁸ FSEK, md. 16.

⁸⁹ Yavuz Selim Şener, *Fikri Mülkiyet Hukukunda Dijital Veri Tabanlarının Korunması*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi 2005), 100; Eş-Şehrânî, *Hukuku'l-İhtirave't-Tevil*, 172-173.

⁹⁰ FSEK, md. 16.

⁹¹ FSEK, md. 16.

⁹² Şener, *Fikri Mülkiyet Hukukunda Dijital Veri Tabanlarının Korunması*, 100.

⁹³ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 66.

1.4.1.4. Eserin Aslına Ulaşma Hakkı

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 17. maddesinde eserin aslına ulaşma hakkı manevi

haklar çerçevesinde düzenlenmiş ve eser sahibine eserin aslına ulaşma yetkisini sunmuştur. İlgili kanun maddesinde eserin aslına ulaşma hususunda eser sahibine şu yetkiler verilmiştir:

- 1- Eserin aslına ulaşma hakkı, eser sahibine, eserin tecessüm ettiği nüshanın malik veya zilyedinden, kanunda öngörüldüğü şekilde yararlanmak amacıyla eserin kendisine geçici olarak verilmesini veya ondan geçici olarak yararlanmayı talep yetkisi verir⁹⁴Eser sahibi, gerekli durumlarda, aslın maliki ve zilyedinden, koruma şartlarını yerine getirmek kaydıyla, 4 üncü maddenin 1 inci ve 2 nci bentlerinde sayılan güzel sanat eserlerinin ve 2 nci maddenin 1 inci bendinde ve 3 üncü maddede sayılıp da yazarlarla bestecilerin el yazısıyla yazılmış eserlerinin asıllarından geçici bir süre için yararlanmayı talep etme hakkına sahiptir.⁹⁵
- 2- Eserin zilyedi veya maliki olanlara karşı hak yetkisidir. Bu da eserin tahribine ilişkin haklardır. Aslın maliki, eser sahibi ile yapmış olduğu sözleşme şartlarına göre eser üzerinde tasarruf edebilir. Ancak eseri bozamaz ve yok edemez ve eser sahibinin haklarına zarar veremez.⁹⁶
- 3- Eserin sahibinin zilyed ve maliklere karşı üçüncü hak yetkisi ise eserin tanıtımı ile ilgilidir. Eserin tek ve özgün olması durumunda eser sahibi, kendisine ait tüm dönemleri kapsayan çalışma ve sergilerde kullanmak amacıyla, koruma şartlarını yerine getirerek iade edilmek üzere eseri isteyebilir.⁹⁷

1.4.2. Mali Haklar

⁹⁴ Azra Arkan Akbıyık, *Eser Sahibinin Haklarına Bağlantılı Haklar*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2004), 35.

⁹⁵ FSEK, md. 17, (Değişik birinci fıkra: 21/2/2001 - 4630/10 md.)

⁹⁶ FSEK, md. 17, (Değişik: 7/6/1995 - 4110/7 md.)

⁹⁷ FSEK, md. 17, (Ek: 7/6/1995 - 4110/7 md.)

Mali haklar, eser sahibine eserden maddi olarak yararlanmayı, başkalarının faydalanmasına mani olma imkân ve yetkisini sunan münhasır ve mutlak bir haktır.⁹⁸

Mali hakların kullanımı asıl itibariyle eser sahibine aittir.⁹⁹ Eser sahibinin bu hakkı açıkça kullanabilmesi eserin, piyasada bilinmesi, temsil edilmesi ve kamuya arz edilmesi ile mümkündür.¹⁰⁰ Aynı zamanda bu mali haklar başka birine devri mümkün olan haklardır.¹⁰¹ Şöyle ki eser sahibin sunulan bütün mali haklar birbirinden bağımsızdır. Herhangi bir tasarruf işlemi diğer bağımsız olan hakka etki etmez.¹⁰² Şöyle ki eser sahibinin mali haklarından birini devretmesi diğer hakların da devredildiği anlamına gelmez.¹⁰³

Eser sahibine tanınan haklar Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa göre işleme hakkı, çoğaltma hakkı, yayma hakkı, temsil hakkı ve umuma iletim hakkı şeklinde düzenlenmiştir.

1.4.2.1. İşleme Hakkı

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 6. maddesinde işleme hakkındaki düzenlemede geçen ifade şöyledir: Diğer bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilip de bu esere nispetle müstakil olmayan fikir ve sanat mahsullerine işleme eser adı verilmektedir.¹⁰⁴ İşleme eser, asıl eser üzerinde değişiklikler sonucunda meydana gelse de, asıl eserin özünü barındırması gerekir. Nitekim İlgili kanununda bu konu şöyle ifade edilmiştir: Bir eserden, onu işlemek suretiyle faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir.¹⁰⁵ Başka bir ifadeyle, bir eserin işleme eser olması için asıl eserde bazı farklılıklar yapılması gerekir. Eserle ilgili yapılacak olan farklı işlemlerin yetki ve onay mercii de eser sahibidir.¹⁰⁶ Eserle alakalı işleme faaliyetleri eser sahibi kendisi yapabildiği gibi bu yetkisini ücretli yada ücretsiz olarak başkasına bırakabilir. Eseri işleme yetkisini kabul eden kişi o

⁹⁸ Adıgüzel, *Çalışanların Eserleri ve Buluşları Üzerindeki Fikri Mülkiyet Hakları*, 20.

⁹⁹ FSEK, md. 18.

¹⁰⁰ Adıgüzel, *Çalışanların Eserleri ve Buluşları Üzerindeki Fikri Mülkiyet Hakları*, 20.

¹⁰¹ Şener, *Fikri Mülkiyet Hukukunda Dijital Veri Tabanlarının Korunması*, 101.

¹⁰² Adıgüzel, *Çalışanların Eserleri ve Buluşları Üzerindeki Fikri Mülkiyet Hakları*, 20.

¹⁰³ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 69.

¹⁰⁴ FSEK, md. 6.

¹⁰⁵ Şener, *Fikri Mülkiyet Hukukunda Dijital Veri Tabanlarının Korunması*, 101; FSEK, md. 21.

¹⁰⁶ Adıgüzel, *Çalışanların Eserleri ve Buluşları Üzerindeki Fikri Mülkiyet Hakları*, 22.

işlenme türüyle sınırlı kalmak kaydıyla, kendi işlemesi üzerinde eser sahipliğinden doğan tüm hak ve yetkileri kullanır. Bu hakların kullanılabilmesi veya devredilebilmesi için ayrıca asıl eser sahibinden izin almaya gerek yoktur.¹⁰⁷ İşleme eser sahibinin hakları saklı kalma şartıyla onu işleyenindir.¹⁰⁸

1.4.2.2. Çoğaltma Hakkı

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda çoğaltma hakkı şöyle işlenmiştir: Bir eserin aslını veya kopyalarını, herhangi bir şekil veya yöntemle, tamamen veya kısmen, doğrudan veya dolaylı, geçici veya sürekli olarak çoğaltma'dır.¹⁰⁹ Diğer bir ifadeyle çoğaltma, eserin insan duyularıyla algılanabilir bir biçimde maddi bir araçla birden fazla nüsha elde etmek, eserin aynısının kopyalanmasını sağlayan teknik bir işlemdir.¹¹⁰

FSEK 22. maddesine göre çoğaltma hakkı münhasıran eser sahibine aittir. Eserin aslının ikinci kez kopyalanması yani çoğaltılma hakkı eser sahibine bırakılmıştır. İlgili maddeye istinaden çoğaltmadan ne kastedildiği şöyle ifade edilebilir: eserin işaret, ses ve görüntü nakil ve tekrarına yarayan, bilinen ya da ileride geliştirilecek olan her türlü araca kayıt edilmesi ve çoğaltılma tekniğidir.¹¹¹ Ayrıca eserin elektronik bir araçla depolanması da aynı şekilde çoğaltma olarak görülebilir.¹¹²

1.4.2.3. Yayma Hakkı

Yayma hakkı, eserin bir nüshasını kamuya sunulması ya da herhangi bir ticari vasıtayla umuma arz edilmesidir.¹¹³ Bu hak çoğaltma hakkından sonra söz konusu olabilen bir haktır. Bundan mütevellit herhangi bir eserin çoğaltılarak piyasada satışa sunulması “yayma hakkı” olarak kabul görür.¹¹⁴ Eserin aslını veya çoğaltılmış nüshalarını kiralamak, ödünç vermek, satışa çıkarmak veya diğer yollarla dağıtma hakkı münhasıran eser sahibine aittir.

¹⁰⁷ İleri, *Güzel Sanat Eserlerinde Fikri Mülkiyet Hakları ve Uygulamaları*, 161.

¹⁰⁸ Erol Uyanık, *TRT Televizyon Yayınlarında Telif Hakları ve Ortaya Çıkan Sorunlar* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2015), 107.

¹⁰⁹ FSEK, md. 22 – (Değişik: 7/6/1995 - 4110/8 md.) (Değişik: 21/2/2001 - 4630/13 md.)

¹¹⁰ Şener, *Fikri Mülkiyet Hukukunda Dijital Veri Tabanlarının Korunması*, 102; Adıgüzel, *Çalışanların Eserleri ve Buluşları Üzerindeki Fikri Mülkiyet Hakları*, 22.

¹¹¹ FSEK, md. 22 – (Değişik: 7/6/1995 - 4110/8 md.) (Değişik: 21/2/2001 - 4630/13 md.)

¹¹² Şener, *Fikri Mülkiyet Hukukunda Dijital Veri Tabanlarının Korunması*, 103.

¹¹³ eş-Şehrâni, *Hukûku'l-İhtira ve't-Telif*, 278.

¹¹⁴ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 74.

Bir eserin veya çoğaltılmış nüshalarının kiralanması veya ödünç verilmesi şeklinde yayımı, eser sahibinin çoğaltma hakkına zarar verecek şekilde, eserin yaygın kopyalanmasına yol açmamalıdır.¹¹⁵ Herhangi bir eserin kiraya verilmesi ile ödünç vermede birbirinden farklı şeylerdir. Çünkü kiralama da bir bedel söz konusu iken, ödünç vermede bir bedelden söz etmek mümkün değildir.¹¹⁶ Eserin aslı ya da çoğaltılmış sayılarının satışına, eser sahibi bir defa onay vermiş ise daha sonra yapılacak olan satışlar için eser sahibinin onayına müracaat edilmesine gerek yoktur.¹¹⁷

1.4.2.4. Temsil Hakkı

Temsil hakkı, Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 24. maddesinde tanzim edilmiştir. Eser sahibinin temsil hakkına ilişkin FSEK'in bu maddesine göre bir eserden, doğrudan doğruya yahut işaret, ses veya resim nakline yarayan aletlerle umumi mahallerde okumak, çalmak, oynamak ve göstermek gibi temsil suretiyle faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir.¹¹⁸ Eser sahibinin temsil hakkı bu kanun çerçevesinde korumaya alınmıştır.

Temsil doğrudan dolaysız ve dolaylı olmak üzere ikiye ayrılır. Dolaysız temsil, eseri nakle veya tekrara yarayan mekanik vasıtalar kullanmaksızın doğrudan okunması, çalınması veya oynanmasıdır.¹¹⁹ Dolaylı temsil, herhangi bir eserin umuma arzı elektronik ve mekanik vasıtalardan istifade yoluyla gerçekleşmesidir.¹²⁰ Temsilin umuma arz edilmek üzere vuku bulduğu mahalden başka bir yere herhangi bir teknik vasıta ile nakli de eser sahibine aittir.¹²¹

Aynı şekilde temsil hakkı eser sahibinin veya meslek birliğine üye olması halinde, yetki belgesinde belirttiği yetkiler çerçevesinde meslek birliğinin yazılı

¹¹⁵ FSEK, md. 23 – (Değişik: 21/2/2001 -4630/14 md.)

¹¹⁶ Mustafa Şahin, *Bağlantılı Haklar* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2011), 49.

¹¹⁷ Kemal Alimoğlu, *Fikir ve Sanat Eserleriyle İlgili Manevi Mali ve Bağlantılı Hakların İhlali Suçları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2010), 38.

¹¹⁸ FSEK, md. 24.

¹¹⁹ Onur Gündem, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda Eser Sahibinin Haklarına Bağlantılı Hakları, Bu Hakların Sınırlandırılması ve Korunması*, (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2006), 31.

¹²⁰ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 24.

¹²¹ FSEK, md. 24.

izni olmadan gerçek kişiler veya tüzel kişilerce kullanılamaz.¹²² Eser sahibi temsil yetkisini başka kişilere devredebilir. Bu hakkın devri dolaylı temsil yetkisini de devrettiğini açıkça ifade etmedikçe sadece dolaysız temsili içerir.¹²³

1.4.2.5. Kamuya İletim Hakkı

Kamuya iletim hakkı, Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda eser sahiplerine tanınan bir haktır.

Kamuya iletim ses, işaret ve görüntü nakline yarayan araçlarla kamuya sunulma olarak tarif edilebilir.¹²⁴ Nitekim ilgili kanunda kamuya iletim hakkı şöyle tanımlanmıştır: Bir eserin aslını veya çoğaltılmış nüshalarını, radyo-televizyon, uydu ve kablo gibi telli veya telsiz yayın yapan kuruluşlar vasıtasıyla veya dijital iletim de dahil olmak üzere işaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla yayınlanmasıdır¹²⁵

Eser sahibi, eserine erişim yetkisini elinde tutan kişidir. Bu sebeple eserin umuma iletimi ya da menetme hakkı kendisine tevdi edilmiştir. Nitekim ilgili kanun maddesinde buna şöyle işaret edilmiştir: Eser sahibi, eserinin aslı ya da çoğaltılmış nüshalarının telli veya telsiz araçlarla satışı veya diğer biçimlerde umuma dağıtılmasına veya sunulmasına ve gerçek kişilerin seçtikleri yer ve zamanda eserine erişimini sağlamak suretiyle umuma iletimine izin vermek veya yasaklamak hakkına da sahiptir.¹²⁶ Kamuya iletim için yayın işletmelerine sunulan izin bir defa geçerli olur. Dolayısıyla farklı bir müessese eseri tekrar yayınlaması durumunda hak sahibinden ikinci kez izin alınması gerekir.¹²⁷ Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 25. maddesine göre umuma iletim “yayın”, “yeniden yayın” ve “gerçek kişilerin seçtikleri yer ve zamanda erişimi sağlamak yoluyla” üç şekilde gerçekleşebilmektedir.¹²⁸

Eser sahibinin kamuya iletim hakkı sebebiyle elde ettiği yetkiler şunlardır:

¹²² FSEK, md. 24 (Ek: 1/11/1983 - 2936/4 md.).

¹²³ Adıgüzel, *Çalışanların Eserleri ve Buluşları Üzerindeki Fikri Mülkiyet Hakları*, 26-27.

¹²⁴ Arkan, *Eser Sahibinin Haklarına Bağlantılı Haklar*, 38.

¹²⁵ FSEK, md. 25. Değişik: 21/2/2001 - 4630/15 md.

¹²⁶ FSEK, md. 25. Değişik: 21/2/2001 - 4630/15 md.

¹²⁷ S. Gökçen Özkan, *Eser Sahibinin Manevi Mali veya Bağlantılı Haklarına Tecavüz Suçları*, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2013), 85.

¹²⁸ Arkan, *Eser Sahibinin Haklarına Bağlantılı Hakları*, 38.

- 1- Eserin televizyon, radyo, uydu ve kablo gibi telli ya da telsiz yayın yapan kuruluşlar aracılığıyla kamuya iletilmesi,
- 2- Eserin, işaret, ses veya görüntü nakline yarayan mekanik araçlar yoluyla iletilmesi
- 3- Eserin, ikinci kez başka bir kuruluş tarafından yeniden yayınlaması,
- 4- Telli ya da telsiz araçlarla eserin umuma iletilmesi ve gerçek kişilerin esere ulaşım imkânının sağlanması.¹²⁹

1.4.2.6. Pay Hakkı

Pay hakkı, yapılan ilk satıştan sonra eser sahibini maddi kayıptan korumak ve daha sonra eserde oluşacak değer artışında istifade etmesini sağlamaktır.¹³⁰ Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda pay hakkı ilgili maddede şöyle ifade edilmiştir: “Eser sahibi veya mirasçıları tarafından bir defa satıldıktan sonra, koruma süresi içinde, bir sergide veya açık artırmada yahut bu gibi eşyayı satan bir mağazada veya başka şekillerde satış konusu olarak el değiştirdikçe, bu satış bedeli ile bir önceki satış bedeli arasında açık bir nisbetsizlik bulunması halinde, her satışta, satışı gerçekleştiren gerçek veya tüzel kişi, bedel farkından münasip bir payı eser sahibine, o ölmüşse miras hükümlerine göre ikinci dereceye kadar (ve bu derece dahil) yasal mirasçılarına ve eşine, bunlar da yoksa ilgili alan meslek birliğine Bakanlar Kurulunca çıkarılacak bir kararname ile belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde ödemekle yükümlüdür.”¹³¹

Eser sahibinin pay hakkını kullanabilmesi için bulunması gereken şartlar şöyle özetlenebilir:

- 1- Asıl eserin satışı, eser sahibi ya da mirasçıları vasıtasıyla yapıldıktan sonra ikinci bir satışın gerçekleşmesi.

¹²⁹ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 80.

¹³⁰ Alimoğlu, *Fikir ve Sanat Eserleriyle İlgili Manevi Mali ve Bağlantılı Hakların İhlali Suçları*. 42.

¹³¹ FSEK, madde 45 Değişik birinci fıkra: 3/3/2004-5101/16 md.

- 2- Birinci satışın ardından yapılan satım işlemi koruma süresi içinde meydana gelmesi. Koruma süresi, eser sahibinin hayatta olduğu zamanı ve vefatından sonraki 70 yılı kapsamaktadır.¹³²
- 3- Yapılan ilk satış ile daha sonra meydana gelen satışlar arasında açık nispetsizlik gerçekleşmesi.¹³³

¹³² Mehmet Reşat Yavuz, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 71. Maddesinde Düzenlenen Manevi, Mali Veya Bağlantılı Haklara Tecavüz Suçu* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2010), 24.

¹³³ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 82; Yavuz, *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 71. Maddesinde Düzenlenen Manevi, Mali Veya Bağlantılı Haklara Tecavüz Suçu*, 24-25.

2. FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI İLE BAĞLANTILI KAVRAMLAR

Fikri mülkiyet hakları ilk önce batı ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Tarihi süreci, matbaanın icadından sonra başlayıp günümüz teknolojisiyle hız kazanmıştır. İslam bilginleri batıda başlayan fikri mülkiyet hakları düşüncesini İslam hukuk süzgecinden geçirerek yeniden yorumlamışlardır. İslam hukukunda fikri mülkiyet haklarının satışa konu edilip edilmeyeceği hususu hakların ve menfaatlerin mal kabul edilip edilmemesi ile bağlantılıdır. Şimdi, fikri mülkiyet haklarının İslâm hukukuna göre anlaşılabilmesi için fikri mülkiyet haklarıyla bağlantılı hak, mal, menfaat kavramları ele alınacaktır.

2.1. Hak Kavramı

2.1.1. Lugat Anlamı

“Hak” kavramı sözlükte birden çok manaya delalet etmek ile birlikte vacip ve sabit olan şeyleri de ifade etmektedir. Kelimenin içerdiği mana zorunlu olma, göveri olma ve sorumlu olma gibi anlamlara gelmektedir.¹³⁴ Aynı şekilde batılın zıddı, nasip, adalet ve bir işin tahakkuk etmesi ve doğru olma manasına gelir.¹³⁵ Bu kavramın mastar, sıfat ve fiil olmak üzere üç muhtelif kullanımı söz konusudur. Hak kavramının mühim anlamlarından biri de; insan zihninde ve düşüncelerinde hâsıl olan bilginin ve düşüncenin vakaya mutabık olmasıdır.¹³⁶

2.1.2. İstilah Anlamı

Hakkın ıstilah anlamı, “vakaya uygun hüküm, batılın zıddı, sözler, akideler, dinler ve mezhepler için kullanılır.”¹³⁷

İslam hukukunda hak kavramı için gerek klasik literatürde gerekse muasır literatürde birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şöyledir:

¹³⁴ Hacı Ahmet Günay, *Adnan Hoylad, “İslam hukukunda Hakların Tasnifi Üzerine Analitik Bir İnceleme”, Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 20/2 (2020), 755-799.*

¹³⁵ et-Tehânevî, “hak”, *Keşşâfu Istilahati'l-Funun ve'l-Ulum, thk. Ali Dahruc, 682; Ebu'l-Hasan Ali bin İsmail bin Seyyid, “hak” el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-A'zam, (Beyrut. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000), 2/472.*

¹³⁶ Takır. *Fikri Mülkiyet Haklarının Zekâtı.*

¹³⁷ el-Cürcânî, “hak”, 79.

1- Klasik Literatürde Hak

Klasik literatürde hak kavramı için yapılan tanımlar daha çok sözlük anlamına yakın olan tanımlar olmuştur. Örneğin, Cürcânî'nin (ö. 816/1413) Ta'rifât'ında yapmış olduğu tanıma göre, "hak" gerçeğe uygun, hak söz, inanç, mezhep ve batılın zıddı¹³⁸ şeklinde izah edilmiştir. Cürcânî'nin yaptığı bu ıstılahi tanım lugavi manaya çok yakınlık arz etmektedir. Ali el-Feyyumi (ö.770/1368) "hak" kavramını tanımlarken "vacip ve sabit olma" bağlamında "merafiku'd-dar"¹³⁹ ifadesini kullanır. Şemseddin ed-Desûki (ö.1230-1815) ise "'hak" mal veya mal hükmünde olan velayet, vela, kısas ve muhayyerliklere şamil olan bir cinstir"¹⁴⁰ der. Bedruddin el-Aynî'nin (ö.855-1451) yapmış olduğu tanım ise şöyledir: "hak, kişinin müstehak olduğu yani hak sahibi olduğu şeydir"¹⁴¹

2- Muasır Literatürde Hak

Muasır İslam bilginleri hak terimi ile ilgili bir takım tanımlar yapmışlardır. Bu tanımlar dikkatle incelendiğinde "maslahat" ve "ihtisas" kavramları merkeze alınarak yapıldığı görülecektir.¹⁴²

Muasır İslam hukukçusu Ahmed es-Senhûrî (ö.1971) hak kavramını "hukukun koruduğu mali değere sahip olan bir maslahattır."¹⁴³ şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımda "maslahat" vurgusu öne çıkmaktadır. Mustafa Ahmed ez-Zerka (ö. 1999)'ya göre "hak, kanunun bir yetki ve yükümlülük olarak tayin ettiği ihtisastır."¹⁴⁴ Denilmektedir. Zerkâ'nın bu tanımında temel ögenin "ihtisas" olduğu göze çarpmaktadır.

Hak kavramını ele alan İslam hukukçusu Fethi ed-Düreyni (ö. 2013), konu ile ilgili çalışmasında "hak, kanunun belli bir kişi için sırların tayin edildiği irade

¹³⁸ el-Cürcânî, "hak", 79.

¹³⁹ Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Feyyûmî "hak" *el-Misbâhu'l-Münir* (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1987), 55.

¹⁴⁰ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 90. naklen.

¹⁴¹ Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Badrûddin el-Aynî, *el-Binâye Şerhu'l-Hidaye* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000), 8/301.

¹⁴² Günay vd. "İslam Hukukunda Hakların Tasnifi Üzerine Analitik Bir İnceleme", 760.

¹⁴³ Abdurrezzak Ahmed es-Senhûrî, *Mesâdiru'l-Hak fî'l-Fıkhî'l-İslami* (Beyrut: Dâru't-Turâsi'l-Arâbî, 1956), 1/9.

¹⁴⁴ Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Medhal ila Nazariyyeti'l-Amme* (Dimeşk. Dâru'l-Kelam, 2010), 19.

ve yetki.”¹⁴⁵ olarak tarif eder. Ali el-Hafî (ö. 1398-1978) ise “hak, kanunun koyucunun kişiler için kabul ettiği bir maslahat/menfaattir.” şeklinde tanımlar. Ömer Nasuhi Bilmen hak kavramını şöyle tanımlamıştır: “hak, bir kimseye muhdes olan manevi bir kudrettir ki, bununla tasarruf salahiyetini veya malikiyet vasfına haiz olur. Başka bir tabir ile Hak: bir iktidarı şerîdir ki, insanlar bununla bazı şeyleri icra ve mütalebeye salahiyettar olurlar.”¹⁴⁶ Mehmet Erdoğan da hakkı, “hukukun benimsediği, yetki ve yükümlülük doğuran bir aidiyettir.” Şeklinde tanımlar.¹⁴⁷

Hasan Hacak, İslam hukuku literatürü çerçevesinde yapılan bu tanımları inceledikten sonra, “hak, kanunların şahıslara tanıdığı ve koruduğu bir maslahat.”¹⁴⁸ olduğunu ifade eder. Muasır İslâm hukukçuları günümüz fıkıh âlimlerinin hak kavramını klasik dönem fukahâdan farklı olarak tanımlarken kendilerini farklı tanımlamaya iten sebepleri şöyle ifade etmişlerdir:

- 1- Çağdaş İslam hukukçuları “hak” kavramı ile ilgili teknik bir tanımın olmaması sebebiyle, beşeri hukuk tanımlarından faydalanarak yeni bir tanımlama getirmeye çalışmışlardır.
- 2- Çağdaş hukukçular, klasik literatürden farklı olarak genel bir hak nazariyesi metodunu tercih etmelerdir.¹⁴⁹

2.1.3. Hakkın Unsurları

Unsur, hakkı oluşturan etkidir. Başka bir ifadeyle; bir hakkın unsurundan söz edebilmek için, meydana gelmesi gereken bazı etkenler olması gerekir. Muasır İslam hukukçuları hakkın unsurlarını, hakkın konusu, hakkın alacaklısı, hakkın borçlusunu ve hakkın meşruiyeti olarak dört başlık altında ele almışlardır.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Fethi ed-Düeynî, *el-Hak Meda Sultani 'd-Devle* (Beyrut: Müessesetü 'r-Risâle, 1403), 54.

¹⁴⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınları), 1/13.

¹⁴⁷ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 171.

¹⁴⁸ Günay vd. “*İslam Hukukunda Hakların Tasnifi Üzerine Analitik Bir İnceleme*”, 761.

¹⁴⁹ Saban. *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 91-92.

¹⁵⁰ Ahmet Hamdi Yıldırım, *İslam Hukukunda Hasta Hakları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2014), 24.

2.1.3.1. Hakkın Konusu

Hakkın konusu, aynî haklar, şahıs hukuku ve borçlar hukukundan oluşmaktadır. Aynî haklarda eşya, şahıs hukukunda velayet ve vekâlet, borçlar hukukunda ise tazminattan söz edilmektedir. Bunlar haklar maddî bir nakit, menfaat ya da şahıs üzerindeki yetki olabilmektedir.¹⁵¹ Şayet hakkın konusu satılan bir mal ise mutlak olarak bir bedel olması gerekir. Fakat hakkın konusu kiralama akdi bağlamında yapılan bir icâre ise, söz konusu olan hak menfaattir.¹⁵² Ayrıca İslâm hukukunda bir şeyin ticaret malı olabilmesi için satışa elverişli (mütekavvim) bir mal olma özelliğini taşıması gerekir. Örneğin, domuz eti ve şarap İslam hukukunda alım-satımı caiz olmadığından ötürü hakkın konusu da olmamaktadır.¹⁵³

2.1.3.2. Hakkın Alacaklısı

Hak sahibi, hakkın faal süjesi olmakla birlikte aynı zamanda muamelat hukukunda kural olarak hak sahibi insan (şahıs) olmaktadır.¹⁵⁴ İnsanın hak sahibi olarak değerlendirilmesinin nedeni, kişinin vücûp ehliyetine haiz olmasıdır. Çünkü insan dışındaki canlılar ehliyet sahibi varlıklar değildir.¹⁵⁵ Bundan dolayı eşya, hak sahibi değil hakkın konusudur. Akara bağlı olan irtifaklarda hak sahibi kişiler, sahip olma vasfını akara malik olma ile elde etmişlerdir. Başka bir ifadeyle irtifak hakkı malikliği, söz konusu gayri-menkule sahip olma ile bağlantılıdır. Örneğin, “hakku’ş-şirb”e malik olan kişi açısından mülkiyet hakkının takyidi, diğer şahıslar açısından ise bir yetki ve ruhsat mahiyetinde¹⁵⁶ olduğu söylenebilir.

2.1.3.3. Hakkın Borçlusu

Hakkın borçlusu, hukuk alanında “mükellef” olarak isimlendirilen şahıslardır.

¹⁵¹ Kayıklık, *İslam Hukukunda Hak ve Sorumluluk İlişkisi*, 8.

¹⁵² Fahri Demir, *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2012).

¹⁵³ Yıldırım, *İslam Hukukunda Hasta Hakları*, 24-25.

¹⁵⁴ Kayıklık, *İslam Hukukunda Hak ve Sorumluluk İlişkisi*, 9.

¹⁵⁵ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 95.

¹⁵⁶ Ali Bardakoğlu, “hak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: T.D.V Yayınları, 1997), 15/151).

Burada “mükellef” olarak kastedilen “hakkın pasif süjesi” olup haktan sorumlu ve borcu ödemekle yükümlü olan kişilerdir.¹⁵⁷ Bir haktan söz ediliyorsa buna mukabil olarak bu hakkı ödemekle sorumlu bir mükellef olması gerekir. Hak sahibi hakkını istediğinde hakkın borçlusu bunu ödemekle yükümlüdür. Şayet red edecek olursa hak sahibi hakkını almak için mükellefi meşru hukuk çerçevesinde zorlayarak hakkını alabilir.¹⁵⁸ Hak sahibi bir kişi olabileceği gibi birden çok kişide olabilir. Örneğin, alışverişte bedeli ödeyen müşteri hakkın borçlusu, bedeli teslim alan satıcı ise özel hak sahibidir.¹⁵⁹ Fakat hürriyet hakkı, eşitlik hakkı, yaşam hakkı vb. haklar söz konusu olduğunda bütün insanlar ortak olurlar.¹⁶⁰

2.1.3.4. Hakkın Meşruiyeti

“Meşru” lafzı terim olarak, İslam hukuku literatüründe naslardan çıkarılan hükümlerin dinin prensiplerine uygunluk arz eden eylemler anlamına gelmektedir.¹⁶¹ Bu tanıma istinaden hakkın meşruiyeti, İslâm hukuku nazariyesinde sistemice kabul görmesi ve herhangi bir yasağın olmaması demektir.¹⁶² Farklı bir ifadeyle hak, meşru çerçevede tanınması için İslâm hukuk kaynaklarına münafi bir durum olmaması ve hukuk düzeni açısından benimsenmesi gerekmektedir.¹⁶³ “Eşyada asıl olan ibahadır”¹⁶⁴ hukuki kural gereği, herhangi bir yasak söz konusu olmayan şeyler, meşru kabul edilir. Buradan hareketle şeriat ahkâmına ters düşen hakların meşruiyeti söz konusu olamaz. Çünkü hukuk tarafından meşru sayılan şahıs hakları, aynî haklar, irtifak hakları vb. haklar neticesinde meydana gelen hakların tümü meşruiyetini yasadan alır.¹⁶⁵

2.1.4. Hakkın Tasnifi

Hakkın tasnifi, teorik fıkıh literatüründe hakkın sahibi ve hakkın konumu göz önüne alıp taksim edilmiştir.

¹⁵⁷ Bardakoğlu, “hak”, 15/151.

¹⁵⁸ Yıldırım, *İslam Hukukunda Hasta Hakları*, 26.

¹⁵⁹ Tırak, *Fikir Mülkiyet Haklarının Zekatı*,

¹⁶⁰ Bardakoğlu, “hak”. 15/151.

¹⁶¹ Bilal Aybakan & İbrahim Kafi Dönmez, “meşru”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara. TDV Yayınları, 2004), 29/378-383.

¹⁶² Kayıklık, *İslam Hukukunda Hak ve Sorumluluk İlişkisi*, 11.

¹⁶³ Demir, *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*, 94.

¹⁶⁴ Vehbe ez-Zühaylî, *Usulü'l-Fıkhi'l-İslami* (Dimeşk: Dâru'l-fikir, 1426-2005), 160.

¹⁶⁵ Aybakan & Dönmez, “hak”, 29/378-389; Yıldırım, *İslam Hukukunda Hasta Hakları*, 27.

2.1.4.1. Sahibine Nispetle Hak

Sahibine nispetle haklar üç kısma ayrılır. Bunlar; Allah hakkı, kul hakkı ve müşterek olan karma haklar.

2.1.4.1.1. Allah Hakkı (Hakkullah)

Allah'a ait haklardan maksat, toplum yararına olan ve kamu menfaatini ilgilendiren hususların korunmasını amaç edinen şeyler anlamına gelmektedir.¹⁶⁶ Allah hakkı, Allah'ın emir ve yasaklarını ifade etmekle birlikte, bu hak sadece belli bir kişi veya grubun değil bütün insanların eşit bir şekilde istifade ettiği haklardır.¹⁶⁷ Örneğin ibadethanelerdeki ibadet hakkı, vakıflar ve devletin hazine malı kamuya ait haklardandır.¹⁶⁸

2.1.4.1.2. Kul Hakkı (Hakku'l-abd)

Kul hakkı, insanların yararı ve menfaatine taalluk eden, kişilerin maslahatını korumaya dair haklardır.¹⁶⁹ Bu haklar genel ve özel haklar olmak üzere iki kısma ayrılır.

Genel haklar, tüm bireyleri kapsayan haklardır; eğitim hakkı, sağlık hakkı, malların korunma hakkı ve kamu hizmetlerinden intifa hakkı da bu kısma örnek sayılabilir.¹⁷⁰ Bu kısım hakka malik olan kişiler bu hak hususunda tasarruf yetkisine sahip olup herhangi bir yolla bundan vazgeçmesi caizdir.

Özel haklar, bunlar söz konusu şahsın evi, işi ve evlilik akdi dolayısıyla doğan karı koca hakları gibi bir takım haklardır.¹⁷¹

2.1.4.1.3. Karma Hakları

Karma haklar, Allah hakkı ve kul hakkının bir arada olduğu haklardır. Bu özellikteki haklar bazen Allah hakkı bazen de kul hakkı ağır basar.

¹⁶⁶ Abdulvehhab Hallaf, *İlmu usuli'l-fikh (Dimeşk: ed-Dâru'l-Muttehide, 1962), 210-211.*

¹⁶⁷ Bardakoğlu, "hak", 15/151.

¹⁶⁸ Demir, *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*, 96-97.

¹⁶⁹ Hallaf, *İlmu Usulu'l-fikh*, 211.

¹⁷⁰ Demir, *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*, 102.

¹⁷¹ Abdulkarîm Zeydân, *el-Vecîz fî usuli'l-fikh (Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1423-2001), 84.*

2.1.4.1.3.1. Allah Hakkı Ağır Basan Haklar

Bu tür haklarda toplumun menfaati öne çıkar, halkın ve kişilerin maslahatı muhafaza edilir. Bu haklar şahıslara tasarruf yetkisinde sınırlama getiren haklardır.¹⁷² Kocası ölen bir kadının dört ay on gün iddet beklemesi buna dair bir örnektir.¹⁷³ İlk etapta bu hak şahsi bir hak (kul hakkı) gibi algılansa da toplum düzenine zarar verme söz konusu olduğundan dolayı Allah hakkı (kamu yararı) söz konusu olmakta, hatta Allah hakkının galip geldiği hak olarak değerlendirilmektedir.¹⁷⁴ Bu tür haklardan vazgeçmek, mağdur tarafından affedilmek ya da ıskatı kabul etmek caiz değildir.¹⁷⁵

2.1.4.1.3.2. Kul Hakkı Ağır Basan Haklar

Bu tür haklar; hem toplumun hem de şahıs maslahatının bulunduğu haklar olup ancak, burada kul hakkı ağır gelmektedir. Bunun örneği, amden katil olana tatbik edilecek olan kısas cezasıdır. Câniye kısas cezası uygulandığı takdirde toplum düzeni sağlama, canı koruma, suç oranlarını düşürme ve toplumsal güveni tesis etme açısından Allah hakkı (kamu hakkı) meydana gelse de, kul hakkı ön plana çıkmakta ve bundan dolayı maktul ve velilerinin hakkını alma açısından burada kul hakkı galip gelmektedir. Böyle bir durumda hak tarafı olan şahıslar cezayı ıskat etme hakkına sahiptirler.¹⁷⁶

2.1.4.2. Mahalline Nisbetle Hak

Mahalline nisbetle haklar: mali ve gayri mali; şahsi, aynî ve menevi; mücerred ve gayr-i mücerred haklar şeklinde kategorize edilebilir.

2.1.4.2.1. Mali ve Mali Olmayan Hak

Mali hak; değeri mal ya da malın menfaati ile ölçülebilen, konusu mal veya malın menfaatine bağlı olan haklardır.

¹⁷² Yıldırım, *İslam Hukukunda Hasta Hakları*, 25.

¹⁷³ Ahdâş, *Edilletü Hukûki't-Telif*, 63.

¹⁷⁴ Bardakoğlu, "hak", 15/151.

¹⁷⁵ Ahdâş, *Edilletü hukûki't-Telif*, 62.

¹⁷⁶ ez-Zuhaylî, *Usulü'l-Fıkhi'l-İslami*, 157-158.

Alışverişteki muhayerlik hakkı, şufa hakkı ve satılan malın bedeline müteallik haklar buna örnek sayılabilir.¹⁷⁷

Mali olmayan hak; mali olmayan şeyler üzerine inşa edilen haklardır. Örneğin, çocuk bakım hakkı “hadâne”, çocuğun üzerindeki velayet hakkı, hürriyet hakkı ve kısas hakkı gibi haklar gayr-i mali olan haklardandır.¹⁷⁸

2.1.4.2.2. Aynî, Şahsi ve Manevi haklar

Ayni hak; hukukun bir kişiye tanıdığı muayyen mali bir hak olup, hak yetkilisi hakkını kullanmada serbest olan kişidir. Örneğin mülkiyet hakkı, mülk sahibi kanunun kendisine verdiği yetkiye istinaden sahip olduğu menkul yada gayr-i menkul şey üzerinde tasarruf yetkisini dilediği şekilde kullanabilir hakkı.¹⁷⁹

Şahsi hak; hukuk nazarında bir kişi için başka bir kişinin zimmetinde veya kişilerin arasında meydana geldiği kabul edilen haklardır. Buna bayi ve müşteri arasında oluşan karşılıklı haklar örnek verilebilir. Bayiin sattığı eşyanın bedelini alması şahsi bir hak olduğu gibi, müşterinin de satın aldığı eşyayı teslim alması şahsi bir haktır.

Manevi haklar; zihni ürünler ve fikri icatlar gibi maddi olmayan şeylerle ilgili kişiye bahşedilen şahsi yetki haklarıdır.¹⁸⁰ Bu tür haklar çalışmamızın konusu olan “fikri mülkiyet haklarının satışı” bölümünde detaylıca ele alınacaktır.

2.1.4.2.3. Mücerred ve Gayr-i mücerred Hak

Mücerred hak; hakkın mahalline etkisi olmayan, mevcut olması veya madum olması mahalde herhangi bir değişim göstermeyen haklardır. Şufa örneğinde olduğu gibi, şufa sahibinin hakkından vazgeçmesi ya da hakkını kullanması zimmetin kendisinde bir değişime sebebiyet gerektirmemektedir.¹⁸¹

Gayr-i mücerred hak; diğer bir ifadeyle “mütekarrir” hak demektir. Şöyle ki, mütekarrir haklar; hak mevcut veya ma’dûm olsun, her halde mahalle tesir

¹⁷⁷ Vehbe ez-Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslamiyy ve Edilletuhu (Dimeşk: Dâru'l- Fikir, 1405)*, 4/18.

¹⁷⁸ Abdullah Muhammed Amir, *Min Nazariyyeti'l-Fıkhî'l-İslamiyy (Filistin: Mektebetu Filistin, 2006)*, 30.

¹⁷⁹ ez-Zerkâ, *el- Medhal ilâ Nazariyyeti'l-İltizami'l-Amme*, 28.

¹⁸⁰ Şebir, *el-Muâmeletu'l-Mâliyyetu'l-Muâsıra*, 37.

¹⁸¹ eş-Şehrâni, *Hukûku'l-İhtirâ ve't-Telif*, 39.

eden hak demektir.¹⁸² Örneğin kısas uygulanacak olan katilin bağışlanması ya da cezasının tatbik edilmesi buna tesir eder. Maktulün velilisinin kısastan vazgeçmesi durumunda ise hakkın mahalline taalluk eden hükümde değişiklik meydana gelir ve katilin kanı masum hale gelir.¹⁸³

2.2. Mal Kavramı

Fikri mülkiyet haklarının İslam hukukuna göre satışı çerçevesini belirlemek için İslâm hukuk sisteminin “ mal” kavramına bakış açısına ele alınması yararlı olacaktır.

2.2.1. Lügat Manası

Mal kelimesi Arapçada “ sahip olunan her şeyi” ifade etmekle beraber “mal edinmek, çok mala sahip olmak” anlamına da gelmektedir.¹⁸⁴ Aslında bu kelime ilk dönemlerde “kişinin sahip olduğu altın ve gümüşü” ifade ederken daha sonraları malik olunan “ayn” için yaygınlık kazanmıştır.¹⁸⁵

2.2.2. Terim Manası

Mal kavramı, klasik fıkıh ile muasır fıkıh sisteminin bakış açısı bakımından farklılık arz etmektedir. Klasik dönemde fikri mülkiyet hakları henüz bilinmediğinden dolayı mal kavramı tanımında farklı yaklaşımlar göze çarpmaktadır. Özellikle cumhur hukukçular ile Hanefi hukukçuları arasında farklı bakış açıları görülmektedir. Şimdi bu farklılıkları göz önüne alarak mal kavramını ele alacağız.

2.2.2.1. Hanefilere Göre Mal Kavramı

Hanefi mezhebi bilginlerinin mal kavramına yaklaşımları cumhur ulemaya göre değişiklik arz eder.

¹⁸² Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 100.

¹⁸³ Ahdaş, *Edilletü Hukûki 't-Telif*, 65.

¹⁸⁴ el-Cevheri, *es-Sihah Tâcu 'l-Luga*, 1104.

¹⁸⁵ Muhammed Cebr el-Elifi *en-Nezariyyetü 'l-Fikhiyye* (Riyad: Dâru't-Tahbir, 2018), 159.

Hanefilerin mal tanımı incelendiğinde menfaatlerin bu tanıma dahil olmadığı görülür. Hanefî fıkıh doktrininde mal için yapılan bazı tanımlar şunlardır:

“Mal, insan tabiatının meyil ettiği, ihtiyaç halinde kullanmak için saklama imkânı olan şey”dir.¹⁸⁶

“Mal, hıyâzet ve ihraz etme yani koruma altına alma ve kendisinden faydalanma imkânı olan şeydir.”¹⁸⁷

“Mal, insan fitratının meylettiği, ihtiyaç anı için saklama imkânı olan şeydir. Bu mal menkul ya da gayr-i menkul olabilir.”¹⁸⁸

“İnsan fitratının arzuladığı ve ihtiyaç anı için saklama imkânı olan şeydir.”¹⁸⁹

Hanefî fakihlerin “mal” kavramına dair yaptıkları tanımlar değerlendirildiğinde hepsinin üzerinde durdukları ortak nokta mal olarak itibar edilen şeyin bazı sıfatlara sahip olmasıdır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- 1- Mal, fiziki bir yapıya sahip olmalıdır.
- 2- Mal, ekonomik değer taşımaktadır.
- 3- Mal, saklanması mümkün olmalıdır.¹⁹⁰

Hanefî hukukçuların bu tanımları incelendiğinde mal kavramına maddi olarak baktıkları, bu sebeple menfaat ve hakları mal kavramına dahil etmedikleri anlaşılmaktadır. Yine Hanefiler bir şeyin mal olarak değerlendirilebilmesi “o şeyden intifa imkânı olması” gerekir demişlerdir. Örneğin ölmüş bir hayvandan

¹⁸⁶ el-Elifi, *en-Nezariyyetü'l-Fıkhiyye*, 159; Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 102.

¹⁸⁷ ez-Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslamiyye ve Esilletihu*, 4/41

¹⁸⁸ Mecelle. md. 126.

¹⁸⁹ Muhammed Emin İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtâr alâ Dürri'l-Muhtâr Şerhi Tenviru'l-Ebsâr* (Riyad: Dâru'l-alemi'l-kutub, 2003), 4/3.

¹⁹⁰ Özdemir, *İslam Hukukunda Mülkiyet*, 123.

intifa etmek caiz olmadığından meyte olan hayvan mal niteliğini kaybetmiştir. Bu nedenle belli bir bedel karşılığında satışı geçersiz görülmektedir.¹⁹¹

Yine Hanefilerin bu tanımlarına göre bir şeyin mal olarak itibar görebilmesi için “ayn” olması lazım; yani dış âlemde bir kütleye sahip olması gerekir. Ancak, Hanefi hukukçuların tanımları bazı açılardan tenkit edilmiştir. Çünkü insan fitratının meyil etmediği acı ilaçlar ve zehirler mali değeri olduğu halde bu tanımlara dahil olmazlar. Yine yaş sebze, meyveler ve benzeri çabuk bozulan ürünler de saklanma imkânı bulunmayan şeylerdir. Oysaki bu ürünler maddi değeri olan birer maldır. Özellikle Hanefilerin tanımı dışında kalan gayr-i maddi pek çok şey biriktirilmekte ve satışa konu olabilmektedir. Örneğin, güneş enerjisi, rüzgar enerjisi ya da fikri mülkiyet hakları bunlardan bazılarıdır.

2.2.2.2. Cumhura Göre Mal

Cumhur ile Hanefilerin ihtilaf ettikleri temel nokta menfaatlerin mal kabilinden sayılıp sayılmama hususudur. Şimdi cumhur tarafından yapılan mal tanımlarını ele alırsak şöyledir:

Şafiilere göre mal;

“Mal, belli bir kıymeti olan ve bu kıymet mukabilinde satılabilen, tüketen kişinin bedelini ödemekle sorumlu olduğu ve insanların atmadıkları şeylerdir.”¹⁹²
“Mal, kendisinden faydalanma imkânı olan şeydir”.¹⁹³ Şafiilerin tanımına göre malda asıl olan şey belirli bir kıymete sahip olmasıdır. Aynı şekilde Şafiiler, mal için belli bir cürme sahip olma şartını getirmemiştir.

Malikilere Göre Mal;

“Mal, üzerinde mülkiyetin tahakkuk ettiği ve malikin yetkisinde bulunan şeydir.”¹⁹⁴

¹⁹¹ eş-Şehrâni, *Hukûku'l-İhtira ve't-Telif*, 206.

¹⁹² Muhammed b. İdris eş-Şafii, *el-Umm*, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1990- 1410), 5/171.

¹⁹³ el-Elifi, *en-Nezariyyetu'l-Fikhiyye*, 159.

¹⁹⁴ Ebû İshak eş-Şatîbî, *el-Muvâfâkât*, thk. Abdullah Dıraz (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1411), 3/14.

“Mal, insanların tamah ettiği, şeriatça faydalanılması mümkün olan şeydir”

195

Görüldüğü üzere Maliki hukukçular mal kavramını Hanefi hukukçulardan farklı değerlendirmiş menfaatleri Şafiiler gibi mal olarak kabul etmişlerdir.

Yukarıdaki tarifler göz önünde bulundurulduğunda bir mala sahip olma ölçüsünün “temellük” olduğu anlaşılacaktır. İnsan bir şeye sahip olup onu kendi sultasında tutarsa o şerân mal sayılır. Bu ister bir “ayn” olsun isterse bir “menfaat” olsun fark etmez.¹⁹⁶

Hanbelilere Göre Mal;

Hanbeli hukukçular Maliki ve Şafii mezhebine yakın tanımlar yapmışlardır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

“Mal, zaruri durumlar hariç menfaati mübah olan şeylerdir”¹⁹⁷

“Mal, faydalanılması mübah olan, zaruri ihtiyaç olmadan da elde edilmesi caiz olan şeylerdir.”¹⁹⁸

Hanbeli hukukçular bir şeyi mal olarak kabul görme ölçüsünü o şeyde mübah menfaatin olması ya da insanlara yarar sağlamasına bağlamışlardır. Dolayısıyla insanların bir şeyden yaralanıp ondan faydalanmasının mübah olması halinde o şey mal olarak itibar görmektedir.

2.2.3. Malın Kısımları

Mal kavramı, İslam fıkıh literatüründe birçok yönden ele alınmıştır. Bu bağlamda mütekavvim, gayr-i mütekavvim; menkul, gayrimenkul; kıyemi ve misli olmak üzere üç kısma ayrılır.

¹⁹⁵ Ebûbekir Muhammed İbn Arabî, *Ahkâmû'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l ilmiyye, 200013), 2/107.

¹⁹⁶ eş-Şahrânî, *Hukûku'l-İhtira ve't-Telif*, 208.

¹⁹⁷ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî, *el-Mukni* (Suudi Arabistan: Mektebetü's-Sevadi, 2000), 152; Salim Ebu Musa el-Haccavi, *el-İkna li Talibi'l-İntifa, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin* (Riyad: Daru'l-Alemi'l-Kutub, 1999-1419), 156.

¹⁹⁸ Dubyan b. Muhammed, *el-Muâmeletu'l-Mâliyye Asaleten ve Muâsereten* (Riyad: Mektebetu'l-Melik Fehd, 1432), 119-120.

2.2.3.1. Mütakavvim- Gayr'i Mütakavvim Mallar

Mütakavvim mal; bilfiil ihraz edilmiş, kişinin kendi hıyazeti altına aldığı ve şer'an faydalanılabilir şeydir.¹⁹⁹ Altın, para, ticaret malları arazi ve meskenler buna örnek verilebilir.

Gayr-i mütakavvim mal; fiilen ihraz edilemeyen ve zaruri durumlar hariç intifanın mübah olmadığı mallardır. Sudaki balık, gökte uçan kuş, domuz eti ve alkollü içecekler gayr-i mütakavvim mal kısmına örnek sayılır.²⁰⁰ İslam hukukçuları gayr-i mütakavvim mallardan faydalanmayı caiz görmemişlerdir.

2.2.3.2. Menkul-Gayrimenkul Mallar

Menkul mal; mevcut yerinden farklı bir yere nakledilme imkânı olan mallardır. Kitap, eşya, hayvan ve her türlü nakit paralar buna örnek sayılabilir.²⁰¹ Ancak ev ve ağaç gibi nesnelere nakilleri sırasında şekli değişimi olsa da taşınabilir olduğundan menkul mal sayılır. Fakat İmam Malik bu görüşü kabul etmez. Zira o, bu tür malları gayr-i menkul kabul eder.²⁰²

Gayr-i menkul mal; bir mekândan başka bir mekâna nakli mümkün olmayan mallardır. Bunun en bariz örneği binalar ve arazilerdir.²⁰³ Hanefi hukukçular ile Maliki hukukçular bu hususta farklı görüş beyan ederler. Zira Hanefiler, arsa ve tarla vasfını taşıyan malları gayr-i menkul mal sayarken, Yani Hanefiler "arazi üzerindeki binalarla ağaçlara iki açıdan bakmışlar ve bunları tek başlarına menkul, arazi ile beraber ele alınca da ona tâbi olarak gayr-i menkul saymışlardır." Maliki ev, ağaç ve benzeri şeyleri akar olarak değerlendirirler.²⁰⁴

2.2.3.3. Misli - Kıyemi Mallar

Misli mal; vezin, keyl ve âdet olarak belirlenen, çarşı ve pazarda benzerleri bulunan mallardır. Altın ve gümüş vezin ile tayin edilen misli mallara, hububatlar

¹⁹⁹ Ali el-Hafif, *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, çev. Rahmi Yaren (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 65.

²⁰⁰ ez-Zuhayî, *el-Fıkhu'l-İslamiy ve Edilletuhu*, 4/44

²⁰¹ ez-Zuhayî, *el-Fıkhu'l-İslamiy ve Edilletuhu*, 4/44.

²⁰² el-Hafif, *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, 67.

²⁰³ Amir, *min Nazarriyyeti'l-Fıkhi'l-İslami*, 43.

²⁰⁴ Ali Şafak, "Akar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: T.D.V Yayınları, 1989), 2/221).

keyli olanlara örnek sayılırken, yumurta ve benzeri şeyler ise âdedi mallara örnek verilmektedir.²⁰⁵ Bir malın misli mal olarak değerlendirilmesi iki esasa bağlıdır; keylî ve vezni olanların cüzleri arasında benzerlik olması, âdedi olanlar ise habbeleri arasında mislilik olması. Bununla birlikte Bu tür malların çarşı ve pazarda bulunması mümkün olmalıdır.²⁰⁶

Kıyemi mal; piyasada benzeri mevcut olmayan veya mevcut olsa da aralarında ciddi farklar olan mallardır.

Arsalar, binalar, hayvanlar ve ağaçlar bu kısma örnek sayılabilecek mallardır.²⁰⁷ Bu taksimat sonucunda ortaya çıkan netice şöyle özetlenebilir:

- 1- Misli mal, kişinin zimmetinde borç olarak sabit olur. Kıyemi mal ise zimmette sabit olmaz.
- 2- Misli mal telef edilmesi durumunda misli ile tazmin edilirken kıyemi mallar kıymeti ile yani değeri tazmin edilir.²⁰⁸

2.3. Menfaat Kavramı

2.3.1. Lügat Manası

Menfaat, sözlükte; zararın zıddını ifade eden “nef” kökünden türetilmiş bir isimdir.²⁰⁹ Mastar anlamı ise “faydalı olmak”, “işe yaramak” ve “kâr elde etmek” gibi anlamlarda kullanılır.²¹⁰ Aynı zamanda bu kelime Allah’ın isimlerinden olan “en-Naf” yani kullarından dilediğine fayda sağlayan manasına gelmektedir.²¹¹

2.3.2. İstılah Anlamı

Menfaat kavramı, İslam fıkıh mezheplerinde hukuki bir terim olarak incelendiğinde Hanefi hukukçular ile cumhur hukukçuların farklı bakış açılarıyla

²⁰⁵ Abdulkerim Zeydan, *el-Medhal li Diraseti 'ş-Şeriatî'l-İslamiyye*, (Beyrut: Lübnan, 2006/1423), 188.

²⁰⁶ Zeydan, *el-Medhal li Diraseti 'ş-Şeriatî'l-İslamiyye*, 188.

²⁰⁷ el-Hafif, *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, çev. Rahmi yaren, 71.

²⁰⁸ Mustafa Ahmet ez-Zerkâ, *el-Medhal li 'l-Fıkfiyyeti'l-Amme* (Dimeşk: Daru'l-Fikir, 1967-68), 136-137.

²⁰⁹ el-Cevheri, “nef”, *es-Sihah Tacu'l-Lugat*, 3/1159.

²¹⁰ İbn-i Münzir, *Lisanu'l-Arab*, 8/358-359.

²¹¹ Recep Özdemir, *İslam Hukukunda Mülkiyet*, (İstanbul: Hiperyayın, 20018), 238.

konuyu ele aldıkları anlaşılmaktadır. Mezheplerin genel “menfaat” kavramına yaklaşımı şöyledir;

2.3.2.1. Hanefilere Göre Menfaat

Hanefi hukukçular menfaati, sürekli, sabit olan ve varlığı anbean devam eden bir şey olarak görmediklerinden ona mali bir değer yüklemeler.

Başka bir ifadeyle Hanefiler menfaati sürekli ihraz edilmesi mümkün olmayan bir araz olarak kabul ederler.²¹² Meşhur Hanefi hukukçulardan Serâhsi'nin (ö. 483/1090) tanımına göre: “menfaat, varlığı ayn ile kaim olan bir arazdır.”²¹³ Yine Hanefi hukukçularından İbni Nüceym'e (ö. 970/1963) göre “menfaat, bedelli ya da bedelsiz olarak sahibinin kendisinden istifade ettiği yada başka birisine istifade yetkisini verdiği şeydir.”²¹⁴ Mecelle şârihi Ali Haydar Efendi'nin (ö. 1354/1935) tarifine göre ise “menfaat, bir ayn'nın kullanımı ile hasıl olan faidedir.”²¹⁵

2.3.2.2. Cumhura Göre Menfaat

Cumhur, hukuki açıdan ayn ve menfaati ayrı değerlendirmişlerdir. Onlara göre menfaatler tıpkı ayn gibi mali bir değere sahiptir. Menfaatler ve ayn'lar birbirini tamamlayıcı özelliği vardır. Bir ayn'nın mal olarak itibar görmesi için kendisinden intifa “faydalanma” mümkün olmalıdır.²¹⁶ Cumhur tarafından menfaate birçok tanım getirilmiştir. Şimdi bu tanımları ele alırsak şöyledir:

Şafilere göre menfaat; “ayn sebebiyle elde edilen “araz” ya da aynî her türlü faydadır.” Bu tarife göre bir evin bileşenleri aynî bir fayda iken, evin kullanım hakkı ise “araz” yani menfaate örnek sayılabilir.²¹⁷

Malikilere göre menfaat; “Bağlı olduğu şeye nispet edilmeden varlığına işaret edilemeyen ve ait olduğu şeyle kaim olan” şeklinde tanımlanmıştır. Bu

²¹² Özdemir, *İslam Hukukunda Mülkiyet*, 241.

²¹³ Muhammed b. Ahmet b. Ebi Sehl Şemsu'l-Eimme es-Sarâhsî, *el-Mebsut* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1993/1414), 11/79-80.

²¹⁴ Özdemir, *İslam Hukukunda Mülkiyet*, 242.

²¹⁵ Ali Haydar, *Dureru'l-Hukkam Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 212.

²¹⁶ Zeydan, *el-Medhal li Diraseti's-Şeriatî'l-İslamiyye*, 185.

²¹⁷ Yunus Araz, *İslam Hukukunda Menfaatin Tazmini* (Bursa: Emin Yayınları, 2016), 95.

tanımdan da anlaşılacağı üzere Maliki mezhebinde menfaat araz olarak değerlendirilmektedir.²¹⁸

Hanbelilere göre ise menfaat; “ayn’lardan faydalanmaktır, şeklinde belirtilmiştir.

Nitekim bir evde ikamet etmek, bir hayvana binmek gibi durumları menfaate örnek verilebilir.²¹⁹

Mezheplerin menfaat ile ilgili değerlendirmelerinden ortaya çıkan sonuç şöyle ifade edilebilir:

1- Hem Hanefi hem de cumhur hukukçular menfaatleri araz olarak kabul eder,

2- Tüm hukukçular menfaatlerin ayn’dan ayrı bir hüviyete sahip olmadığını ve dolayısıyla onun mevcudiyetinin ayn’a bağlı olduğunu söylerler.

3- Hanefi hukukçular menfaatlerin sabit olmadığını ifade ederek, onu müstakil mal statüsünde kabul etmezler. Cumhur ise hak ve menfaatleri bağımsız olarak mal gibi değerlendirirler.

2.3.2.3. Menfaatin Mali Mahiyeti

İslam hukukçularının menfaatleri değerlendirme tarzı birbirine paralellik arz eder. Ancak onlar menfaatlerin mal olarak değerlendirilmesi konusunda farklı görüş beyan ederler. Bu bağlamda İslam hukukçularının menfaatler hususunda iki gruba ayrıldıkları söylenebilir. Bunlardan ilki menfaatleri mal olarak kabul etmeyen Hanefi hukukçuları, ikincisi ise menfaatleri mal olarak kabul eden cumhur hukukçulardır. Şimdi bu iki grup ele alınacaktır.

2.3.2.3.1. Menfaati Mal Kabul Etmeyenler

Hanefiler menfaatleri mal olarak kabul etmezler. Çünkü onlara göre bir şeyin mal kapsamına girebilmesi için “ihraz” ve “hıyâzet” inin mümkün olması

²¹⁸ Ebû Abdullah b. Muhammed b. Muhammed b. Arâfe, *el-Muhtesaru'l-Fıkhi* (Dubai: Müessesetü Halef Ahmet, 2014), 8/190; Takır: *Fikri Mülkiyet Haklarını Zekâti*.

²¹⁹ Muhammed b. Ebû'l-Feth el-Bâli, *el-Mutli alâ Elfâzi'l-Mukni'* (Cidde. Mektebetü's-Sevâd, 2003), 491.

gerekir. Örneğin, bir evden intifa hakkı, arabaya binme vb. durumlarda meydana gelen menfaatlerin “ihraz” ve “hıyâzet” i mümkün olmadığından Hanefilerce mal kapsamında kabul görmezler.²²⁰ Hanefiler, bir şeyin mali değere sahip olmasını ihraz, hıyâzete bağlamışlardır.²²¹

2.3.2.3.2. Menfaati Mal Kabul Edenler

Cumhur hukukçular, menfaatleri mal olarak kabul eder. Onlara göre mal, insanın faydalana edebileceği bir şeydir. Cumhur ulema, buna binaen malın menfaatinin mala tabi olduğu göz önüne alınırsa menfaatin de mal gibi faydalanılacak bir şey olduğu görüleceğini söylerler. Cumhura göre bir şeyin mal olarak değerlendirilebilmesi için mutlak olarak kendisinin “hıyâzet” altına alınması şart değildir. Bilakis o şeyin aslının “hıyâzet” altına alınması kâfidir. Bir arabaya sahip olan kişi onun aslını hıyâzeti altına almış olur. Böylece aslına tabi olan menfaatler; örneğin arabaya binmek, onu kiraya vermek ve başkasının istifadesine sunmak gibi menfaatler mal olarak kabul ederler.

İki grubun görüşleri kıyaslandığında menfaatleri mal olarak kabul eden cumhur hukukçuların görüşünün daha isabetli olduğu görülecektir. Zira mala değer katan en önemli etken o malın menfaatidir. Menfaati olmayan bir malın insanlar arasında hiç bir değeri yoktur. İnsanların bu denli itibar ettiği bir şeyin mal olarak değerlendirilmemesi hem toplumu belli sıkıntılara sokabilecek hemde insanlar arasında bir takım problemler gündeme getirecektir.²²²

²²⁰ el-Hafif, *İslam Hukukunda Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, çev. Rahmi Yaren, 60.

²²¹ Zeydân, *el-Medhal li Dirâseti 'ş-Şerîati 'l-İslamiyye*, 185.

²²² el-Hafif, *İslam Hukukunda Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, çev. Rahmi Yaren, 60.

3. İSLAM HUKUKUNA GÖRE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARININ SATIŞI

3.1. İslam Hukukuna Göre Fikri Mülkiyet Haklarının Satışı

Görüldüğü üzere fikri mülkiyet haklarının gelişim evreleri ile beraber tarihi süreci, yapısal mahiyeti, kapsamı gibi hususlar önceki bölümde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dünyada hızla gelişen teknolojik faaliyetler ve buluşlar fikri mülkiyet hakları alanına da etkisi olmuş, bundan dolayı dünya çapında fikri mülkiyet hakları ciddi anlamda ekonomik bir değere sahip olmuş, ekonomi piyasalarında yüksek mali değer karşılığında alım-satımı söz konusu olmuştur. Bu olgu, globalleşen dünyada İslam ülkelerini de etkilemiş ve bu ülkelerde fikri mülkiyet hakları gündeme gelmiştir. Bunun neticesinde İslam hukukçuları bu konuya kayıtsız kalmamış fikri mülkiyet haklarını kendi hukuk kaynaklarından süzerek yeniden ele almışlardır. Bu bölümde satış akdine konu olan fikri mülkiyet haklarının satış akdinin mahiyeti, satış akdinin sıhhat şartları ve neticesi bakımından sahih, fasit ve batıl satış akitleri işlenecektir.

3.1.1. Satış Akdinin Mahiyeti

Satış (bey‘) ve diğer akitle insanların karşılıklı ilişki kurma ve menfaat elde etme sebebiyle meydana getirmiş oldukları bir sözleşme şekli olup, zaman içinde fertler kendi ve aile bireylerinin ihtiyaçlarını gidermek için vasıta olarak bu akitleri kullanmaya başlamışlardır. Bu akitlerin en önemlilerinden biri de satış akdidir. Şimdi satış akdinin mahiyetine geçmeden önce bu akdin İslâm hukuk kaynaklarında tabir edildiği şekliyle lügat ve ıstılah anlamları ele alınacaktır.

3.1.1.1. Sözlük Anlamı

Arapçada “satmak”, “satmak” kelimeleri için “bey““ lafızları kullanılmaktadır. “bey“ (بيع) satmak ve satın almak manasında kullanılan zıt anlamlı bir kelimedir. Çoğulu “büyû“ olan bu kelime; “bir şeyi başka bir şeye karşılık olarak vermektir”.²²³

²²³ Muhammed b. Amim el-İhsan el-Müceddidi el-Bereketi, *et-T‘arîfatu’l-Fıkhîyye (Pakistan: Daru’l-Kütübi’i-İlmiyye, 1407-1976), 47; Muhammed Abdurrezzak, et-Tevakkuf alâ Mahâmmeti’-Te‘arîf, thk. Muhammed Rıdvan (Beyrut: Dâru’l-Fikir, 1990), 1/58.*

“Şıra” (شراء) kelimesi de aynı şekilde zıt anlam ifade eden bir kelime olup.²²⁴ satın almak ve satmak manasında kullanılmıştır.

3.1.1.2. Terim Anlamı

İslam hukukçuların “bey” ile ilgili yaptıkları tanımlar birbirinden farklılık arz eder. Şimdi hukukçuların bu tanımlarını ayrı ayrı inceleyelim.

3.1.1.2.1. Hanefilere Göre

Bey’ “malı malla değiştirmek,²²⁵ rağbet gören bir şeyi faydalı ve özel ifadelerle (icab ve kabul) mübadele etmektir.²²⁶ Başka bir ifadeyle “mütekavvim bir malı aynı şekilde mütekavvim bir malla temlik ve temellük yoluyla mülkiyetinin el değiştirmesi,²²⁷ şeklinde tanımlanmıştır.

3.1.1.2.2. Malikilere Göre

Bey’ “satış akdine konu olan bedellerden biri altın ve gümüş olması ya da menfaat ve müta‘ olan şeylerle ilgili bir muāvada (takas) akdidir.”²²⁸ Onlara göre diğer bir tanımla “bey’, bir malın mülkiyetini sahih bir vecihle başkasına nakletme akdidir.” Örneğin “bu malı bana sat” denildiğinde cevaben “sana sattım” denilmesi buna örnek teşkil etmektedir.²²⁹

3.1.1.2.3. Şafilere Göre

Bey’ “bir malı mal karşılığında temlik yoluyla vermek,²³⁰ ya da malı malla muavade (takas) etmektir”²³¹

²²⁴ el-Cevrheri, *es-Sihah fi'l-Luga ve'l-Ulum*, thk. Nedim Maraşlı ve Usame Maraşlı (elektronik baskı), “şıra”, 456.

²²⁵ İbrahim bin Muhammed bin İbrahim el-Halebi, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Multeka'l-Ebhur* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998-1419), 4.

²²⁶ Muhammed bin Ali Alâuddin el-Haskefi, *ed-Dürrü'l-Muhtâr Şerhu Tenvir'l-Ebsâr ve Camii'l-Bihâr*, thk. Abdülmümin Halil İbrahim (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002-1423), 394.

²²⁷ Abdullah bin. Mahmud bin. Mevdud el-Mavsili, *el-İhtiyâr li Tâli'l-Muhtâr*, 2/3.

²²⁸ Muhammed el-Emin, *Davu's-Şumu' fi'l-Fıkhi'l-Malik*, thk. Muhammed Mahmûd, (Moritanya: Mektabetü'l-İmam Malik, 2005), 3/3.

²²⁹ Behrâm ed-Demirî, *eş-Şamil fi Fıkhi'l-İmam Malik*, nşr. Merkez Necibueyh, 1424, 2/517.

²³⁰ Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya bin Şeref en-Nevevî, *Ravdetü't-Tanalibîn ve Umdetü'l-Müftin*, thk. Zübeyr eş-Şavuş (Beyrut: el-Mektabetü'l-İslamiyye, 1991-1412), 3/338.

²³¹ Muhammed bin el-Ferâ el-Begâvî, *et-Tehzib fi Fıkhi'l-İmamı's-Şafii*, thk. Adil Ahmet, Ali Muhammed, nşr.(Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye), 3/282.

Genelde Şafii hukukçuların bey' tanımlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Örneğin “özel bir şekilde malı mal karşılığında mübadele etmek,²³² veya menfaat ve aynı mülkiyeti mali bir bedel karşılığında vermektir.”²³³ Şeklinde ifade etmişlerdir.

3.1.1.2.4. Hanbelilere Göre

Bey' “satıcının, malı mal karşılığında mülkiyeti nakletmesi, alıcının da malın mülkiyetini bedel karşılığında devralmasıdır,²³⁴

Hanbeli fakih el-Makdisî (ö. 968/1560) bey' şöyle tarif etmiş; “Malı mal mukabilinde muavede (takas) etmek ve mübah menfaat bulunan malı satmaktır”²³⁵ Özetle bey' “bir malı malla mübadele etmek -velev ki zimmete taalluk eden bir şey olsa da yol hakkı gibi mübah bir menfaatle değiştirmektir.”²³⁶

Bu tariflerden sonra görüldüğü kadarıyla tüm mezheplere göre bey' trampa satışını ifade etmektedir. Ayrıca Maliki, Şafii ve Hanbeli mezhebine göre menfaatler bey' akdine dâhil edildiği anlaşılmaktadır.

3.1.2. Satış Akdinin Şartları

Satış akdinde bulunması gereken dört türlü şart söz konusudur; bunlar kuruluş in'ikad(kuruluş), sıhhat, nefâz ve lüzum (bağlayıcılık) şartlarıdır.²³⁷ Bu şartların öne sürülmesinin nedeni, alıcı ile satıcı arasında olabilecek ihtilaflara mani olmak, tarafların menfaatlerini muhafaza etmek, kandırılma riskini ortadan

²³² Muhammed ez-Zühri el-Gamravî, *es-Siracu'l-Vehhac* (Beyrut: Daru'l-Marife.), 172.

²³³ Muhammed bin Ahmet el-Hatib eş-Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâç ilâ M'arifeti Meâni Elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2004-1425), 275.

²³⁴ Muvaffakuddin Ebu Muhammed Abdullah bin. Ahmed bin İbn Kudame, *el-Muğni* (RiyadDaru'l-Âlemi'l- Kütüb, 1997), 4/5.

²³⁵ Ebu Muhammed Bahattin el-Makdisi, *el-Udde Şerhu'l-Umde* (Kahire: Daru'l-Hadis, 2003-1424), 239.

²³⁶ Ebu'n-Necâ Şerefuddin el-Haccavi el-Makdisi, *el-İknâ fî Fıkhî'l-İmam Ahmed bin Hanbel* (Lübnan: Daru'l-Marife), 2/56.

²³⁷ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslami ve Edilletuhu*, 4/354.

kaldırmak ve cehalet sebebiyle meydana gelme ihtimali olan haksızlığı bertaraf etmektir.²³⁸ Şimdi bu şartları sırasıyla ele alalım:

3.1.2.1. İn'ikâd Şartları

İn'ikâd şartları, satış akdinin hukuken tamamlanabilmesi için tahakkuk etmesi gereken temel şartlardandır.²³⁹

Bu şartlardaki noksanlık satış akdini batıl kılar. Hanefi bilginler bu şartları dört başlık altında ele almışlardır.²⁴⁰

- 1- Akit yapan kişi akıllı ve mümeyyiz olmalıdır. Hanefi hukukçulara göre satış akdini icra edecek olan kişi kâr ve zararı birbirinden ayırt edebilecek akli melekelerle sahip olmalıdır.²⁴¹
- 2- Satış akdine dair yapılan işlemlerde icab ve kabulün birbirine uyumlu olmalıdır.
- 3- Akdin mahalli, yani akit yapılan meclis şartı.²⁴² Hukukçuların bundan kast ettikleri alışverişe taraf olanların aynı yerde olmaları değil, bilakis iki tarafın da akit yapmakla meşgul olmalarıdır.²⁴³
- 4- Akdin konusu, yani mebi ve semen şartı.²⁴⁴ Ayrıca akdin konusu ile ilgili bazı şartlar daha olup, bu şartlardan ileride tekrar söz edilecektir.

3.1.2.2. Sıhhat Şartları

Satış akdi açısından sıhhat: “yapılan işlemin kendisiyle amaçlanan sonuçların doğmasına uygun nitelikte olmasıdır” şeklinde tanımlanmıştır.²⁴⁵ Akdin sıhhat şartları genel ve özel olmak üzere ikiye ayrılır:

²³⁸ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam Ticaret ve İktisat İlmihali* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2010), 216.

²³⁹ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslami ve Edilletuhu*, 4/364.

²⁴⁰ Yaman ve Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 47.

²⁴¹ Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 117.

²⁴² Ebubekir. b. Mesud b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*, (Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406), 5/137,

²⁴³ Gul, *İslam Hukukunda Alışverişte Vekâlet*, 12.

²⁴⁴ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslami ve Edilletuhu*, 4/364.

Genel şartlar: her türlü satışın hukuken geçerli olabilmesi için kendisinde bulunması gereken şartlardır. Örneğin, bir satış akdinde aldatma (garar), ikrah, cehalet vb. kusurlar söz konusu olmamalıdır.²⁴⁶

Özel şartlar: bazı satış çeşitlerine mahsus şartlardır.²⁴⁷ Bu özel şartlar da bir kaç kısma ayrılır. Bunlar tarafların mebi‘ ve semeni bilmeleri; satış akdi belli bir vakitle sınırlandırılmaması; satış akdinin bir yararının bulunması; hukuken ve örfen fayda sağlamayan ifsat edici şartlar içermemesi şeklindedir.²⁴⁸

3.1.2.3. Nefâz Şartı

Nefâz şartı, bir satış işleminin geçerlilik kazanmasını ifade eder.²⁴⁹ Diğer bir ifadeyle akdin mün‘akid olmasıyla birlikte yürürlük kazanması demektir.²⁵⁰ Satış akdinin nâfiz olması için iki şart taşıması gerekir.

Bunlardan ilki akid esnasında tarafların işlem yapma yetkisine sahip olmaları ikincisi ise satılan malda başkasının hakkı bulunmamasıdır.²⁵¹

3.1.2.4. Lüzum (Bağlayıcılık) Şartı

Lüzum, yapılan satış akdinin sahih ve nâfiz olarak kurulmuş olması, akdin bağlayıcı olması, yani taraflardan birinin tek taraflı iradesiyle bozulmaması anlamına gelmektedir. Ayrıca lüzum şartı, akid sonrası tarafları bağlayıcı olması ve tek taraflı iradeyle akdi feshetme yetkisi sunan muhayyerlik hakkının bulunmaması demektir.²⁵² Bundan dolayı akdin bağlayıcı olmasındaki en büyük faktör satılacak olan şeyin muhayyerlik hakkından uzak olmasıdır.²⁵³

²⁴⁵ Hacı Yunus Apaydın, “sıhhat” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 37/110-111.

²⁴⁶ Zühayli, *el-Fıkhü'l-İslami ve Edilletuhu*, 4/381-382.

²⁴⁷ Gul, *İslam Hukukunda Alışverişte Vekâlet*, 12-14.

²⁴⁸ Gul, *İslam Hukukunda Alışverişte Vekâlet*, 12-14.

²⁴⁹ Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmi*, 132.

²⁵⁰ Yunus Apaydın, “icazet”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 21/401-403.

²⁵¹ Gul, *İslam Hukukunda Alışverişte Vekâlet*, 13; ez-Zerkâ, *Akdü'l-Bey'*, 43.

²⁵² Zühayli, *el-Fıkhü'l-İslami ve Edilletuhu*, 4/384.

²⁵³ Gul, *İslam Hukukunda Alışverişte Vekâlet*, 13.

3.1.3. Sonuç Açısından Satış Çeşitleri

İslam hukukçuları akitleri farklı açılardan ele almış, dolayısıyla akitler sahih ve gayri sahih, aynî, nâfiz, lazım ve ivazlı vb. olmak üzere kısımlara ayrılmıştır. Bu çalışmamızda konumuzla ilintili olduğundan netice/sonuç açısından sahih satış akdi, fâsid satış akdi ve batıl satış akdi incelenecektir.

3.1.3.1. Sahih Satış Akdi

Sahih sözlükte “sağlam ve sağlıklı olmak, hastalıktan kurtulup iyileşme”²⁵⁴ anlamlarında kullanılır.

Terminolojide ise “Şâri’ tarafından tayin edilmiş rükün ve şartlara mutabık olmak suretiyle icra edilen fiil”dir.²⁵⁵ Böyle bir satış akdinin geçerli olması ve hukuki sonuçların terettüp etmesi onun bazı şartlar ve rükünlere sahip olmasına bağlıdır. Mesela satış akdi yapan tarafların mümeyyiz olmalarının yanında icab ve kabulün birbirine uygun olması gerekir. Yine yapılan akitte bir sınırlama olmaması, satılan şeyin bilinmesi, mütekavvim olması gibi akde engel olan hususların olmaması gerekir.²⁵⁶ Hasılı, bu şartları bünyesinde barındırdığı halde icra edilen akde sahih akit denir.

3.1.3.2. Fasit Satış Akdi

Fesâd, “bir şeyin önce düzgün, düzenli ve yararlı iken sonradan bu özelliklerini kaybederek değişmesi ve bozulması”²⁵⁷ anlamına gelir. Fıkhi bir terim olarak ise fâsid akid; “sahip olduğu vasıflardan birinde usulsüzlük bulunmasıdır.”²⁵⁸ Ayrıca Hanefî hukukçular fâsid akdi “asıl itibarıyla meşru, vasif itibarıyla gayri meşru akid”²⁵⁹ şeklinde bir tanım yapmışlardır. Akdin rükünleri, taraflar, icab ve kabul, akdin konusu olarak ifade edilebilir.

²⁵⁴ Hacı Yunus Apaydın, “Sihhat”, 37/110-111

²⁵⁵ Zekiyüddin Şaban, *Usûlü'l-Fıkh*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2019), 355.

²⁵⁶ el-Hafif, *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, çev. Rahmi Yaren, 365-366.

²⁵⁷ Hacı Yunus Apaydın, “fesâd”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 12/ 417-421.

²⁵⁸ Abdurrahman Cezeri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı* çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994), 3/1371.

²⁵⁹ Apaydın, “fesad”, 12/417-421.

Bir akdin fasit olarak değerlendirilmesi için ancak tarafeynin bilinmeyen bir bedel karşılığında akit yapmaları, ya da tarafeynin iki şahid mevcut olmadan bir nikah akdi yapması, fasit akde örnek sayılabilir. Nitekim Hanefi hukukçuları böyle akitleri fasit olarak kabul ederler.

3.1.3.3. Batıl Satış Akdi

Batıl kelimesi sözlükte; “boşa gitmek”, heder ve heba olmak”²⁶⁰ anlamlarına gelir. Cumhuriyet İslam hukukçularının tarifine göre batıl satış akdi, “akdin rükünlerinde, “mahallinde” meşru olmayan şeylerin tahakkuk ettiği akit”²⁶¹ şeklinde tarif etmişlerdir. Hanefi uleması batıl akdi, fasid akitten ayrı bir muameleye tabi tutmuş ve farklı bir tanım yapmışlardır. Onlara göre batıl satış akid, “aslen sahih olmayan bey’dir.”²⁶² Yani aslı itibariyle hüküm koyucu tarafından varlığı akde engel gören şeylerdir.

Fâsid akdi ise “aslen sahih olup da, vasfen sahih olmayan, yani, zâten mün’akid olup da, bazı evsâf-ı hariciyyesi itibarıyla meşru olmayan bey’dir.”²⁶³ şeklinde tarif ederek aradaki farkı ortaya koymuşlardır.

Batıl akitler, mümeyyiz olmayan küçüğün, akıl hastasının hukukî işlemleri, şarap, domuz eti gibi mütekavvim olmayan bir mal üzerine yapılan veya icap ve kabulün birbiriyle uyuşmadığı işlemlerde söz konusu olup, aslında (rükün) kusur akitlere şamildir.²⁶⁴

3.1.4. Satışa Konu Olan Unsurlar

İslam hukuku literatüründe satışa konu olan birçok unsur bulunmaktadır. İslam âlimleri bunların her birini müstakil olarak ele almıştır. Konumuz fikri mülkiyet haklarının satımı ile ilgili olduğundan çalışmamızda satışa konu olan üç unsuru inceleyeceğiz. Bu üç unsur, ayn’ların satışı, menfaatlerin satışı ve hakların satışlarıdır.

²⁶⁰ Ali Bardakoğlu, “butlan”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 6/476-478.

²⁶¹ Vehbe Zühaylî, *el-Veciz ü'l-Usûlü'l-Fıkh*, (Dimeşk: Daru'l-Fikir 1419), 140.

²⁶² Mecelle, md. 110.

²⁶³ Mecelle, md. 109.

²⁶⁴ Bardakoğlu, “butlan”, 6/476-478.

3.1.4.1. Ayn'ların Satışa Konu Olması

İslam hukukuna göre fikri mülkiyet haklarının satışa konu edilip edilmeyeceğini anlamak için önce ayn kavramının sözlük ve terim anlamı ele almak, akabinde ise bir fikhî konu olarak ayn konusunu incelemek yerinde olacaktır.

3.1.4.1.1. Sözlük Anlamı

Ayn, sözlükte “bir şeyin aslı,” kendisi, tıpkısı; “göz”, “kaynak” “pınar” “mevcut” “hazır” ve “tayin edilmiş olan şey,²⁶⁵ ve dış âlemde var olan, belirli ve somut şeyler.²⁶⁶ şeklinde kullanılır. Bu anlamlara göre ayn, elle tutulur, gözle görülür olan şeydir. Mesela: kitap, ev gibi maddi varlığı olan şeyler birer ayn'dılar.²⁶⁷

3.1.4.1.2. Terim Anlamı

İslam hukuk terminolojisinde ayn: “kıyemî ve mevcut mislî mallar bakımından, mevcut ve ferden muayyen hâle getirilmiş mal demektir”²⁶⁸ Ayn, kavramsal olarak malın taayyün etmiş halidir. Özellikle Hanefilere göre bir şeyin mal sayılması için “ayn” sıfatına sahip olması gerekir. Onlara göre mal, “insan tabiatının meylettiği ve ihtiyaç vakti için sakladığı şeydir.”²⁶⁹ Bu ifadeden anlaşıldığına göre malın fiziki bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Bu nedenle Mecelle'nin 159. Maddesinde ayn, “muayyen ve müşahhas olan şeydir” şeklinde tanımlanmıştır.

Maddenin devamında sunulan örnekler, aynın bir çeşit mala mahsus bulunmadığını, canlı cansız, ölçülen ve tartılan belirlenmiş mallar ile sayılıp

²⁶⁵ Hayreddin Karaman, “Ayn” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/ 257-258.

²⁶⁶ Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerif Cürcânî, “Ayn”, *T'arifât /Terimler Sözlüğü*, çev. Arif Erkan (İstanbul: Bahar Yayınları, 1997), 165.

²⁶⁷ Mecelle, Md. 159.

²⁶⁸ Ünal Yerlikaya, “Hanefî Hukuk Düşüncesinde Ayn-Deyn Ayrımı ve Hukuki Düzenlemelere Etkisi -İş ve İstisna Akdi Örneği-”, *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 8/1 (1 Haziran 2022), 298-319.

²⁶⁹ İbn Abidin, *Reddî'l-Muhtâr*. 4/3.

ayrılmış para ve belirlenmiş ticarî eşyayı da ifade ettiğini göstermektedir.²⁷⁰ Ayn, İslam hukukunda üç anlamda kullanılmıştır. Bunlar şöyle sıralamak mümkündür:

1. Ayn, satım konusunu teşkil eden, mevcut, hazır ve belirlenmiş mal demektir.²⁷¹ Bu bağlamda ayn, mislî veya kıyemî olması fark etmeksizin, ayrılarak ferden tayin edilmiş ve satış konusu teşkil eden bütün malları içerir.²⁷²
2. Ayn, deyn mukabili olan şeydir. Fıkıhta deyn de bir maldır; ancak hakiki değil hükmi maldır. Hakiki malın belirleyici özelliği, ihtiyaç halinde faydalanılmak üzere biriktirilmesi, yani fiilen muhafaza altına alınma özelliği vardır. Ayn işte bu özelliği taşıyan maldır, deyn ise ancak borçlu tarafından ödendikten, hak sahibinin eline geçtikten sonra biriktirilebilecektir. Bu sebeple deyn, mukabilinde olan hükmi mal sayılığın için, biriktirme özelliğini fiil halinde değil kuvve halinde taşır.²⁷³
3. Ayn, asıl itibarıyla alışveriş, kullanım, tüketim, satış işlemlerine ya da menfaatlere konu olan maddî varlıklardır. Buna göre ayn hem fiziki yapıyı hem de menfaatleri içerdiği söylenebilir. Bu ayrım, “tüketilen mal” ve “kullanılan mal” ayrımında ortaya çıkar; zira kullanılan mallarda ayn ve menfaat şeklinde iki boyuttan bahsedilebilir. Buna göre, literatürde daha çok "rakabe" kelimesi ile ifade edilen “ayn” eşyanın maddi yapısını, yani menfaatlardan yalıtılmış halini ifade eder. “Menfaat” ise kullanılması tüketime bağlı olmayan, yani ariyet ve kiraya verilebilen malların kullanılmasında ortaya çıkan fayda anlamına gelir. Esasen akde konu yapılan şey mutlak olarak mal olmayıp, daima malın aynı ya da menfaati olmaktadır. Ancak menfaatlerin mal olarak itibar edilmesi ve satış akitlerine konu olması bağlamında iki farklı görüş mevcuttur. Bunlar Hanefi hukukçular ile cumhur hukukçular arasında söz konusu olmuştur.²⁷⁴

²⁷⁰ Araz, *İslam Hukukunda Menfaatin Tazmini*, 99.

²⁷¹ Karaman, "Ayn",), 4/ 257-258.

²⁷² Mecelle, Md. 159; Karaman, "Ayn",), 4/ 257-258.

²⁷³ Karaman, "Ayn",), 4/ 257-258.

²⁷⁴ Şeyma Boyalık, *İslam Hukukunda Cins Borcu* (İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2015), 24-25.

3.1.4.1.2.1 Hanefi Hukukçuların Görüşü

Hanefi hukukçulara göre ayn, “elle tutulup, gözle görülen, müstakil bir varlığı olan ve mekân işgal eden şeylerdir.”²⁷⁵ Başka bir ifadeyle ayn, mevcut, muayyen ve müşahhas olan şeydir.²⁷⁶ Yine Hanefiler ayn ve menfaati tarif ederken, “menfaat, varlığı ayn ile kaim olan bir arazdır, ayn da, arazın kendisinde vücut bulduğu cevherdir. Buna göre ayn, dış âlemde var olan, gözle görülen bir kütleyle sahip müşahhas şeydir. Menfaat ise dış âlemde mevcut olmayıp fakat herhangi bir maldan istifade anlamına gelir. Buna binaen menfaat, bir aynı kullanmak veya bir ayndan faydalanmak demektir.”²⁷⁷

Hanefi hukuk doktrininde gerçek malın belirgin özelliği, ihtiyaç anında istifade etmek üzere biriktirilmesi, yani bilfiil ihraz altına alınmasıdır. Örneğin ayn kavramı tam olarak bu sıfatlara sahip maldır.²⁷⁸ denilebilir. Hanefiler nezdinde menfaatler eşyanın rakabesi gibi mal statüsünde değildir ve bizatihi hukûki işlemlere konu olamaz.²⁷⁹ Yukardaki tariflere bakıldığında Hanefilerin menfaatleri mal olarak görmedikleri anlaşılır.²⁸⁰

3.1.4.1.2.2. Cumhuriyet Yaklaşımı

Cumhuriyet hukukçularına göre Hanefilerden farklı olarak mal tanımında ayn kadar menfaat de söz konusu edilmiştir. Çünkü onlar, menfaatleri “ayn” gibi mal statüsünde değerlendirir ve hukûkî tasarruf açısından ikisini de eşit görürler. Dolayısıyla onlar “Mal, zaruret haricinde kendisinden istifade edilen mübah “ayn” ve menfaattir.”²⁸¹ derler.

Sâfiî, Hanbelî ve Malikî hukukçular, ayn’lar muhrez olduklarında menfaatlerin de muhrez olacağını ifade etmişler. Çünkü ayn’lar menfaatlerin aslıdır. Bu açıdan ayn üzerinde mülkiyet tahakkuk ederse, menfaat üzerinde de

²⁷⁵ Hasan Hacak, *Atomcu Evren Anlayışının İslam Hukukuna Etkisi: Kelam-Fıkıh İlişkisine Dair Bir Analiz* (İstanbul: Ensar Neşriyat 2007), 93.

²⁷⁶ Mecelle, Md. 159.

²⁷⁷ Hacak, *Atomcu Evren Anlayışının İslam Hukukuna Etkisi*, 95.

²⁷⁸ Karaman, “Ayn”, 4/ 257-258.

²⁷⁹ Boyalık, *İslam Hukukunda Cins Borcu*, 25.

²⁸⁰ Araz, *İslam Hukukunda Menfaatin Tazmini*, 100; Abdulkerim Zeydan, *el-Medhal li-diraseti 'ş-şeri' ati 'l-İslamiyye*, 213.

²⁸¹ Nihat Dalgın, “İslam Hukukuna Göre Satım Sözleşmesi Açısından Mal Kavramı” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/11 (Mart 1999), 97-128

mülkiyet tahakkuk eder.²⁸² Onlara göre ayn, eşyanın somut yapısını ve menfaatlerden soyutlanmış halini, menfaat ise aynın kullanımını neticesinde kazanılan faydayı ifade eder.

Böylece aynın kütleli yapısı gibi menfaatlere de bir varlık atfedilmiş ve menfaatlerin satışa elverişli olması hususunda olumlu görüş beyan etmişlerdir.²⁸³

3.1.4.2. Menfaatlerin Satışa Konu Olması

Menfaat sözlükte; birbirlerine yakın manaya gelen “zararın zıttı”, “fayda”, “kâr” “yarar” ve “çıkar” anlamlarda kullanılır. Çoğulu “menâfi‘dir.²⁸⁴ Terim anlamı ise “herhangi bir aynın kullanımından meydana gelen faydadır.”²⁸⁵

Yukarıda da ifade edildiği üzere İslâm hukukçuları menfaatin mal sayılıp sayılmaması ve buna bağlı olarak hukukî işlemlere konu olup olmayacağı hakkında görüş farklılıklarına sahiptir. Mesela; menfaatin satışı, kiralanması ve benzer hukuki işlemler hakkında Hanefi hukuk doktrini ile cumhur bilginlerin doktrini birbirinden ayırır.²⁸⁶

Bu meselenin tezimizin konusu ile alakası aşikârdır. Bundan dolayı menfaatin satışı ile ilgili Hanefi hukukçular ile cumhur âlimlerin yaklaşımları ele almak faydalı olacaktır.

3.1.4.2.1. Hanefilere Göre Menfaatin Satışı

Hanefilerin menfaat hakkındaki doktrini: “asıl itibariyle araz olan menfaatler cevher olan “ayn”dan farklı olduğu”²⁸⁷ ilkesi üzerine kuruludur. Onlar, bir eşyanın malî kıymetinin ancak aynda bulunduğunu ve menfaatlerin tek başlarına kaim olan aynlar gibi hukukî tasarrufa konu olmayacağını ifade etmişlerdir. Zira menfaatler ma‘dûmdur ve ma‘dûm olan bir şeyin malî

²⁸² Ali Hafif, *Ahkâmü'l-Muâmelâti's-Ser'iyye*, (Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabiyye, 2008), 27.

²⁸³ Mehmet Ergün, “Hanefi Hukukçulara Göre Mal Kavramı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12/63, (Nisan 2019), 1226; Hacak, “mal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/461-465.

²⁸⁴ el-Cevheri, es-Sıhah Tâcü'l-Lüğa, “nef”, 3/1292.

²⁸⁵ Hasan Hacak, “Menfaat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/131-134.

²⁸⁶ Hafif, *Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, çev. Rahmi Yaren, 60-61.

²⁸⁷ Şemsü'l-eimme Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl es-Serahsi, *el-Mebcut*, (Beirut: Daru'l-Marife, 1979), 79-80.

değerinden söz edilemez.²⁸⁸ Başka bir ifadeyle menfaatlerin sabit olmaması, anbean değişmesi ve kesintiye uğramasından dolayı ma'dûm sayılması söz konusudur.²⁸⁹ Dolayısıyla ma'dûm olan yani mevcut olmayan bir şeyin ekonomik değerinden söz edilemez. Hanefilerin menfaati mal olarak görmemelerinin diğer bir sebebi de ihraz edilememesidir. Çünkü ihraz edilemeyen bir şeyin ekonomik değeri olmaz. Bundan dolayı Hanefi hukukçular menfaatleri alım-satım akdine konu olabilecek özellikte görmemişlerdir.²⁹⁰

Burada şunu ifade etmek gerekir ki; Hanefilerin menfaatleri alım satıma konu olan ayn statüsünde görmemeleri nedeniyle bazı hukuki sorunların hâsıl olmasına neden olmuştur. Örneğin, gasp edilen bir malın menfaatinin tazmin edilmesi konusu bunlardan biridir. Hanefilere göre menfaatler sabit olmadıklarından gasp ve itlaf edilmeleri mümkün değildir.²⁹¹ Onların bu görüşüne göre gasp edilen “ayn”ın menfaatleri tazmin edilemez. Ancak, sonraki dönem Hanefi hukukçuları gasp edilmiş malın menfaatlerinin tazmin edilmemesi durumunda sebep olacağı olumsuz sonuçları ve hak kaybını görmüş olacaklar ki; . Bu bağlamda yetim malı, vakıf malı ve kiraya verilmek için hazırlanmış malların gasp edilmesi halinde, gasp edene, menfaat bedelini tazmin etme sorumluluğu yüklemiştir.²⁹²

3.1.4.2.2. Cumhura Göre Menfaatin Satışı

Malikî, Şâfîî, Hanbelî âlimlere göre menfaatler, saklanabilen kütleye sahip olan ayn'dan doğduğu için ayn'a tabi olarak onlar da hükmen saklanabilen mal sayılırlar. Çünkü ayn'lar menfaatlerin kaynağı ve aslıdır. Bu açıdan ayn üzerinde mülkiyet kurulduğunda, menfaati üzerinde de mülkiyet kurulur.”²⁹³

Bu ifadelerle istinaden cumhur âlimlerin menfaatleri mal olarak telakki ettikleri söylenebilir.

²⁸⁸ Hasan Hacak, “Menfaat”, 29/131-134.

²⁸⁹ Şâtibî, *Muvafakâ*, 3/164.

²⁹⁰ Özdemir, *İslam Hukukunda Mülkiyet*, 241.

²⁹¹ Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid İbn Humam *Şerhu fethü'l-kadîr* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 4/355.

²⁹² Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *Çağdaş Yaklaşımla İslam Hukuku*, çev. Servet Armağan (İstanbul: Timaş Yayınları, 1993), 3/920.

²⁹³ Ali Hafif, *Ahkâmü'l-Muâelâti 'ş-Şer'iyye*, 27.

Bu nedenle Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî hukukçuların tanımlarına bakıldığında “insanlar nezdinde iktisadi kıymeti olan ve insanların normal şartlarda hukûken istifade etmesi mümkün olan şeydir.”²⁹⁴ Şeklinde tarif etmişlerdir. Dolayısıyla cumhur âlimlerin bu tanımı, malı, somut yani müşahhas varlığa sahip şeyler olarak ortaya koyarken, hak, hukuk ve menfaat gibi iktisadi kıymeti olan araz şeyleri de mâl grubuna dâhil ettikleri göstermektedir.²⁹⁵ Cumhura göre mâl edinmenin asıl gayesi malın menfaatinden istifade etmektir. Çünkü insanlar, ayn’ları satın almadaki gayeleri menfaatinden istifade etmektir. Menfaati olmayan bir şeye de ilgi söz konusu olmaz. Buna göre günümüzde menfaatlerinin satışıyla gelir elde edilen oteller, dükkânlar, kiralık rezidanslar ve benzeri şeyleri menfaatin satışına örnek olarak zikredilebilir.²⁹⁶

Neticede, Hanefilerin menfaatleri mal statüsünde kabul etmedikleri ve menfaati hukuki işlemlere tabi tutmadıkları görülmektedir. Hukuki işlemlere konu edilmeyen bir şeyin ise doğal olarak satışa konu edilmesi söz konusu değildir. Bundan dolayı Hanefi hukuk sisteminde menfaatlerin satışına cevaz verilmemiştir.²⁹⁷ Ancak cumhur âlimler, menfaatin mal olduğuna dair ortak düşünceye sahiptirler.²⁹⁸ Yani onlar menfaati ekonomik değer taşıyan bir mal olarak kabul etmişlerdir. Böylece menfaatler hukuki işlemlere konu olması bakımından ayn gibi muamele görmüştür. Bu görüşe binaen cevherin (asıl) mahal olduğu tüm akit işlemlerine menfaatler de mahal olmaktadır.²⁹⁹ Hâsılı, cumhura göre menfaatler mal statüsünde görüldüğünden, alım ve satımı caizdir olmaktadır.

3.1.4.3. Hakların Satışa Konu Olması

Bu başlıkta Fikri Mülkiyet Haklarının hukuki açıdan satışını anlamak için, kendisi ile bağlantılı olan “hakların satışı” meselesi ele alınacaktır. Günümüzde hem “haklar” hemde Fikri Mülkiyet Hakları ayn gibi piyasada alım-satımına konu olabilmektedir.

²⁹⁴ Alâüddin Ebubekir b. Mesut b. Ahmet el-Kâsânî, *Bedâiu's-Senai fî tertibi's-Şeria*, thk. Ali Muhammed- Adil Ahmet (Beyrut: Daru'l-Kutub'l-İlmiyye, 2010), 6/456.

²⁹⁵ Ergün, “*Hanefi Hukukçulara Göre Mal Kavramı*”, 1226.

²⁹⁶ Hafif, *Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, çev.Rahmi Yaren, 6

²⁹⁷ el-Allâme Sa'duddîn et-Teftâzânî, *et-Telviḥ ilâ Keḫşi Hakâiki't-Tenkîh* (Beyrut: Dâru'l-Erkam bin elErkam), 371.

²⁹⁸ Ebû Menâkib Şihâbuddîn Mahmud b. Ahmed Zencânî, *Tahrîcu'l-Furû alâ'l-Usul*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1982), 225.

²⁹⁹ Özdemir, *İslam Hukukunda Mülkiyet*, 243.

Bundan dolayı Fikri Mülkiyet Haklarına kategorisel olarak yakın olan mücerret ve gay-i mücerret hakların satışı İslam hukuku bakış açısıyla işlenecektir.

Hak: “gerçek, doğruluğu sabit, mevcudiyeti kesin olan şey”³⁰⁰ anlamına gelen hukuki bir kavramdır. İslam hukuk terminolojisine göre ise hak: "şeriatın yetki veya yükümlülük olarak tespit ettiği kişiye ait haklar"³⁰¹ veya kişiye has manevi bir güç” demektir. Kişi bununla işlem yetkisini ya da bir şeye sahip olma vasfını elde eder.³⁰² Başka bir ifade de ise: "Hukukun himaye ettiği, mali değere sahip menfaatler" tanımı geçmektedir. Daha çok muasır İslam âlimleri hakkı bu şekilde tanımlamaktadır. Buradan hareketle hakkın konusu maddî bir mal, menfaat ya da kişi üzerindeki yetkidir denilebilir.

O zaman hakkın konusu, satılan bir malın bedeli olarak maddî bir mal veya kiralanın evde oturma, bir menfaat ya da satılan malın teslim ve tesellümü gibi talep ve yetki olabilir.³⁰³

İslam hukuku literatüründe haklar, konularına göre mali hak-mali olmayan hak, ayni hak, şahsi hak, mücerret ve gayr-i mücerret haklar olmak üzere belli kısımlara ayrılır. Ancak burada söz konusu kısımlardan fikri mülkiyet haklarına hukuki dayanak olması cihetten daha güçlü olan mücerret ve gayr-i mücerret (mütekarrir) hakların satışı konumuzla alakasından dolayı işlenecektir.

Mücerret hak:

Mahallinden bağımsız olarak değerlendirilebilen, mahalli ile aynilik ilişkisi bulunmayan haklardır. Bu bağlamda hakkın düşmesi veya kullanılması durumunda hakkın mahallinde herhangi bir değişiklik meydana gelmemektedir. Buna bir şahsın zimmetinde mevcut olan borç örnek verilebilir. Nitekim böyle bir durumda borcun varlığı ya da yokluğunda zimmetin kendisinde bir değişim söz konusu olmaz. Örneğin borcun alacaklısı borçtan vazgeçse borç zimmetten düşer

³⁰⁰ et-Tehânevî, “hak”, *thk. Ali Dahruc*, 682.

³⁰¹ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/9.

³⁰² Bilmen, *Kamus*, 1/13

³⁰³ Bardakoğlu, “Hak”, *”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997),15/139-151.

ama zimmet olduğu gibi sabit kalır ve zimmette herhangi bir değişim meydana gelmez³⁰⁴

Gayr-i mücerret hak (mütekarrir):

Mevcudiyeti veya ma'dûmiyeti mahalde etkili olan haktır. Buna kısas hakkı örnek olarak verebilir. Kısas hakkı olan kişinin kendisinde sabit olan bir haktır. Katile kısas uygulanmasını maktulün velileri talep etmesi halinde katilin kanı helal olur. Fakat maktulün velileri bu haklarından diyet alma karşılığında vazgeçseler bu durumda katilin kanı masum sayılır hak mahalli ortadan kalkmış olur. Şöyle ifade edilebilir; kısastan vazgeçilmeden önce kanının dökülmesi helal olan katil (mahal) kısastan vazgeçildikten sonra kanının dökülmesi haram olan bir kişi olmuş olur.³⁰⁵ Bu hakların satışı tez konumuzla alakalı olduğundan şimdi bu hakların satışı ile ilgili Hanefi hukukçular ile cumhur hukukçuların görüşlerini incelemeye çalışacağız.

3.1.4.3.1. Hanefilere Göre Hakkın Satışı

Hanefi hukuk sisteminde mücerret hakların ivaz karşılığında başkasına devri caiz görülmemiştir. Mesela, şufa hakkı bulunan kişi bu hakkı bir bedele mukabil başka birine devredemez. Ya da velayet hakkına sahip kişi ücret karşılığında hakkından cayamaz.³⁰⁶ Çünkü Hanefi hukuk doktrininde hak ve menfaatler mal statüsünde değildir. Bu nedenle alım-satıma konu olamazlar.³⁰⁷ Hanefi kaynaklarda bu konuya dair şunlar zikredilmektedir:

1- Hanefi hukukçu Haskefi'ye (ö. 1088/1677) göre mücerret bir hak olan şufa hakkını bir bedel mukabilinde başkalarına devredilmesi caiz değildir. Aynı şekilde vakıf görevini yürüten bir kişi görevini bırakma karşılığında bir bedel alması da caiz değil. Ancak, Haskefi açıklamasının devamında “özel örf ile lugat çatırsa Hanefi mezhebinde özel örfе itibar edilmez” dedikten sonra “birçok

³⁰⁴ ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/21; Hasan Hacak, *İslam Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000), 128-131.

³⁰⁵ ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/21.

³⁰⁶ Muhammed bin Ali el-Haskefi, *ed-Dürrü'l-Muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 395.

³⁰⁷ Ali Hafif, *Ahkâmü'l-muâmelâti's-şer'iyye*, 32; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es- Sivâsî el-İskenderî, *Fethu'l-Kadir* (Mısır: Matbaatu Mustafa el-Babi, 1970), 6/430.

âlimin özel örfe itibar edilir” şeklinde fetva verdiklerine dikkat çekmektedir. Buna binaen mal karşılığında vazifenin bırakılması caizdir denilebilir.³⁰⁸

2- İbn Abidin konu ile alakalı şöyle der: “mücerret haklar itlaf edilmesi halinde tazmini gerekmez. Çünkü mücerret haklar karşılığında bir bedel talep edilmesi batıldır. Bundan dolayı mücerret haklar olan imamlık, hatiplik, müezzinlik ve kapıcılık görevini devretme karşılığında veya satış vasıtasıyla bir bedel almak caiz değildir.³⁰⁹

Mücerret hakların aksine Hanefi hukuk doktrininde gayr-ı mücerret (mütekarrir) haklar karşılığında ücret alınabilmektedir.³¹⁰ Örneğin maktulün velileri anlaşma yoluyla karşı taraftan aldığı bedel mukabilinde kısas hakkından vazgeçebilir. Aynı şekilde koca, karısını belli bir ücret karşılığında istimt’a hakkını terk ederek boşayabilir.³¹¹ Yine Hanefi hukukçu İbn Abidin mütekarrir haklar için şöyle demektedir: “kölelik hakkı, eşi ile istimt’a hakkı ve kısas hakkı gibi gayr-ı mücerret haklar karşılığında anlaşma yaparak belli bir ücret almak caizdir”³¹².

3.1.4.3.2. Cumhura Göre Hakkın Satışı

Cumhur alimlere göre haklar ve menfaatler mal sayıldığından mücerret yada gayr-ı mücerret fark etmez bütün haklar alım ve satıma konu olabilir.³¹³ Bu hakların karşılığında bir bedelin tahsil edilmesi caizdir. Örneğin, bir kocanın hûl’ vasıtasıyla istimt’a hakkını belli bir mal karşılığında terk etmesi gayr-i mücerret bir haktır. Cumhur alimler, böyle bir haktan ivaz karşılığında vazgeçilmesini caiz görmüştür. Kısacası koca hanımını ücret karşılığında boşayabilmektedir. Yine maktulün velileri kısas hakkından vazgeçmeleri mukabilinde katilden bir bedel almalarına cevaz vermişlerdir.³¹⁴

³⁰⁸ Muhammed bin Ali el-Haskefi, *ed-Dürrü'l-Muhtâr*, 395.

³⁰⁹ Muhammed bin Ali el-Haskefi, *ed-Dürrü'l-Muhtâr*, 395.

³¹⁰ İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtâr*, 520.

³¹¹ Abdulaziz Beki, *İslâmda Güncel Ticari Meseleler (Kayseri: Bekke, 2005)*, 232.

³¹² İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtâr*, 4/518.

³¹³ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/21.

³¹⁴ Bekir b. Abdullah Ebû Zeyd, *Fıkhü'n-Nevâzil Kadaya Fıkhiyye Mu'asıra (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1996)*, 2/177.

Abdulaziz Beki konu hakkında Nevevi'den yaptığı alıntıda şöyle demektedir: “Bir kimsenin kendi damı üzerinde başka birisine ev yapmasına izin vermesi ya da kendi tarlasından su yolu geçirmesine müsaade üzerine, ondan kira talep etmesi veya satış yoluyla bir bedel alması veya almaması caizdir.”³¹⁵ Nevevî'nin bu ifadelerinden anlaşılacağı üzere gayr-ı mücerret olan bir hakkın kiraya verilmesi veya bir bedel karşılığında devredilmesi caizdir. Aynı şekilde İmam Şafî hakların satışının caiz olduğunu şu cümlelerle ifade etmiştir: “devlette görevli olan kişilere verilen maaş ve erzakın, ilgili taraflarca teslim alınmadan satışı caizdir.”³¹⁶ Buna göre “bedel mukabilinde alınan hak/mal kabz edilmeden satılamaz ancak ivaz dışında başka bir şekilde bir mal/hak elde edilirse teslim alınmadan satılabilir.”³¹⁷

Görüldüğü üzere Maliki, Şafii ve Hanbeli hukukçular satışa konu olan şeyin fiziki varlığa sahip olma şartı koşmamışlardır. Buradan yola çıkarak cumhur alimler, hak ve menfaatlerin satışına onay verdiklerini,³¹⁸ gayr-ı mücerret haklarının ivaz karşılığında satışı caiz gördüklerini belirtmek mümkündür.³¹⁹

3.2. İlgili Kavramlar Bağlamında Fikri Mülkiyet Hakların Satışı

3.2.1. Ayn Kavramı Bağlamında Fikri Mülkiyet Hakları

Fikri mülkiyet hakları gözle görülen ve elle tutulan bir cevher değildir. O, zihni bir gayretin sonucunda meydana gelen arazdır.³²⁰ Şu halde fikri mülkiyet hakların nesnel varlığından söz edilemez. Yani bu hakların “ayn” olma özelliği yoktur. Çünkü ayn bir malın cevher yönünü ifade eder. Bu açıdan fikri mülkiyet haklarının satışı ayn bağlamında değil, hak ve menfaatlerin satışı bağlamında değerlendirilir. Zira Hanefi, Şafî, Maliki ve Hanbeli hukukçular nezdinde fikri mülkiyet hakkı “ayn” olarak nitelendirilemez.³²¹

³¹⁵ Beki, *İslamda Güncel Ticari Meseleler*, 234.

³¹⁶ Ebu Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şafî, *el-Umm*, (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1983), 3/71.

³¹⁷ Beki, *İslamda Güncel Ticari Meseleler*, 234.

³¹⁸ Muhammed Osman Şebir, *el-Muâmelatu'l-Maliyyetu'l-Muâsıra fi'l-Fikhi'l-İslamiy*, (Amman: Daru'n-Nefais, 2007), 44.

³¹⁹ Ebu Zeyd, *Fıkhü'n-Nevazil*, 177.

³²⁰ Mustafa Ateş, *Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Hakların Kapsamı ve Sınırlandırılması*, (Ankara Seçkin Yayınları, 2003), 93-94.

³²¹ Saban. *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 145.

Hanefi bilginler bir şeyin mal kapsamında değer atf edilmesi için fiziki “ayn” olma şartını ararken, cumhur âlimler, malın cevher “ayn” vasfını, ayrıca faydalanma ve belirli bir değere sahip olma yönünü esas almışlardır. Bu nedenden dolayı onlar, hak ve menfaatleri de mal³²² kapsamına dâhil ederler.³²³ Bu çerçevede fikri mülkiyet haklarının “ayn” vasfına sahip bir şey olarak satışa konu olmasından söz edilemez.

3.2.2. Menfaat Kavramı Bağlamında Fikri Mülkiyet Hakları

Fikri mülkiyet haklarını menfaat kavramı bağlamında ele alacak olursak önce menfaati kapsayıcı bir tanım yapmakta yarar vardır. Ahmet Saban’ın bu konuya dair yaptığı tanım şöyledir: “Menfaat; cevher olan bir ayn’a bağlı olarak varlık bulan, hissi olarak işaret edilemeyen ve kullanılmasıyla bir faydanın temin edildiği arazdır.”³²⁴ Bu tanım incelendiğinde fikri mülkiyet haklarının menfaat olduğu anlaşılmaktadır. Zira Saban’ın bu tanımında iki husus öne çıkmaktadır:

1- Menfaatler cevher değil soyut olan arazlardır. Fikri mülkiyet hakları da birer arazdır.

2- Menfaatler kullanıldığında yarar sağlamaktadır. Nitekim fikri mülkiyet hakları da kullanımıyla yarar sağlamaktadır.³²⁵

Yine bu tanım bağlamında fikri mülkiyet haklarını incelediğimizde bu haklar araz olduğundan menfaat tanımına uymaktadır. Ancak, menfaatler bir ayn’a bağlı olarak ortaya çıkarlar. Bu çerçeveden bakıldığında menfaat tanımına uygun düşmemektedir. Şöyleki, fikri mülkiyet hakları kavramı ayn’a taalluk etmeyen soyut bir kavramdır. Ancak. ayn-menfaat ilişkisinde ayn’dan somut

³²² Ayrıca burada mezheplere tarifleri vermek gerekirse şöyledir: Hanefilere göre: “Mal, tab’ı insanın mail olup vakti hacet için iddihar olunabilen şeydir ki menkule ve gayr-ı menkule şâmil olur.” Mecelle, Md. 126.

Malikilere göre: “Mal, insanların temah ettiği, hukuken ve âdeten istifadenin mümkün olduğu şeydir.” Ebûbekir Muhammed İbn Arabî, *Ahkâmü'l-Kur’ân*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 3/107.

Şafiilere göre: “Mal, insanların faydası için yaratılmış olan insan dışındaki şeylerdir.” Zencânî, *Tahrîcü'l-furû' ale'l-usûl*, 225.

Hanbelilere göre: “mal, her durumda kendisinden istifade edilebilen veya zaruret durumu olmadan edilmesi mubah olan şeydi” Mansur b. Yunus b. İdris Buhiti, *Şerhu Müntehe'l-irâdât = Dekaiku üli'n-nühâ li-şerhi'l-Müntehâ*, (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb,1993), 2/7.

³²³ Özdemir, *İslam Hukukunda Mülkiyet*, 124.

³²⁴ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 146.

³²⁵ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 146.

olmayan bir menfaat meydana gelmektedir. Oysa fikri mülkiyet zihninin ürettiği bir üründür. Akli olan fikri haklar başlangıç itibarıyla ayn'a taalluk etmese de bir menfaat ortaya koymaktadır. Örneğin, telif hakkı, aklın ürettiği soyut bir kavram olan fikri mülkiyet hakkıdır. Telif hakkının menfaatinden istifade edilmesi ayn'nın "kitabın basılmış halinin" kullanılmasıyla mümkün olur. Zira gelir getiren şey sadece menfaatin kendisi değil onun ayn' ile bütünleşmesidir. Şu halde fikri mülkiyet hakkının ayn ile olan ilişkisi, aynın menfaatle olan ilişkisine benzemektedir. Burada fikri mülkiyet haklarının menfaat kavramı çerçevesinde değerlendirilmesi mümkündür.

3.2.3. Hak Kavramı Bağlamında Fikri Mülkiyet Hakları

Hak kavramı ile ilgili son dönem hukukçuların tanımlarına bakıldığında iki şey öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki "maslahat" ikincisi ise "ihtisas" kelimesidir. Maslahat: "menfaat manasına gelen, içinde nef/yarar olan şeylerin tümünü kapsamına alan bir kelimedir."³²⁶ İhtisas ise: "münhasır yetki ve mali olan hak"³²⁷, bir kişi ile bir şey arasında yada belli şahıslar arasında belli bir bağıdır. Bu bağ mali bir hak olduğu gibi yetki kullanımı da olabilir.³²⁸ Nitekim muasır hukukçu Ramazan el-Butî (1929-2013) Mustafa ez-Zerkâ'ya ait hak tanımında "hak malikine fayda veren bir ihtisas"³²⁹ şeklinde yapılırken, başka bir hukukçu Ali el-Hafif (1891-1978) ise hak tanımında "şeriatın onay verdiği bir maslahattır"³³⁰ vurgusu öne çıkmaktadır.

Maslahat ve ihtisas çerçevesinde fikri mülkiyet hakları incelendiğinde fikri haklar "hak" kapsamında kabul edilmesi gerektiği görülecektir. Çünkü fikri haklar "sahibine fayda veren bir ihtisas" olmakla birlikte aynı zamanda "hukukun kabul ettiği bir maslahattır" da. Şu halde fikri mülkiyet haklarını merkeze alarak bu ifadelerle bakıldığında fikri mülkiyet hakları için şeriatın onay verdiği bir "hak"tır denilebilir. Fikri mülkiyet hak sahibi, kendisine özel yetki çerçevesinde sahip olduğu menfaatleri mali hak alanında kullanmaya yetkilidir denilebilir. Hukukçu Saban fikri hakkın farklı tanımlarını cem ederek fikri mülkiyet haklarını şöyle

³²⁶ Hacak, *İslam Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, 65.

³²⁷ ez-Zerkâ, *Çağdaş Yaklaşımla İslam Hukuku*, çev. Servet Armağan, 3/776.

³²⁸ Beki, *İslamda Güncel Ticari Meseleler*, 226.

³²⁹ Ramazan el-Butî, *Kadaya Fikhiyye Muâsıra*, (Mektebe'l-Farabiyy, 1991), 71.

³³⁰ Ali el-Hafif. *el-Hakku ve 'z-Zimmetu*. (Kahire: Dâru'l-Fikr, 2010), 57.

tanımlamıştır: “fikri mülkiyet hakkı, insan aklının icat ettiği, sahibine hukuken aidiyet “ihtisas” ve maslahat sağlayan bir haktır”³³¹

3.2.3.1. Fikri Mülkiyet Haklarının Ayni, Şahsi ve Manevi Haklar İle İlişkisi

Fikri mülkiyet hakları aynî, şahsi ve manevi haklar bağlamında ele almak konumuz açısından önem arz etmektedir. Fikri mülkiyet hakların bu üç kavramla birlikte ele alalım.

Ayni hak; “hukukun bir kişiye tanıdığı muayyen mali bir hak olup, hak yetkilisi hakkını kullanmada serbest olan kişidir.”³³² Tanımda hukukun kişiye belli bir hak sağladığı ve hak yetkilisinin bizzat kendisinin olduğuna işaret edilmektedir. Bu açıdan fikri mülkiyet haklarını da kapsıyor denilebilir. Çünkü fikri mülkiyet hakkı, “insan aklının icat ettiği, sahibine hukuken aidiyet “ihtisas” ve maslahat sağlayan bir haktır” Buna göre fikri hak sahibi icat ettiği ürüne taalluk eden menfaat ve kanuni yetkilere sahip olmaktadır. Fikri mülkiyet hakları ayni hak kapsamında kabul eden birçok İslam hukuk bilgini vardır. Ancak son dönem İslam hukukçusu Mustafa ez-Zerkâ fikri hakları ayni hak olarak kabul etmez.³³³

Şahsi hak; “hukuk nazarında bir kişi için zimmetinde sabit olan hak veya kişilerin arasında meydana geldiği kabul edilen haklardır.” Şahsi hak sahibi, zimmetinde var olan hakları kullanmaya yetkili kişidir. Onun onayı olmadan dışarıdan bir müdahale kabul söz konusu olmaz. Fikri mülkiyet hakları da bu çerçevede görmek mümkündür. Fikri hak sahibi, meydana getirdiği eser üzerinde hem şahsi hemde mali hakları vardır ve bu haklar kendisine aittir. Onun izni olmadan ürününe müdahale edilemez. Bu açıdan bakıldığında fikri hakların şahsi haklar kategorisinde olduğu söylenebilir.³³⁴

Manevi hak; “ bir kişinin gayr-i maddi (mütekarrir) şeyler üzerindeki yetkisidir”³³⁵ Çalışmamızın asıl konusu olan “fikri mülkiyet haklarının satışı” da bunun en bariz örneğidir. Fikri mülkiyet hakları tanımına bakıldığında onun soyut

³³¹ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 138.

³³² ez-Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslamî be Edilletuhu*, 4/18.

³³³ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 140.

³³⁴ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 139.

³³⁵ Muhammed Osman Şebîr, *el-Muameletu'l-Maliyyetu'l-Muasıra (Ürdün: Dârun'-Nefâis, 2007)*, 37.

bir kavram olduğu anlaşılacaktır. Bu sebeple fikri haklar manevi hak kapsamında sayılmaktadır.

3.2.3.2. Mücerred ve Mütekarrir Hak

Mücerred şufa hakkı örneğinde olduğu gibi, “mahallinde değişim olmayan haktır.” Nitekim şufa sahibi kimsenin hakkından vazgeçmesi ya da hakkını kullanması halinde zimmetin kendisinde bir değişim söz konusu olmamaktadır.”³³⁶

Mütekarrir Hak “mevcudiyeti veya ma’dümiyeti mahalde tesir eden hak”³³⁷ Mesela kısas hakkı, hak sahibi hakkını kullanırsa hakkın mahalli yok olmuş olur. Çünkü kısas hakkında hakkın mahalli katildir. Eğer hakkını kullanmamış olursa hakkın mahalli olduğu gibi baki kalmış olur. Yani bu kısımda hakkın mahallinde değişim söz konusu olmuş olur.³³⁸

Fikri mülkiyet haklarına yukarıda dile getirilen bu kavramlar çerçevesinden bakıldığında onun gayr-i mücerred hak kapsamına dâhil olduğu anlaşılacaktır. Şöyle ki, fikri hak sahibi mevcut olan ürünü kullanma hakkını başkasına devretmesi durumunda mahalle tesir eden bir değişim meydana gelir ki, bu mahal ürünün kullanım hakkıdır. Yani böyle bir durumda ürün kullanım hakkı başkasına geçer. Oysaki, fikri hak sahibi bu hakkı devretmemiş olsaydı başkasının kullanmasına müsaade edilmezdi. Bu hakkın devri sonrası mahalde bir değişim meydana gelmektedir. Buna binaen fikri mülkiyet haklarının mütekarrir hak olduğu anlaşılmaktadır. Mütekarrir hak ise, “mevcudiyeti veya ma’dümiyeti mahalde tesir eden hak”tır.

Hukukçular fikri mülkiyet hakların mücerret hak mı yoksa mütekarrir hak mı olduğu hususunda farklı düşünmektedir.³³⁹ Yapılan araştırmalar neticesinde fikri hakların mütekarrir hak statüsünde kabul görmesi daha münasıptır. Çünkü fikri hakların el değiştirmesi ister satış ile olsun ister başka bir yol ile olsun fark etmez fikri hakkın intikalinde mahalde değişim meydana gelmektedir. Bu da onun mütekarrir hak olduğuna delalet etmektedir.

³³⁶ eş-Şehrâni, *Hukuku'l-İhtirâ ve't-Telif*, 39.

³³⁷ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 100.

³³⁸ Ehdaş, *Edilletü hukuki't-telif*, 65.

³³⁹ Saban, *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 142.

3.3. Satışa Konu Olan Fikri Mülkiyet Hakların Mütekavvimliği

İslam hukuk terminolojisinde mal farklı açılardan taksimata tabi tutulmuştur. Örneğin, hukukçular malın değerine işaret etmek için mütekavvim ve gayr-ı mütekavvim kavramları kullanmışlar. Bu taksimat malın ekonomik, fiziki ve hukuki vasıflarına binaen yapılmıştır.³⁴⁰ Çalışmamızda bu taksimata ilaveten “maddi olmayan mütekavvim” kavramı da işlenecektir.

3.3.1. Sözlük Anlamı

Tekavvüm kelimesi sözlükte “bir şeyin bir şeye denk gelmesi, eşit olması, kıymetinin tayin edilmesi”³⁴¹ gibi anlamlara gelir. Bu kavram fıkıh kitaplarında genellikle mal sözcüğü ile birlikte “mütekavvim mal” şeklinde kullanılır.

3.3.2. Terim Anlamı

Tekavvüm kavramının terim anlamı için farklı tanımlar söz konudur. Bu tanımlardan bazıları şöyledir.

1- Mütekavvim, ihraz edilebilir, zaruret olmadan kendisiyle istifadenin caiz olduğu şeydir.³⁴²

2- Mütekavvim, fiilen elde edilebilen, hukukun kullanımına izin verdiği maldır.³⁴³

3- Mal-i mütekavvim İki manaya istimâl olunur. Biri intifa’ı mubah olan şeydir. Diğeri, mal-i muhrez demektir.” Örneğin, denizde iken balık gayr-ı mütekavvim olup, istiyadı ile ihraz olur ve mal-i mütekavvim sayılır.³⁴⁴

4- Mütekavvim, hıyâzet altına alınan, zaruret yokken istifade edilen ve hukukun onay verdiği şeylerdir.³⁴⁵

³⁴⁰ Hasan Hacak, “mal”, 27/461-465.

³⁴¹ Ahmet Muhtar Abdülhamid Ömer, “takavvüm”, Mecmau'l-luğati'l-Arabiyyeti'l-muasıra (2007), 1875.

³⁴² Abd Elselam F.A. Boushartial, *Satım Akdinde Makudun Aleyhin Mütekavvim Olması*, (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 22.

³⁴³ ez-Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletuhu*, 4/44.

³⁴⁴ Mecelle. Md. 127.

³⁴⁵ el-Hafif, *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, 65.

5- Mütakavvim, hıyâzet altına alınabilen ve kendisinden menfaat devşirilmesi caiz olan şeylerdir.³⁴⁶

Takavvüm kavramı özellikle Hanefî hukuku literatüründe kullanılan ıstılahi bir kavramdır. Diğer fıkıh mezheplerinde ise mütakavvim kelimesine delalet eden farklı terimler kullanılmaktadır. Yani bütün İslam bilginlerinin ifade ettiği, takavvüm manasına delalet eden ayrı terimler söz konusudur. Şöyle ki mütakavvim ve gayı mütakavvim kavramları, Hanefî hukuk sisteminde literal terimlerdir. Takavvüm kavramı, kullanılan terimlerin farklı olmasıyla birlikte diğer mezheplerde de mevcuttur.

İslam âlimlerinden bazılarında bir şeyin takavvüm vasfını kazanması hakkındaki değerlendirmeleri şöyledir:

1- “Takavvüm olma iki esasın mevcudiyeti ile sabit olur. Bunlardan birincisi örfî olma esasıdır ki; buna göre mal ihrâz edilmiş olmalıdır. Bu ifadelere binaen ot ve avlanılacak balık gibi ihrâz edilmemiş nesnelere mütakavvim mal sayılmazlar. İkinci esas ise şerî olmasıdır; yani şeriatın bu maldan faydalanmayı mubah kabul etmesidir.”³⁴⁷ Bu tarif Taftâni’ye aittir.

2- İbn Nüceym şöyle demiştir: “Bir şeyin mal olarak kabul görmesi için halkın bir kısmı ya da tamamına yakını o şeyi mal edinmesi gerekir. Bir şeyin mütakavvim olmasının ilk şartı o şeyin mal olmasıdır. Malın mütakavvim olmasının ikinci şartı ise hukukça yararlanmanın mubah olmasıdır. Bir arpa ya da nohut tanesi gibi faydalanması hukuken mubah olan, ancak insanların mal olarak görmedikleri şeyler, mal değildir. Şarap, domuz vb. şeyler şeriat nazarında yararlanmak mubah olmadığından mütakavvim değildir.”³⁴⁸

3- İbn Abidin ise tekavvümlüğü şöyle tarif etmiştir: “Bir şeyin mütakavvim olabilmesi için iddihar edilmeye elverişli olmasıyla birlikte mübah

³⁴⁶ Bilmen, *Kamus*, 6/10.

³⁴⁷ Muhammed Ebû Zehrâ, *el-Milkiyye ve Nazariyyetü'l-akd fi'ş-Şeriatü'l-İslâmiyye* (Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî, 1996), 50.

³⁴⁸ İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrahim b. Muhammed el-Mısri, *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî), 5/277.

olması da gerekir. Kısacası mütekavvim, şer‘an kendisinden faydalanmanın mübah olduğu maldır.”³⁴⁹

Bu tanımlar göz önüne alındığında aynî haklara ve hukukî işlemlere konu olabilen hukuken kendisinden faydalanmanın mübah olduğu şeyler mütekavvim mal olarak görülmüştür. Diğer bir ifade ile bir şeyin mütekavvim sayılması için mal sıfatını taşıması gerekmektedir. Mal tarifine uygun olup lakin Şari‘ tarafından kendisinden faydalanılması yasak olan şeyler her ne kadar mütekavvim olmasa da, yani şarap, domuz gibi şeylerde takavvümlük olmasa da mal sayılır. Mütekavvim mal ise, meşru işlemlere ve şerî uygulamaya bağlı mallardır. Mütekavvim mallar satış akdine konu edilebilirler. Gayrı mütekavvim mallar ise çoğunlukla hukuki işlemlere konu edilmezler.³⁵⁰

3.3.3. Mütekavvimiyet Vasfı

Dinen istifadenin mübah olduğu veya bilfiil ihraz edilebilen anlamına gelen mütekavvimlik, fihhi terim olarak³⁵¹ taşıdığı vasıfları gereği yukarıda zikredilen görüşler ışığında tespit edilebilir. Takavvüm olmanın iki özelliği söz konusudur; birincisi herhangi bir şey üzerinde hâkimiyet kurmak, ikincisi ise şer‘an mübah sayılan şeylerden olmak. Şu halde takavvüm olma vasfı da iki husus tespit edilebilir. Bunlar, halkın o şey üzerinde hâkimiyet kurması, “muhrez” olup ve onu mal sayması, diğeri ise hukukun o şeyi mübah kabul etmesi yani onay vermesidir. Dolayısıyla takavvüm kavramının barındırdığı iki özellik söz konusu olup bunlar “muhrez” ve “mübah”lıktır.

Muhrez; malın elde edilmesi, üzerinde mülkiyetin tahakkuk etmesidir. Muhrez esasen insanların gelenek ve görenekleri ile ilgili olup, buna “örfî” denilebilir. Örf ise değişken bir yapıya sahiptir. Belli bir zaman ve vakitle sınırlı değil bilakis şartlar ve koşullara bağlı olarak değişim gösterir. Mesela, eski dönemlerde hıyâzet imkânı olmayan, mülkiyet altına alınamayan, o zamanda kıymet taşımayan şeyler günümüzde depolanabilen “muhrez” doğalgaz, güneş

³⁴⁹ Özpolat, *Klasik ve Modern Yaklaşımlar Çerçevesinde Mütekavvim Mal*, 23.

³⁵⁰ Özpolat, *Klasik ve Modern Yaklaşımlar Çerçevesinde Mütekavvim Mal*, 23.

³⁵¹ Hacak, “mal”.27/461-465.

enerjisi gibi madenler mal kabul edilmektedir.³⁵² Yine günümüzde ekonomik değeri olan fikri mülkiyet hakları da bu statüde kabul edilebilir. Mecellede de, takavvüm şöyle ifade edilmiştir; “Mâl-ı mütekavvim, iki manaya isti’ mâl olunur. Biri intifâi mübah olan şeydir. Diğeri mal-ı mührez demektir. Meselâ denizde iken balık gayr-ı mütekavvim olup istiyad ile ihraz olundukta mâl-ı mütekavvim olur.”³⁵³

Hanefilerin menfaat hakkında “menfaat ihrazı mümkün olmadığı için mal değildir” demelerinin sebebi menfaatlerin anbean meydana gelmeleri ve bir vakitten bir vakte kadar geçiş yapmalarından dolayıdır. Bu nedenle menfaatler mütekavvim vasfına sahip değildir. Dolayısıyla Hanefi hukuk sisteminde fikri mülkiyet hakları mütekavvim mal sayılmazlar. Ancak mecellenin ta’dil komisyonu, malın tarifini değiştirerek menfaatin mal olduğunu kabul etmiştir. Komisyon, bir önceki maddenin değiştirilmesi ile beraber, menfaatin de tıpkı ayn gibi mütekavvim bir mal olduğunu kabul etmiştir.³⁵⁴ Bu ifadeler merkeze alarak değerlendirildiğinde fikri mülkiyet hakları maddi olmayan mütekavvim mal olmaktadır.

Mübah; “kanun koyucunun normal şartlarda kullanılmasına izin verdiği ve kendisinden faydalanmayı meşru kıldığı şeylerdir.” Şu halde, alkol, domuz eti vb. şeyler hukuken mütekavvim vasfına sahip değildir.³⁵⁵ Bu tanıma göre bir şeyin mütekavvim özelliği taşıması için kendisinden faydalanmanın mübah olması lazımdır. Bu bağlamda Yunus Araz’ın menfaatlere dair ifadeleri fikri hakların mütekavvimliği hususunda önem arz etmektedir. “Bir şeyin mütekavvim mal olması için aynı zamanda ondan faydalanmanın da helal olması gerekir. Örneğin şarap veya domuz ihrâz ve iddihârı mümkün olduğu için mal kategorisine girerken, şer’an mübah olmadığı için mütekavvim mal değildir. Menfaat de aynı şekilde bir taksime tabi tutulmuştur. Buna göre şer’an helal olup, karşılığında bir bedel ödenmesi caiz görülen menfaat mütekavvim menfaat sayılır. Başka bir ifadeyle dinin, zaruret olmaksızın normal bir durumda tüketimine, elde edilmesine

³⁵² Mustafa Kisbet, *İslam Hukukuna Göre Satım Akdinde Malın Kabz ve Teslimi*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 27.

³⁵³ Mecelle, Md. 127.

³⁵⁴ Ayşe Çoban, *Mecelle’nin Ta’dil Edilen Maddelerinin İslam Hukuku Açısından Değiştirilmesi*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 27-28.

³⁵⁵ Nuruddin Ali el-Kârî, *Fethu Bâbi’l-Inâye*, (Beyrut: Dâru Erkam bin Ebi’l-Erkam, 1997), 2/332; el- Hafif, *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, çev. Rahmi Yaren, 65-66.

veya ondan faydalanılmasına ve kullanılmasına izin verdiği menfaate mütekavvim menfaat denir.”³⁵⁶ Buna göre yukarıda ifade edilen iki şeyden “ihraz ve mübahlık” biri eksik olursa, o şey artık mütekavvim olmaz, gayr-ı mütekavvim olur..

3.3.4. Maddi Olmayan Mütekavvimiyetlik (Fikri Haklar)

Mütekavvim, şer‘an ekonomik değeri olan mal demektir.³⁵⁷ Hanefî hukuk doktrinine göre is menfaatler somut varlığı söz konusu olmadığından ekonomik değeri olan mütekavvimlik sıfatına sahip değildir. Ancak onlar, menfaatlerin bazı akitler yoluyla başkasına bedelli ya da bedelsiz intikal edebileceğini kabul ederler. Bunlar icare, vasiyet, vakıf ve ariyet gibi akitlerdir. Bu durum ise maddi olmayan fikrî hakların mütekavvimlik vasfını teyit etmeye imkân verir. Şöyleki:

1-İcâre³⁵⁸ akdi ile bir gayrimenkulün intifa hakkı bedel karşılığında başkasına intikal edebileceği görüşü, menfaatlerin ekonomik değerinin olabileceğini teyit eder.³⁵⁹

2-Hanefilerde, araz olan irtifak haklarının ayn olan gayrimenkule ilintili olarak mütekavvim vasfı kazandığı söylenebilir.³⁶⁰

3-Hanefî mezhebinde, emeğin satışı şeklinde tanımlamaya imkânı veren olan istisnâ’ akdi bağımsız bir akit sayılır.³⁶¹ Maliki, Şafîî ve Hanbelî hukuk sisteminde ise menfaatler mütekavvimlik özelliği olan mal statüsünde kabul görür.³⁶²

Muasır hukukçularının çoğunluğuna göre haklar ve menfaatlerin gayr-i maddi mütekavvim özelliği vardır.³⁶³ Bu çerçevede haklar ve menfaatler hukuki işlemlere konu olmaktadır. Buna bağlı olarak da fikri mülkiyet hakları

³⁵⁶ Araz, *İslam Hukukunda Menfaatlerin Tazmini*, 127.

³⁵⁷ İsmail Karagöz vd. (ed.) “mütekavvim”, *Dini Kavramlar Sözlüğü (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007)*, 507.

³⁵⁸ İcâr; Lügat-ı Arab’da ücret ma’nasıdır. Fakat icâr ma’nasında dahi isti’ mal olunmuştur. İstilâh-ı fukahâda menfaat-ı ma’lûmeyi ivaz-ı ma’lûm mukabelesinde bey’ etmek demektir.”

³⁵⁹ Özdemir, *İslam Hukukunda Mülkiyet*, 91-92.

³⁶⁰ Özdemir, *İslam Hukukunda Mülkiyet*, 252.

³⁶¹ Hamza Aktan, “İstisnâ” Türkiye Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları,2001), 23/393-396.

³⁶² Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2*, (İstanbul: Ensar Neşriyat,2018), 59.

³⁶³ el-Butî, *Kaya Fıkhiyye Muasıra*, 80.

gayr-i mütekavvim mal sıfatıyla satışı elverişli olmakta, daha doğrusu satışı caiz olmaktadır.

3.4. Fikri Mülkiyet Haklarının Mebî Olması

İslam hukukuna göre satış akdine konu olan şey bazı hususiyetler taşıması gerekir. Bu hususiyetler satış akdinin sıhhati için gereklidir. Hukukçular bu hususiyetlerin çerçevesini belirtmiş ve bunlara uymayan şeyleri örneğin; garar ve cehalet içeren bir malın satışını problemlili görmüşlerdir.

Satış akdine konu olan şeyin kendisinde bir takım hususiyetler ve şartlar mevcut olması gerekir. Akdın mahallinde mevcut olması gereken bu hususiyetler bazen in'ikâd bazen de sıhhat şartı olabilir, mevcut olmaması veya matlub şekilde bulunmaması satış akdini batıl veya fâsit hale gelebilir.³⁶⁴

Satış akdine konu olan "mebî" bulunması gereken temel şartlar şöyle sıralanabilir:

1- Mebî mevcut olmalı: Satış akdi sırasında mebî'in mevcut olması gerekir. Kabul gören genel kurala göre akit esnasında mebî'n ma'dûm olması satış akdini geçersiz kılar.³⁶⁵ Zira böyle bir durumda satış akdi için hukuki netice nin doğmayacağı belirtilmektedir. Ancak akdın konusu menfaat olması durumunda onun akit esnasında mevcut olması imkânsızdır. Bundan dolayı Hanefi âlimlere göre mahalli menfaat olan icâre, selem ve istisnâ' akdi istihsân deliliyle meşru görmüşlerdir.³⁶⁶

İslam hukukçularının, akid esnasında mebî'in mevcut olmasını şart koşma gerekçeleri gararın (aldanma) söz konusu olmasıdır. Ancak, akid sırasında mebîin hazır olması kati bir şart olmayıp, hukukçuların konu ile ilgili ihtilafları vardır. Şu halde satış akdi sırasında mevcut olmayan şeyin satışının yasaklanmış olmasının sebebi garara maruz kalınmasıdır. Bu nedenle garar bulunmadığı takdirde, bunların akde konu olmasında bir sakınca yoktur denilebilir. Zira sipariş yoluyla yapılan satış akdinin, konusu sonradan mevcut olma söz konusudur.

³⁶⁴ Mustafa Kisbet, *İslam Hukukuna Göre Satım Akdinde Malın Kabz ve Teslimi*, 43.

³⁶⁵ el-Kâsânî, *Bedâiu's-Senai*, 5/138.

³⁶⁶ Zuhâl Dağ, *İslam Hukukunda Sübjektif Gayenin Akitlerin Hukuki Sonuçlarına Etkisi*, (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 81.

Bu İbn Teymiye ve İbnu'l-Kayyim akitlerde konunun mevcut olmasını şart koşmamışlardır. Onlara göre ma'dumun mahal olamayacağı düşüncesi Kur'an ve hadis naslarında yok. Satışın yasaklanması ma'dumun satışı ilgili değil bilakis yasağın sebebi garardır. Yani olmayan şeyin satılmaması ma'dumiyetten ileri gelmektedir. Örneğin bazı şeyler mevcut olduğu halde yine satışı caiz değildir. Şu halde buradaki yasak sebebi malın teslim edilememesidir. Şayet teslimi mümkün ise ma'dum olsa da akde zarar vermez.³⁶⁷ Böylelikle İbn Teymiyye ve İbnu'l-Kayyim yaklaşımlarından hareketle fikri mülkiyet hakları mebî olarak değerlendirilebilir.

2- Mebî'in teslimi mümkün olmalı: Satış akdinde satılan malın alıcıya teslim edilebilir olması gerekir. Şöyle ki; satılan şeyin tesliminin mümkün olması şarttır. Örneğin daha avlanmamış avın, havada uçan kuşun satış akdine konu olması mümkün değildir.³⁶⁸ Nitekim "Sudaki balığı satın almayın, bu bir garardır"³⁶⁹ hadisi buna işaret etmektedir. Garar, yani cehalet, netliğin olmayışı yani akid konusunda aldanma ve akid mahallinin tahakkuk edip etmeyeceği meçhul olmasıdır, mebî'in tesliminde sorun meydana getirmektedir.³⁷⁰ Bu konuda bazı hukukçular; akdin konusunun teslim edilebilir özelliğinin şart koşulmasını, garar bulunmasını önlemek için belirtmişlerdir. Öyle ki; onlara göre akdin konusu, ma'dum, meçhul olduğu veya teslimi mümkün olmadığı zaman garar meydana gelir.³⁷¹ Bu bağlamda fikri mülkiyet haklarının garar ve bilinmezlik barındırmayan ve akid konusunda sahibinin tasarruf yetkisinde bulunan bir olduğunu söylemek mümkündür.

3- Mebî' malum olmalı: Satış akdinde tarafeyni aldanmaya sebep olmayacak biçimde akdin mahallinin muayyen olması gerekir.³⁷² Yukarıda da işaret edildiği gibi muhtevasında garar olan bir alışveriş naslarda

³⁶⁷ Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, 71.

³⁶⁸ Kâsânî, *Bedâ'i u's-şanâ'i*, 147; Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 71.

³⁶⁹ Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsnedu'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb Arnavuti (Kahire: Daru'l-Hadis, 1995), 3/541.

³⁷⁰ Mehmet Erdoğan, "garar", *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 154; İsmail Karagöz vd. (ed.) "garar", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 197-198.

³⁷¹ Ebu'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408/1987), 4/18

³⁷² Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Kitâbu'l-Mecmû' şerhu'l-mühezzeb li'ş-Şîrâzî* thk. Muhammed Necîb el-Mutî'î, (Cidde: Mektebetü'l-İrşâd), 174.

yasaklanmıştır.³⁷³ İslam hukukçuları bedelli akitlerde akdin mahallinin nizaya sebep olmayacak şekilde bilinmesi gerektiğini söylemişlerdir. Ancak bedelsiz akitlerde ise konunun malum olması hususunda ihtilaf söz konusudur.³⁷⁴ Maliki, Hanefi ve Hanbeli hukukçulara göre akit esnasında mebî‘ mevcut olmasa da vasıfları belirterek satılabilmektedir.³⁷⁵ Şu halde hak, menfaat ve fikri haklar gibi gözle görülmeyen malların bu çerçevede değerlendirilmesi mümkündür.

4- Mebî hukuki teamüle uygun olmalı: Satış akdine konu olan malın en mühim vasfı meşru olması, yani hukuki işlemlere uygun olmasıdır. Aynı zamanda satış konusu olan şey takavvüm vasfını da taşımalıdır. Aksi durumda yapılan akit geçersiz olmaktadır.³⁷⁶

Mütekavvimlik ölçüsü; bir şeyin hukuk tarafında mübah ve muhrez olarak kabul görmesidir. Hukukun onay vermediği bir şeyden faydalanmak caiz değildir. Örneğin, alkol, domuz ve leş³⁷⁷ vs. şeyler satış akdine konu olamaz. Çünkü bunlar şer‘an mütekavvim vasfına sahip mal değildir.³⁷⁸

Mütekavvim mal ihraz edilmiş maldır. İhrazın hukuki anlamı; bir şeyi elde etme, muhafaza etme ve kendi yetkisinde bulundurma anlamına gelmektedir.³⁷⁹

Şu halde satış akdine konu olan mebî ihraz edilmiş ve hukuken de faydasını onaylamış ise takavvüm vasfına sahip olmuştur. Böylece satışı caiz mebî olarak kabul görebilir.

Şeriatça faydası onaylanan “müntefeun bih” olan şeylerin caizdir denilebilir. Bir şeyin müntefeun bih olması belli bir zamanla sınırlı değildir. Önceden müntefeun bih olmayan herhangi bir şey günümüzde popüler mal olarak kabul görülebilir. Buna binaen onunla ilgili hüküm de zamanla değişebilir. Buna güneş enerjisi, bilgisayar programları, fikri haklar vb. şeyler misal olarak

³⁷³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb Arnavuti, 3/541.

³⁷⁴ Hafif, *Ahkânü 'l-muâmelât*, 254.

³⁷⁵ Mustafa Kisbet, *İslam Hukukuna Göre Satım Akdinde Malın Kabz ve Teslimi*, 43.

³⁷⁶ İbn Abidin, *Reddu 'l-Muhtâr*, 5/50.

³⁷⁷ Buhari, *buyû‘*, 105.

³⁷⁸ Ebû Zehrâ, *el-Milkiyye*, 50.

³⁷⁹ Hamza Aktan, “ihraz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/542- 544.

verebilir. Daha öncede ifade edildiği gibi faydası onaylanan olan şey hukuken mütekavvim mal sayılır.³⁸⁰

Fikri mülkiyet hakları bu çerçevede ele alınacak olursa, onun mütekavvim menfaat olduğu, satış akdine konu olduğunda aldanmaya sebep olmayacak kadar malûm olduğu, takavvüm özelliğine sahip mütekavvim mal statüsünde kabul gördüğü ve hukuki işlemlere konu olabilecek değeri taşıdığını söylemek mümkündür.

3.5. Fikri Mülkiyet Hakların Satışı

Şu Ana kadar işlenen konular göz önünde bulundurulduğunda fikri mülkiyet hakların mütekavvim mal statüsünde olduğu söylenebilir. Buradan yola çıkarak fikri hak sahibi, gerek manevi gerekse mali haklarının tümü üzerinde yetkili kişidir. Sahip olduğu hakları dilediği şekilde işleme tabi tutar. Bu işlemler satış, kira, hibe, vasiyet ve ariyat gibi hukuki sonuç doğuran işlemler örnek olarak sayılabilir. Bu işlemlerin bir kısmı ivaz karşılığında olurken diğer kısmı ise ivazsız olabilmektedir. Tezimizin asıl konusu fikri hakların satışı ile ilgili olduğundan bunların hukuk nazarında satışı işlenecektir.

3.5.1. Fikri Hakların Satış Şartları

Fikri mülkiyet haklarına sahip kişi bu hakları ivaz karşılığında dilediğine devredebilir. Devir işlemi satış yolu ile olacaksa bu hakların bazı hususları barındırması gerekir. Bunlar birkaç maddede özetlenebilir:

- 1- Satışa konu olan hak asıl olarak sahibinin uhdesinde sabit olmalıdır,
- 2- Satılacak haklar başkasına devredilebilir olmalıdır.
- 3- Bu haklar kesin ve sabit olmalı, garar ve cehalet ihtimali barındırmamalıdır.
- 4- Ticaret erbabı arasında mal muamelesi gören bir hak olmalıdır.
- 5- İleride meydana gelme olanağı olan bir hak değil, bizzat akit esnasında tahakkuk etmiş olmalıdır.³⁸¹

³⁸⁰ Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, 70.

3.5.2. Fikri Hakların Satışı Hakkında Âlimlerin Görüşleri

Fikri hakların satışı hakkında üç temel görüş öne çıkmaktadır. Bunun sebebi mal kavramının hukukçular nezdinde ayrı ayrı tanımlanmış olmasıdır. Bu görüş sahipleri cumhur âlimler, Hanefi hukukçular ve muasır İslam hukukçulardan müteşekkildir.

3.5.2.1. Hanefilere Göre Fikri Hakların Satışı

Fikri mülkiyet hakları, şimdiye kadar işlenen konularda belirtildiği üzere menfaat ve haklardan oluşmaktadır. Bu bağlamda, hanefi hukukçuların fikri mülkiyet haklarının satışı ile ilgili görüşleri ortaya konulacak. Hanefi hukukçuları, fikri hakların satışı hakkında ilk dönem hukukçular ve son dönem hukukçular şeklinde iki kategoriye ayırmak mümkündür.

3.5.2.1.1. İlk Dönem Hanefi Hukukçular

İlk dönem Hanefiler fikri mülkiyet haklarının satışına cevaz verememiştir. Zira fikri haklar menfaat ve haklardan meydana gelen arazlardır. Araz olan bir şey ihraz edilme imkânı yoktur. Yani varlığı sabit değil, sabit olmayan bir şey ise mal statüsünde muamele görmez. Onların bu görüşlerinden yola çıkarak tıpkı menfaat ve haklar gibi fikri mülkiyet hakları da hissedilmeyen arazlardır denilebilir. Bu sebeple satışı mümkün olan mal olarak değerlendirmezler. Hanefiler hak ve menfaatleri mal kabul etmemelerinin temel nedeni mal tanımındaki ayn olma ve ihraz özelliği barındırmamasından dolayıdır. Çünkü hak ve menfaatler mal gibi fiziki bir yapıya sahip değildir. Bu sebeple onları satışa konu etmemişlerdir.

Yine ilk dönem Hanefi âlimlerin hak ve menfaatlerin satışına cevaz vermeme sebebi mal tanımı kapsamı ile ilgilidir. Şöyle ki Hanefiler mal kapsamına iki unsur öne çıkmaktadır. Mesela, mecellenin mal tanımında; “mal, insan doğasının meylettığı ve ihtiyaç vakti için sakladığı şeydir.”³⁸² şeklinde tanımlanırken, hanefi alimlerinden İbn Abidin ise malı, “İnsan fitratının arzuladığı ve ihtiyaç anı için saklama imkanı olan şeydir”³⁸³ demektedir. Kısaca Hanefiler

³⁸¹ Muhammed Takî el-Osmânî, *Buhus fî Kadaya Fıkhiyye Muasıra* (Katar: İdaretü’ş-Şuûn’l-İslamî, 2013/1434), 2/94.

³⁸² Mecelle, Md. 126.

³⁸³ İbn Abidin, *Reddû’l-Muhtâr*, 4/3.

mal kapsamının belirlerken ihraz ve iddihar özelliğini öne çıkarmış, menfaatleri ise dışarda bırakmıştır.

Hanefilerin bu tanımlarına göre bir şeyin mal olarak itibar görebilmesi için “ayn” olması lazım; yani dış âlemde bir kütleye sahip olması gerekmektedir. Ancak, Hanefî hukukçuların tanımları bazı açılardan tenkit edilmiştir. Şöyle ki insan fitratının meyil ettiği acı ilaçlar ve zehirler mali değeri olduğu halde bu tanımlara dahil olmazlar. Yine yaş sebze, meyveler ve benzeri çabuk bozulan ürünler de saklanma imkânı bulunmayan şeylerdir. Oysaki bu ürünler maddi değeri olan birer maldır. Özellikle günümüzde gayr-i maddi pek çok şey biriktirilmekte ve satışa konu olabilmektedir. Örneğin, güneş enerjisi, rüzgar enerjisi fikri mülkiyet hakları örnek sayılabilir. Ancak bazı durumlarda Hanefiler hak ve menfaatlara mal gibi değer atfetmişlerdir. Bunlar da icâre, vakıf malı, yetim malı ve gelir elde etme maksadıyla hazırlanan mallardır. Hanefiler bunları istihsan³⁸⁴ ve örfî unsur yoluyla mal kapsamında kabul etmişlerdir.³⁸⁵

Hanefilerin icare için yaptıkları tanımlara bakıldığında bir menfaatin bir bedel karşılığında başkasına temlik edilmesinin mümkün olduğu anlaşılacaktır. Nitekim satış akdine konu olan şey ayn’ iken, icarenin konusu menfaattir. Hanefilere göre icare: “menfaat-ı ma’lûmeyi ivaz-ı ma’lûm mukabelesinde bey’ etmek demektir.”³⁸⁶ Başka bir ifadeyle “menfaati ivaz karşılığında temlik etmektir”³⁸⁷ Buna göre Hanefiler icâre akdi ile menfaatlerin satışını onaylamış olmaktadır. İcâre’nin tanımından da anlaşıldığı üzere menfaatlerin satışı başkasına temlikî söz konusudur. Şu halde icâre yolu ile alıcıya intikal eden ve fiziki bir yapıya sahip olmayan menfaat, hukuki geçerliliği olan bir satış olup Hanefilerce kabul edilmiş bir işlem.³⁸⁸ olmaktadır.

Burada belirtilmesi gereken hususlardan birisi de fikri haklar salt bilgi değil bilakis fikri hak sahibinin belli bir zihni gayret sonucunda meydana getirdiği emektir. Hasan Hacak’ın ifade ettiği gibi; bir şeyin aynından istifade etmek

³⁸⁴ İstihsan: “özel gerekçelerle açık kıyastan, genel ve yerleşik kuraldan ayrılıp olayın özelliğine uygun çözüm bulma metodunu ifade eden şer’î delil”

³⁸⁵ Hafif, *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, çev. Yaren, 61.

³⁸⁶ Mecelle, Md. 405.

³⁸⁷ Ali Bardakoğlu, “icâre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2001), 21/37ş9-388.

³⁸⁸ Özdemir, *İslam Hukukunda Mülkiyet*, 290-291.

menfaat kabul edildiği gibi fikri hak sahibinin zihni emeğinden de istifade etmek menfaattir denilebilir. İcâre akdinde çalışanın emeğinden yararlanmak menfaattir. Sonuçta bir fiili bir emek söz konusudur.³⁸⁹

Hanefilerin icâre akdini değerlendirme biçimine bakıldığında istihsan ve örf yolu ile menfaatleri mal saydıkları ve satışına cevaz verdikleri görülmektedir.³⁹⁰ Buradan yola çıkarak şöyle bir sonuca varılabilir; icâre akdi bir menfaat satışdır. O zaman belli bir bedel karşılığında menfaatleri satmak mümkün ise bu kapsamda fikri mülkiyet hakları da aynı statüde görmek mümkündür. Bu nedenle de fikri mülkiyet haklarının satışa konu edilir ve satışına cevaz verilebilir.

Fikri hakların satış mahiyetinin anlaşılmasına katkı sunan ve menfaat ciheti açısından Hanefilerce mal sayılan vakıf, hukuk terminolojisinde birçok tanımı yapılmıştır. Vakıf, Hanefi hukukunda “bir malın rakabesini mülkiyetinde tutmak, menfaatini ise ilgili cihete tasadduk etmektir.”³⁹¹ Şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım Ebu Hanife’ye aittir. Ebu Yûsuf ve İmam Muhammed’e göre ise vakıf: “malın menfaati insanlara tahsis etmek, mülkü ise Allah’a mahsus olmak üzere ebeden temlik ve temellükten men etmektir.”³⁹² Hanefilerin anlayışına göre vakfedilen malın menfaat mülkiyeti vakf edilen cihetin mülkiyetine intikal e.³⁹³

Bu çerçevede fikri mülkiyet hakları değerlendirildiğinde fikri mülkiyet hak sahibi, hak ve menfaatlerini başka birinin mülkiyetine intikal ettirebilir. Çünkü fikri haklar menfaat mülkiyetini ifade etmektedir. Menfaat mülkiyeti de bedelli bedelsiz el değiştirebilmektedir.³⁹⁴

Fikri mülkiyet hakları gibi menfaat mülkiyeti ifade eden hukuki işlemlerden bir diğeri de vasiyettir. Konusu menfaate dayanan vasiyet, şöyle tanımlanır: “menfaati bir şahsa temlik edilen, rekabesi ise varise ait olan

³⁸⁹ Hasan Hacak, “menfaat”, 29/131-134.

³⁹⁰ Saban, *İslam Hukukunda ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 194; Özdemir, *İslam Hukukunda Mülkiyet*, 292.

³⁹¹ el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/40.

³⁹² Osman b. Ali ez-Zeyleî, *Tebyinu'l-hekâik Şerhu Kenzu'd-Dekaik*, (Kahire: Mektebetu'l-kübra'l-emi riyye, 1314), 3326.

³⁹³ Hafif, *el-Mülkiyye*, 191.

³⁹⁴ Özdemir *İslam Hukukunda Mülkiyet*, 192.

maldır.”³⁹⁵ Vasiyet, menfaatlere sahip olmayı ortaya koyan hukuki bir kavramdır.³⁹⁶ Herhangi bir menfaate vasiyet yoluyla sahip olan kişi kendisi bizzat menfaatten yararlanabildiği gibi isterse bedelli yada bedelsiz başkasına temlik edebilir,³⁹⁷ ödünç verebilir ya da kiraya verebilir. Bu işlemler hukuk tarafından caiz görülmüştür.³⁹⁸

3.5.2.1.2. Son Dönem Hanefi Hukukçulara Göre

Son Hanefi hukukçulara göre fikri mülkiyet hakları satışa konu edilmiştir. Onlar mal ile ilgili yaptıkları tanımlarda menfaatleri mal statüsünde kabul etmişlerdir. Nitekim mecelle tadil komisyonu mal tanımında değişiklik yapmıştır. Şöyle ki Mecelle; “mal, ânda menfaat ve bezl cari olan şeydir”³⁹⁹ şeklinde tanımlayarak menfaatleri de mal kapsamına dâhil etmiştir. Mecelle komisyonun konuya dair başka açıklaması da şöyledir: “Menafi ‘âyan gibi mütekavvimdir. Binâen aleyh bir kimse değer in akar veya menkul malını istimal veya ta’til eylese ücretini vermesi iktiza eder.”⁴⁰⁰

“Bir kimse bir malı sahibinin izni olmaksızın isti‘mal etmiş olsa, gasp kabilinden olarak menafini ödemek lazım gelmez. Fakat mal-ı vakf ya mal-ı sağır ise herhalde ve muaddün li'l-istiğlal ise te'vil-i mülk ve akd olmadığı halde zaman-ı menfaat yani ecr-i misil lazım olur. Mesela, bir kimse âharın hanesinde akd-i icare etmeksizin hodbehod bir müddet sakin olsa, ücret vermesi lazım gelmez. Fakat ol hane, vakfin ya bir sağirin malı ise, gerek te'vil-i mülk ve akd bulunsun ya bulunmasın, sâkin olduğu müddetin ecr-i mislini vermesi lazım gelir. Kezalik, kira hane olup da te'vil-i mülk ve akd olmadığı halde yine ecr-i misil lâzım olur. Ve keza bir kimse sahibinin izni olmaksızın, bir kira beygirini alıp da bir müddet kullansa ecr-i mislini vermesi lâzım gelir.”

Görüldüğü gibi Mecelle, menfaatlerin tazmin edilmemesinden üç şeyi istisna etmiştir. Bunlardan muaddün li'l-istiğlal olan malı istisna etmesinin sebebi,

³⁹⁵ Alâuddin es-Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukaha*, (Beyrut:Daru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1994), 3/94-95.

³⁹⁶ Hafif, *el-Mülkiye*, 191.

³⁹⁷ Özdemir *İslam Hukukunda Mülkiyet*, 314.

³⁹⁸ Celâlüddin Abdurrahmân es-Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, (Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1973), 327.

³⁹⁹ Çoban, *Mecelle'nin Ta'dil Edilen Maddelerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, 25.

⁴⁰⁰ Ali Haydar, *el-Mecmûa 'tü'l-Cedide fi'l-Kutubi'l-Erbea*, (İstanbul: Hukuk Matbaası, 1914),138.

bu malların kiralamaya tahsis edilmesinden dolayı, karşılıklı akit yapılmaya bile akde konu olmuş gibi kabul edilmesinden dolayıdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Hanefiler'e göre akde konu olan menfaatler, mütekavvim kabul edilir. Vakıf ve sağırin malının istisna edilmesinin sebebi ise, bu malların korunmak istenmesidir.⁴⁰¹

Menfaatlerin mal sayılmaması sebebiyle ortaya çıkan sorunları çözmek adına Osmanlı son dönem Hanefi hukukçular mal kavramının kapsamını genişletme yoluna gitmiş ve menfaatleri de mal kavramının içinde değerlendirilmeye başlamışlardır. Mecelle'den sonra hukuk alanında yürürlüğe giren Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunu'nun 64. maddesinde mal "gerek 'ayân, gerek menâfi', gerek hukuk olsun, halk arasında tedavül edile gelen şeyler alelittlak mal sayılır." şeklinde tanımlamıştır.⁴⁰² Buradan yola çıkarak son dönem Hanefilerin görüşüne göre fikri mülkiyet haklarının satışına cevaz verildiğini söylemek mümkündür.

Buraya kadar fikri mülkiyet hakların satışına dair sunulan görüşler, onu menfaat çerçevesinde kabul ederek ele alınmıştır. Şimdi ise fikri mülkiyet hakların satışı, hak bağlamında tetkik etmek önem arz etmektedir. Daha önce hakların satışı işlenirken fikri mülkiyet hakları mütekarrir hak kapsamına dâhil olabileceğine işaret edilmişti. Zira mütekarrir hak, hak sahibinin hakkından vazgeçmesi sonucunda mahalde hukuki bir değişim vuku bulan bir işlemdir. Fikri mülkiyet hakları da tıpkı mütekarrir haklar gibi başkalarına devredildiğinde mahalde değişiklik meydana gelmektedir. Buna kısas hakkı örnek verilebilir. Şöyleki; kısas hakkından vazgeçen kişi, hakkını terk edince katilin kanı masum olur. Hak sahibi istediğinde bir bedel karşılığında hakkından vazgeçebilir. Zira tüm İslam hukukçularına göre mütekarrir hakların başkasına devri karşılığında ücret alınabileceğini ifade edilmiştir.⁴⁰³ Buna binaen fikri mülkiyet hakları mütekarrir haktır denilebilir.

Buradan yola çıkarak Hanefi hukukçular nezdin de fikri mülki yet haklarının satışının caiz olduğu söylenebilir.

⁴⁰¹ Çoban, *Mecelle'nin Ta'dil Edilen Maddelerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, 65.

⁴⁰² Gayrımenkulmevzuatı, "mal ve mülk kavramları", (Erişim: 20 Mayıs 2023).

⁴⁰³ ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/21

Konu hakkında Hanefi hukukçuların görüşleri özetlenecek olursa şöyle bir sonuca varılabilir:

- İlk dönem Hanefiler menfaatin satışını caiz görmezler. Çünkü fikri mülkiyet hakları bir bakıma menfaat olduğundan onun da satışını caiz görmezler. Fikri mülkiyet hakları gözle görülmeyen, elle tutulmayan arazlardır. Hanefiler arazları mülkiyet konusu etmezler.
- İlk dönem Hanefiler fikri hakların satışına cevaz vermemişlerdir. Ancak menfaat satışı olan icâre akdini ve fikri haklara benzeyen emek ürünü olan iş sözleşmesini (istisna'akdi) kabul ederler. Buna binaen Hanefi nezdinde fikri mülkiyet haklarının emek ürünü olarak satılabileceği veya kira sözleşmesine konu olabileceği söylenebilir.
- İlk dönem Hanefiler vakıf malın menfaatini vakf edilen cihete nispetle mal saymışlardır. Buna göre vakfedilen malın menfaati üzerine menfaat mülkiyeti tesis edilmesi söz konusudur.
- İlk dönem Hanefiler fikri mülkiyet hakları gibi bir menfaat uygulaması olan vasiyete onay vermişlerdir. Kişi kazandığı menfaat üzerinde bedelli yada bedelsiz satış, kira ve ödünç verme yetkisine sahip olur. Şu halde bu kural menfaat olan fikri mülkiyet hakları için de uygulanabilir.
- Fikri mülkiyet hakları, hak cihetiyle ele alındığında onun mütekarrir hak olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁰⁴ Bütün Hanefilere göre mütekarrir haklar bir bedel karşılığında başkasına devredilebilir. Fikri mülkiyet hakları bu yönüyle bakılırsa Hanefi hukukçuların satışına cevaz verdiğini söylenebilir. Çünkü fikri haklar mütekarrir haktır ve bu hakkın ivaz mukabilinde başkasına intikal etmesi tüm hukukçular tarafından caiz görülmüştür.⁴⁰⁵

⁴⁰⁴ el-Haskefi, *ed-Durrü'l-Muhtâr*, 395.

⁴⁰⁵ ez-Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/21.

3.5.2.2. Cumhura Göre Fikri Mülkiyet Haklarının Satışı

Maliki, Şafii ve Hanbeli âlimlere hak ve menfaatler mal sayılır. Onlara göre menfaatler, fiziki yapıya sahip ‘ayn’lardan doğduğu için hükmi mal kabul edilir.⁴⁰⁶ Cumhur hukukçular insanlar nezdinde ekonomik değeri olan şeyleri mal olarak itibar etmişlerdir. Bu nedenle onlara ekonomik değer taşıyan haklar, menfaatler ve fikri mülkiyet haklarını mal statüsünde kabul etmişlerdir.

Cumhur âlimler bir şeyin mal sayılması için fiziki yapıyı şart koşmazlar. Örneğin Şafiiler menfaati “ayn’lardan elde edilen hissi ve ayni tüm faydalar”⁴⁰⁷ şeklinde tanımlar. Mesela bir evin kendisi ayni iken onun kiraya verilmesi ile hâsıl şey menfaattir. Şâfiî hukukçu Zencânî İmam Şâfiî’den aktararak şöyle der: “ayn’lardan elde edilen menfaatleri mahiyet olarak var olan ayn seviyesinde gördüğünü, aslî itibariyle ayn’ların heyet olarak var olduğu, kendisinden istifadenin mümkün olduğu durumlarda onlardan elde edilmek istenen arazların da meydana geleceğini söyler. Devamında da şunları ekler: ‘Ev, çatısıyla sıcak ve soğuktan korunmaya imkan verir, duvarlarıyla gaspçılar ve hırsızlardan korur, tabanıyla da yerden (yani olumsuz etkilerden) korur. Dolayısıyla bütün ayn’ların kendilerini diğerlerinden ayıran heyetleri vardır. Böylece bunlarla elde edilmek istenen amaca ulaşılır. Bunlar (heyetler) menfaatlerdir. Bu heyetler arazdır ve bütün arazlar gibi var olur ve yok olurlar.’”⁴⁰⁸

Hanbelîlere göre menfaat, bir evde oturma, bir hayvana binme, köleyi çalıştırma vb. fiziki bir şeyin kullanılmasıyla hâsıl olan faydadır.⁴⁰⁹

Mâlikîlere göre menfaat, “elde edildiği şeye izafe edilmeden hissî olarak işaret edilemeyen ve izafe edildiği şeyin bir parçası olmayan şeydir”⁴¹⁰ şeklinde tanımlar.

Buna göre burada cumhur ulemanın hak ve menfaatleri mal kabul etmesine bağlı olarak fikri mülkiyet hakları da mal olarak değerlendirdikleri söylenebilir.

⁴⁰⁶ Zencânî, *Tahrîcû'l-furû' ale'l-usûl*, 225.

⁴⁰⁷ Abdülhamid el-Abbadi İbn Kasım Şihâbüddin Ahmed b. Kâsım Şîrvânî, *Havâşî tuhfeti'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc* (Kahire: Matbaatu Mustafa Muhammed), 8/ 60-61.

⁴⁰⁸ Ayşe Sezer. “Telif Hakları Özelinde İslam Hukukunda Fikri Mülkiyet Yaklaşımına Dair Bir Araştırma” Hitit Üniversitesi İlahiyet Fakültesi Dergisi 19/2 (Aralık 2020): 981-1011.

⁴⁰⁹ Ba’lî, *el-Mutli*, thk. Mahmud el-Arnavut, Yasin Mahmud el-Hatîb, 491.

⁴¹⁰ Yunus Araz, “İslam Hukuku Açısından Menfaat İçerikli Bazı Tasarruflar”. İlahiyat Tetkikleri Dergisi 0/46 (Aralık 2016), 81-129.

Bu yaklaşıma göre hak ve menfaatler mal kapsamına girince fikri mülkiyet hakları da ayn kapsama girmekte ve mal böylece kabul edilmektedir. Mal kabul edilen bir şey satışı söz konusu olur.

Ayrıca örfi olarak da hak ve menfaatler mal sayılmıştır. Zira insanların alışveriş kültüründe menfaatlerin kıymet arzettiği aşikârdır. Bu çerçeveden bakıldığında menfaatlerin mal sayıldığı örfi olarak da sabit olmaktadır.⁴¹¹

3.5.2.3. Muasır Âlimlere Göre Fikri Mülkiyet Hakların Satışı

Günümüz âlimleri som dönemlerde ortaya çıkmış olan kendi fikri mülkiyet haklarının farkın varmış, bu hakları günün şartlarına uygun olarak değerlendirmek için çaba sarfetmişlerdir. Böylece bunlardan bir kısmı fikri mülkiyet hakların satışına onay verirken diğer bazıları ise satışını caiz görmemişlerdir. Burada hemen belirtmek gerekirse fikri mülkiyet haklarının satışını caiz gören hukukçuların temel argümanları: fikri mülkiyet hakları mütekarrir hak olarak görmelerinden kaynaklanır.⁴¹²

Mütekarrir hakların bir ivaz karşılığında satışının caiz olduğu hususu daha önce ifade edilmişti.⁴¹³ Nitekim bu tür hakların satılması tüm İslam hukukçuların fikir birliği ile caiz görülmüştür.⁴¹⁴ Bu bağlamda niteliği bakımından fikri haklar olup mali olup olmaması ve mütekarrir olup olmaması şeklinde de ele alınmıştır. Mücerred olmayan (mütekarrir) hak kısas ve fikri mülkiyet hakkı gibi hakkın konusu üzerinde eseri görülebilen, vazgeçildiğinde ise mahalde tesiri görülen bir haktır. Fikri mülkiyet hakların satışına cevaz veren muasır İslam âlimleri fikri hakları mütekarrir hak bağlamında kabul etmektedirler⁴¹⁵

Mütekarrir haklar, konusu yönünden mali olan ve gayr-i mali şeklinde iki kısımda değerlendirilmiştir. Mütekarrir hakların mutlak mal olması şart değildir. Bu sebeple kısas ve evlilik hakkı mütekarrir haklar arasında sayılmıştır.⁴¹⁶ Gayr-ı mücerred haklar, hak sahibi hakkından vazgeçme veya hakkını ıskat etmesi

⁴¹¹ Saban, *İslam Hukukunda Ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 191.

⁴¹² Şehrânî, *Hukuku'l-ihira ve't-telif fi'l-fikhi'l-İslami*, 242.

⁴¹³ Şehrânî, *Hukuku'l-ihira ve't-telif fi'l-fikhi'l-İslami*, 37-40

⁴¹⁴ Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2*.

⁴¹⁵ Sezer, "Telif Hakları Özelinde İslam Hukukunda Fikri Mülkiyet Yaklaşımına Dair Bir Araştırma", 981-1011.

⁴¹⁶ Sezer, "Telif Hakları Özelinde İslam Hukukunda Fikri Mülkiyet Yaklaşımına Dair Bir Araştırma", 981-1011; ed-Dureynî, *Hakku'l-ibtikar fi'l-fikhi'l-İslâmiyyi'l-mukârin*, 4/21.

halinde hakkın mahallinde hüküm olarak değişiklik olur. Buradan hareketle fikir mülkiyet hakları üzerinde hak sahiplerinin mütekarrir bir hakkı var olup bunu bedel karşılığında satabilirler.⁴¹⁷ Bu tür haklar İslam hukukunda bedel karşılığında vazgeçme imkânı olan haklardandır. Cumhur âlimler göre bu tür haklar üzerinde mülkiyet kurulması ve mali işlemlere konu olması caizdir görülmüştür.⁴¹⁸

Buradan hareketle fikri mülkiyet mütekarrir hak olduğu ve bu çeşit hakların satışı caiz olduğu ifade edilebilir. Günümüz alışveriş örfünde, tüccar erbabınca mal kabul edildiği ve piyasada revaç gördüğünden alım satıma da konu edilmektedir.⁴¹⁹

Bu konuda Zuhaylî, bir şeyin mal olup olmadığının tespitinin örfin kabulü ile sabit olacağı söylemiştir. Örfün mal kabul ettiği şey ister fiziki yapıya sahip olsun örneğin ev ve araba gibi ister manevi olsun haklar, menfaatler ve fikri haklar örneğinde olduğu gibi manevi haklar olsun, mal sayılırlar. Bunun temel dayanağı ise maslahatı mürseldir.⁴²⁰ Ramazan el-Bûtî, fikri çaba ve gayretin şeriatta bir hak olduğunu ortaya koyarken, bu hususta bir ihtilafın olmadığını söyler. Böylece hak sahibinin izni olmadan eserinden yapılan alıntının hukuken yasak olduğunu ifade eder.⁴²¹

3.5.2.3.1. Fikri Mülkiyet Hakların Satışına Caiz Diyenler

Fikri hak sahibi zihni eseri üzerinde mali meşru hakları vardır. Hak sahibi bu haklarını koruma yetkisine sahiptir. Bununla beraber her türlü tasarrufta da bulunması caizdir. Muasır İslam hukukçuların kahir ekseriyeti bu görüşü benimsemiştir. Tevfik el-Bûtî, Ebu'l-Hasan en-Nedvî, Fethî ed-Düreynî, Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, Ali el-Hafif, Bekir Ebû Zeyd, Tekî Osmâni, Feth Muhammed el-Leknevi, Abdülhamid Tahmaz, Muhammed Sellâm Medkûr, Vehbe ez-Zuhayli, Muhammed es-Senbehlî, Ramazan el-Bûtî, Yusuf el-Karadâvî, Muhammed

⁴¹⁷ Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2*, 66.

⁴¹⁸ el-Butî, *Kadâyâ Fıkhiyye Muâsıra*, 71; ez-Zencânî, *Tahrîcû'l-furu' ale'l-usûl*, 225; Ebû Zehrâ, *el-Milkiyye ve Nazariyyetü'l-akd*, 57.

⁴¹⁹ Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2*, 61.

⁴²⁰ Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Muameletü'l-Mâlliyetü'l-Muasıra buhus ve fateva ve hulul*, (Beyrut: Daru'l-Fikir 2002), 593.

⁴²¹ Muhammed Tevfik Ramazan el-Bûtî, *el-Buyüü's-Şaia ve eseru davabiti'l-mübi alâ şeriyetitha*, (Beyrut: Dâru'l-Fîkr, 2010), 213.

Osman Şebîr ve Ali el-Karadâğî gibi günümüz İslâm hukukçuları fikrî mülkiyet haklarının satışına cevaz vermişlerdir.⁴²²

Yine Mecma‘u'l-Fıkhî'l-İslami adlı İslam Fıkıh Akademisinin tarafından 1988'de Kuveyt'te icra edilen toplantıda fikri haklar ile ilgili alınan karar şu şekildedir:

- Ticari isimler, ticari ünvanlar, ticari markalar, telif, buluş ve icâdlar sahiplerine özel haklardır. Günümüz cari örfte bu haklar insanların değer biçmeleri nedeniyle mali değer taşımaktadır. Bu haklar hukuken muteber olup gaspa maruz kalması caiz değildir.
- Bu haklar ile ilgili tasarrufta bulunmak, onları ücret karşılığında başkasına devretmek caizdir. Fakat bu işlemler sırasında garar, tedlis ve aldatma olmamalıdır. Zira bu muamele mali bir hak olmuştur.
- Telif, buluş ve icâd hakkı hukukun koruduğu haklardandır. Bu hususta hak sahibinin tasarruf yetkisi vardır. Hak sahibinin sahip olduğu haklarını her türlü hukuksuzluğa karşı engel olması olanağı bulunmaktadır.⁴²³

3.5.2.3.2. Fikri Mülkiyet Hakların Satışına Cevaz Vermeyenler

Bir kısım muasır İslam âlimi fikri hak sahibinin eseri üzerinde mali hak talep edemeyeceğini ve hukuken bedel karşılığında vazgeçme imkânı olmadığını, dolayısıyla da bir ivaz mukabilinde satmasının mümkün olmadığını söyler. Bu âlimler hak sahibi kimsenin eserin kopyalanmasına veya tekrar yapımına engel olamayacağını söylerler. Hatta Bu âlimlerden bir kısmı özellikle dini ilimlere dair eserlerden bedel alınmasını uygun görmezler. Örneğin Muhammed Şefî el-Osmânî, Ahmed el-Haccî el-Kürdî, Takıyyüddîn en-Nebhânî ve Muhammed el-Hamid gibi günümüz hukukçuları fikrî mülkiyet haklarının satışına cevaz vermemişlerdir.⁴²⁴

Bu görüşü savunanların dayanağı şudur: ilmi çalışmalar Allah'a kurbîyyet anlamı taşıdığından bunun bir bedel karşılığında satılması caiz değildir. Bu grupta

⁴²² Tefvik el-Bûti, *el-Buyu'sh-Şaia*, 216; eş-Şehrânî, *Hukûku'l-İhtirâ ve't-Telif*, 238-241.

⁴²³ ez-Zuhaylî, *el-Muameletü'l-Mâliyyetü'l-Muâsıra*. 594-995.

⁴²⁴ eş-Şehrânî, *Hukûku'l-İhtirâ ve't-Telif*, 241.

bulunan âlimler fikri hakları mücerred hak olarak kabul ederler. Ayrıca Hanefi hukukunda mücerred hakların satılması caiz olmadığını belirtmek gerekir.⁴²⁵

3.5.2.3.3. Fikri Hakları Mütakavvim Olarak Satışına Cevaz Verenler

Üçüncü görüşte olanlar, fikri mülkiyet sahibinin kendisinin eseri neşreden kişinin, eser üzerinde mali kazanç elde edebileceklerini söylemişlerdir. Fakat bu âlimler eserin telif hakkının satılmasına ya da kiralanmasına cevaz vermemişlerdir.⁴²⁶

Yine günümüz fakihlerin bir kısmı fikri hakları maddi olmayan mütakavvim mal kapsamında kabul etmiştir. Onlara göre fikri mülkiyet hakları, hak ve menfaatlerden meydana gelir. Hak ve menfaatler ise gayr-ı mütakavvim mal olarak değerlendirilir. Bu açıdan bakıldığında fikri haklarının alışverişe konu olması caizdir. Yani fikri mülkiyet haklarına konu olan her şeyin satışını caiz görmüşlerdir.⁴²⁷

⁴²⁵ Saban, *İslam Hukukund ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*, 192.

⁴²⁶ Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2*, 64.

⁴²⁷ Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2*, 59-60.

SONUÇ

Fikri mülkiyet hakları Osmanlı Devletinin sonlarında Müslümanların gündemine girmeye başlayan diğer bir ifadeyle Avrupada Fransız devriminden sonra öne çıkan hukuki bir olgudur. Söz konusu dönem sonrası önem kazanan fikri haklar İslam hukukçuları tarafından incelenmiş ve İslam hukuk normlarına uygun olup olmadığına dair araştırmalar yapmışlardır.

Günümüz mer'î hukukla beraber yine günümüz İslâm hukuk araştırmacıları tarafından fikri mülkiyet hakları konusunda gelinen neticeye göre, fikri ürünlerde, emek sahibinin çabası, emeği ve ürünü oluşturmak için sarf ettiği vakit, onu ürün üzerinde tasarruf yetkilisi tayin etmektedir. Ayrıca İslam hukuku bu hak yetkilerinin nasıl kullanılacağına dair hususlarda da izahlar getirmiş konuyu fıkıh süzgecinden geçirerek İslâm hukuk normlarına uygun çerçeveye oturtmaya çalışmıştır.

“Doğrusu, fikrî mülkiyet hakları maddî olmayan şeyler üzerinde kurulup, maddî varlık üzerinde cisimleşmiş hale gelmişse de, esasen konusu gereği maddî varlık olmayan haklardır. Bu bağlamda tezimizin incelediğimiz asıl konu maddi varlık olmayan hak ve menfaatlerin satışı ile ilgilidir. Araştırmalar sonucunda İslam hukukçuların maddi olmayan hak ve menfaatlerin satışı hususunda iki görüşü öne çıkmaktadır. İlki hak ve menfaat satışına onay veren cumhur-u ulemâyı oluşturan hukukçular, diğeri ise bunların satışına cevaz vermeyen Hanefî hukukçulardır. Konu hakkında bu hukukçuların yaklaşımlarını özetlemek gerekirse şöyledir:

Cumhur âlimlerin mal tanımında “ayn” ve “menfaat” ayrımı bulunmamaktadır. Onlara göre menfaatler de mal olarak değerlendirilmektedir. Hatta cumhur nezdinde “mal edinmenin asıl nedeni malın menfaatidir.” Kanaatimizce fikri mülkiyet hakları bu çerçevede kabul etmek isabetli gözükmektedir. Zira bu görüş hakların korunması açısından ve de yeni fikri icatların çeşitlenerek ortaya çıktığı günümüz vakıaya daha uygun düşmektedir.

Hanefiler hukukçular ise menfaatleri mal olarak kabul etmemişler, fikri hakların yani menfaatlerin mal olarak kabulünü malın somut varlığı ile ilişkilendirmişlerdir. Diğer bir ifadeyle Hanefiler bir şeyin mal olabilmesi için

“ayn” olması gerektiğini, fiziki yapıya sahip olmasını şart koşmaktadır. Onlara göre fikri haklar mal kapsamına girmemektedir. Ancak son dönem Hanefiler, seleflerinden farklı olarak hak, menfaat ve fikri hakları mal sayarak satılabilirliğine cevaz vermişlerdir.

Aslında bir şeyin satışa konu olabilmesi için o şeyin hukuk açısından mal olarak kabul edilmesi gerekir. Bu bağlamda yukarıda detaylı bir şekilde ifade edildiği üzere fikri mülkiyet hakları Maliki, Şafii ve Hanbeli âlimlere göre mal olarak kabul edilir, ancak Hanefi hukukunda ise mal kavramının tarifinde de görüldüğü üzere fikri haklar mal statüsünde kabul edilmemektedir. Fakat Hanefiler her ne kadar fikri hakları mal olarak telaffuz etmeseler de mezhep içerisindeki bazı uygulamalar dikkate alındığında bazı akitlerle tealluk eden haklara -örneğin, icâre, vakıf ve mütekarrir haklar maddi değer attettikleri görülür. Bununla birlikte bu haklar muasır İslam hukukçuları ve İslâm fıkıh konseylerince de mal olarak kabul edilmiştir. Böylece fikri mülkiyet hakları en azından cumhuru ulemâ nezdinden bakıldığında hem klasik fıkıh dönemi açısından hem de muasır dönem İslam hukuku açısından mal olarak kabul edildiğini söyleyebiliriz. Günümüz açısından değerlendirildiğinde fikri hakların mal olarak kabul edilmemesi, dolayısıyla da alış verişi konu edilmemesi bir iktisadi alanı yok sayılması anlamına da gelmektedir. Ayrıca burada günümüz İslam Hukukçularından bazısının fikri mülkiyet hakların varlığının hukuki bir hak olarak kabul etmediklerini belirtmek gerekir. Ancak naslar ve fıkhi temel açısından incelendiğinde fikri mülkiyet haklarının satılabilirliğini savunan tarafın görüşünün tercihe şayan olduğunu ifade etmek mümkündür.

Fikrî mülkiyet haklarının mütekarrir hak olma ihtimaline dair görüşler incelendiğinde, mezkûr hakların mütekarrir hak olduğu görüşü daha uygun görülmektedir. Çünkü fikrî hakların satılması, kiralanması, hibe edilmesi veya vakıf yoluyla başka birine devredilmesi durumunda mahalde bir değişiklik söz konusu olmaktadır. Bu da onun mütekarrir haklardan olduğuna dair delil teşkil etmektedir. Mütekarrir hakların satışının ise tüm âlimlerin ittifakı ile caiz görüldüğü malumdur. Bu açıklamalar sonucunda fikri mülkiyet haklarının İslam hukukunda mal olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda fikri mülkiyet haklarının satışı caizdir denilebilir.

Hâsılı, İslam hukukçularının hak ve menfaatleri bağımsız olarak mal satışına cevaz verdiklerini belirtmek mümkündür. Her ne kadar onlar aralarında ayrıntılarda farklı bakış açılarına sahip olsalar da bu hakların satışa konu olabileceğini, miras, icâre ya da hibe yoluyla başkasına intikal edeceğini ifade etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Ayşe. *Çalışanların Eserleri ve Buluşları Üzerindeki Fikri Haklar*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Ahkâmü'l-Muâmelâti's-Şer'iyye*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabi, 2008.
- Akbıyık, Azra Arkan. *Eser Sahibinin Haklarına Bağlantılı Haklar*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.
- Aktan, Hamza. "İstisn'a". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 23/393-396. İstanbul: TDV Yayınları, 2001
- Ali Haydar, *Dureru'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Ali Muhammed, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.
- Alimoğlu, Kemal. *Fikir ve Sanat Eserleriyle İlgili Manevi Mali ve Bağlantılı Hakların İhlali Suçları*. İstanbul:Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Amir, Abdullah Muhammed. *Min Nazariyyeti'l-Fıkhi'l-İslamiyye*. Filistin: Mektebetu Filistin, 2006.
- Apaydın, Hacı Yunus. "İcazet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 23/393-396. İstanbul: TDV Yayınları, 2001
- Apaydın, Hacı Yunus. "Sihhat". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 37/110-111. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- Araz, Yunus. *İslam Hukukunda Menfaatin Tazmini*. Bursa: Emin Yayınları, 2016. "İslam Hukuku Açısından Menfaat İçerikli Bazı Tasarruflar". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 10/46 (2016), 81-129.
- Ateş, Mustafa *Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Hakların Kapsamı ve Sınırlandırılması*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2003.
- Aybakan, Bilal vd. "Meşru". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 29/378-383. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Badrüddin *el-Binâye Şerhu'l-Hidaye* Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000.
- Balcı, Yusuf vd. "Sınai haklar Sistemi ve Türk Patent Enstitüsünün Rolü", *Legal Fikri ve Sınai Dergisi*, 7/2 (2005), 315-344.
- Bali, Muhammed b. Ebu'l-Feth *el-Mutli' alâ Elfâzi'l-Mukni*. Cidde: Mektebetü's-Sevâd, 2003.
- Bardakoğlu, Ali. "hak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/15-151. Ankara: TDV Yayınları, 1997.

- Bedâiu's-Senai fî tertibi's-Şeria*, thk. Ali Muhammed- Adil Ahmet. Beyrut: Dâru'l-Kutub'l-İlmiyye, 2010.
- Beğavî, Muhammed bin el-Ferâ .*et-Tehâzib fî Fıkhi'l-İmamı's-Şafîi*, thk. Adil Ahmet,
- Beki, Abdulaziz. *İslamda Güncel Ticari Meseleler*. Kayseri: Bekke, 2005.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukûkî İslamiyye ve Istulâhâtı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınları.
- Boushartial, Abdelselam F.A. *Satım Akdinde M'akudun Aleyhin Mütakavvim Olması*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Boyalık, Şeyma. *İslam Hukukunda Cins Borcu*. İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2015.
- Bûti, Muhammed Tefvik Ramazan *el-Buyûu's-Şaia ve eseru davabiti'l- mübi alâ şerîyyetiha*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2010.
- Cevheri, Ebu'n-Nasr İsmail b. Hammâd. *es-Sıhah Tâcu'l- Luga*, 2 Cilt. Beyrut: Darü'l-İlmi'l-Meleyani, 1987.
- Cezeri, Abdurrahman. *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi* çev. Mehmet Keskin. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994.
- Coğ. İş. KHK, Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (Kanun No. 555) Resmi Gazete 22326 (27 Haziran 1995).
- Cürcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerif. “Ayn”. *Tarîfât/Terimler Sözlüğü*. çev. Arif Erkan. İstanbul: Bahar Yayınları, 1997.
- Çerçi, Orhan. *Fikri Mülkiyet Haklarında Hakların Tükenmesi İlkesi*.Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Çoban, Ayşe. *Mecelle'nin Ta'dil Edilen Maddelerinin İslam Hukuku Açısından Değiştirilmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Dağ,Zuhal. *İslam Hukukunda Sübjektif Gayenin Akitlerin Hukuki Sonuçlarına Etkisi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Dalgın,Nihat. “İslam Hukukuna Göre Satım Sözleşmesi Açısından Mal Kavramı”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/11 (Mart 1999), 97-128
- Demir, Fahri. *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

- Demirî, Behrâm ed-. *eş-Şamil fî Fıkhi'l-İmam Malik*, nşr. Merkez Necibuveyh, 1424.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle İslam Ticaret ve İktisat İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2010.
- Düreyni, Fethi. *Hakku'l-ibtikarfi'l-fikhi'l-islami*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981.
- Ebû Zehrâ, Muhammed. *el-Milkiyye ve Nazariyyetü'l-akd fi 'ş-Şerîati'l İslâmiyye*. Kahire: Dârü'l-Fikr, 1996.
- Ebû Zeyd, Bekir b. Abdullah. *Fikhu'n-Nevâzil*. Cilt 2. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996.
- Ebûl-Fazl Cemaletdin Muhammed b. Mükerrerem b. Ahmet el-Ensârî. "Fikir", *Lisanu'l-Arab* 5 Cilt. Beyrut: Dâru Sadır, 1993.
- Ehdaş, Muhammed Ali. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2014.
- el-Hak Meda Sultani'd-Devle*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1403.
- Elifi, Muhammed Cebren-*Nezariyyetü'l-Fıkhiyye*. Riyad: Dâru't-Tahbir, 2018.
- Eliri, İsa. *Güzel Sanatlar Eserlerinde Fikri Mülkiyet Hakları ve Uygulamaları*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2009.
- el-Medhel li Diraseti 'ş-Şerîati'l-İslamiyye.*, Beyrut: Lübnan, 2006/1423.
- el-Muğnî*. Riyad: Dâru'l-Âlemi'l-Kütüb, 1997.
- el-Muvfaâkt*, thk. Abdullah Dıraz. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1411.
- Emin, Muhammed *Davvu 'ş-Şumu' fî'l-Fıkhi'l-Malik*, thk. Muhammed Mahmûd, Moritanya: Mektabetü'l-İmam Malik, 2005-2426.
- End. Dev. Kan, Entegre Devre Topografyalarının Korunması Hakkında Kanun (Kanun No. 5147). Resmi Gazete 25448 (5 Aralık 1951).
- End. Tas. KHK. Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (Kanun No. 554). Resmi Gazete 22326 (27 Haziran 1995).
- Engin, Mücahit. *Çağdaş İslam Hukukunda Fikri Mülkiyet Hakları Tartışmaları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Erdil, Engin. *Fikri Mülkiyet Hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık 2016.
- Erdoğan, Mehmet. "garar". Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.

- Ergün, Mehmet. “Hanefi Hukukçulara Göre Mal Kavramı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12/63 (Nisan 2019), 226.
- Erman, Hasan. *Eşya Hukuku Dersleri*. İstanbul: Der Yayınları, 2018.
- Ertaş, Şeref. *Yeni Türk Medeni Kanununa Hükmüne Göre Eşya Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006.
- Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali el-. “hak” *el-Misbâhu'l-Münîr*. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1987.
- Fikri Mülkiyet Hukukunda Dijital Veri Tabanlarının Korunması*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi 2005.
- FSEK, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (Kanun No. 5846) Resmi Gazete 7981 (21 Şubat 2001) Erişim 3 Mayıs 2023.
- Gamravî, Muhammed ez-Zühries-Sirâcu'l-Vehhâc. Beyrut: Dâru'l-Marife, t.y.
- Gemrik, Sevil. *Fikri Mülkiyet Hakları Bağlamında Korsan Yayıncılığın Ekonomi Politikası* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Günay, Hacı Ahmet & Hoylad, Adnan. “İslam hukukunda Hakların Tasnifi Üzerine Analitik Bir İnceleme”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 20/2 (2020), 755-799.
- Gündem, Onur. “Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda Eser Sahibinin Haklarına Bağlantılı Hakları, Bu Hakların Sınırlandırılması ve Korunması”. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Hacak, Hasan. *Atomcu Evren Anlayışının İslam Hukukuna Etkisi: Kelam-Fıkah İlişkisine Dair Bir Analiz*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Haccâvi, Salim Ebu Musa *el-İkna li Talibi'l-İntifa*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin. Riyad: Dâru'l-âlemi'l-Kutub, 1999-1419.
- Hafif, Ali el-. *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, çev. Rahmi Yaren Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.
- Halebî, İbrahim bin Muhammed bin İbrahim el-Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi *Multeka'l-Ebhur* Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998-1419.
- Hallaf, Abdulvehhab. *İlmu Usuli'l-Fıkah*. Dimeşk: Dâru'l-Muttehide, 1962.
- Haskefi, Muhammed bin Ali Alâuddin el-. *ed-Dürri'l-Muhtâr Şerhu Tenvir'l-Ebsâr ve Camii'l-Bihâr*, thk. Abdülmümin Halil İbrahim. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002-1423.

- Haşiyetü Reddi'l-Muhtâr, alâ'Dürri'l-Muhtâr.* Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996.
- İbn Abidin, Muhammed Emin. *Reddü'l-Muhtâr alâ Dürri'l-Muhtâr Şerhi Tenviru'l-Ebsâr.* Riyad: Dâru'l-Alemi'l-Kutub, 2003.
- İbn Arabî, Ebûbekir Muhammed. *Ahkâmü'l-Kur'ân.* Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- İbn Humam Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid. *Şerhu fethü'l-kadîr* Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *el-Fetâva'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1408/1987.
- İbn-i Münzir, Ebu Fazl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem b. Ali b. Ahmet el-Ensârî. *Lisanu'l-Arab.* Beyrut: Dâru Sadr, 1930.
- İleri, İsa. *Güzel Sanat Eserlerinde Fikri Mülkiyet Hakları ve Uygulamaları.* Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi, 2009.
- İskenderî, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-. *Fethu'l-Kadir* Mısır: Matbaatu Mustafa el-Babi, 1970.
- İslam Fıkıh Konseyi, “el-Hukuku'l-Maneviyye”. *Mecelledeü'l-Mecma*, 5 Cilt.
- İslam Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.
- Kadâyâ Fıkhiyye Muâsıra.* Mektebeü'l-Farabiyy, 1991.
- Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, t.y.
- Karagöz, İsmail vd. (ed.) “mütekavvim”. *Dini Kavramlar Sözlüğü.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Karahan, Sami vd. *Fikri Mülkiyet Hukukunun Esasları.* Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- Karaman, Hayrettin. “Ayn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 29/378-383Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Kârî, Nuruddin Ali. *Fethu Bâbi'l-Inâye.* Beyrut: Dâru Erkam bin Ebi'l-Erkam, 1997.
- Kâsânî, Ebubekir. b. Mesud b. Ahmed el-. *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertibi's-şerâ'i,* Beyrut:Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406.
- Kaya, Arslan. “Türk Hukukunda Patentten Doğan Haklar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 56/4 (1997), 173-200.

- Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Kisbet, Mustafa. *İslam Hukukuna Göre Satım Akdinde Malın Kabz ve Teslimi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Kitâbu'l-Mecmû' şerhu'l-mühezzeb li'ş-Şîrâzî* thk. Muhammed Necîb el-Mutî'î, Cidde: Mektebetü'l-İrşâd.
- Lipszyc, *Hukuku'l-Müellif ve'l-Hukuku'l-Mücavire*, çev. Muhammed Hüsam,
- Makdisî, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî. *el-Muğnî*. Suudi Arabistan: Mektebetü's-Sevâdî, 2000.
- Makdisî, Ebu'n-Necâ Şerefuddin el-Haccâviel-İknâ fî Fıkhi'l-İmam Ahmed bin Hanbel. Lübnan: Dâru'l-Marife, t.y.
- Mısrî, İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrahim b. Muhammed *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*.
- MKH-KHK, Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (Kanun No. 556) Resmi Gazete 22326 (27 Haziran 1999).
- Muhammed, Dubyan b. *el-Muâmeletu'l-Mâliyye Asaleten ve Muâsereten*. Riyad: Mektebetü'l-Melik Fehd, 1432.
- Mustafa, İbrahim vd. “mülk”, *el-Mu'cemu'l-Vesît*, nşr. Abdulaziz en-Neccâr. Mısır: Mektebetü'ş-Şuruki'd-Düveliye, 1425.
- Nevevî, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya bin Şeref *Ravdetü't-Tanalibîn ve Umdetü'l-Müftin*, thk. Zübeyr eş-Şavuş. Beyrut: el-Mektabetü'l-İslamiyye, 1991-1412.
- Osmanî, Muhammed Takî el-. *Buhus fî Kadaya Fıkhiyye Muasıra*. Katar: İdaretü'ş-Şuûn'l-İslamî, 2013/1434.
- Ömer, Ahmet Muhtar Abdülhamid. “*takavvum*”. *Mecmau'l-luğati'l-Arabiyyeti'l-muasıra*, 2007.
- Özdemir, Recep. *İslam Hukukunda Mülkiyet*. İstanbul: Hiper Yayın, 2018.
- Özkan, S. Gökçen. *Eser Sahibinin Manevi Mali veya Bağlantılı Haklarına Tecavüz Suçları*,
- Özpolat, İbrahim. *Klasik ve Modern Yaklaşımlar Çerçevesinde Müttekavvim Mal*. İstanbul: İstanbul üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2017.
- Saban, Ahmet. *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Fikri Mülkiyet Hakları*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Doktora Tezi, 2020

- Samandı, Raha. *Türk Fikir ve Sanat Hukukunda Eser ve Eser Sahipliği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2019.
- Sarahlî, Muhammed b. Ahmet b. Ebi Sehl Şemsu'l-eimme es-. *el-Mebcut*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1993/1414.
- Sarı, Mevlüt. *"Fikir" el-Mevarid Arapça-Türkçe Lügat*. İstanbul: Bahar Yayınları, 1980.
- Semerkandî, Alâuddin es-. *Tuhfetü'l-fukaha*. Beyrut:Daru'l-Kutubi'l-ilmiiye, 1994.
- Senhûrî,Abdurrezzak Ahmetel-Vasît fi şerhi'l-kanûnil-medenî. Beyrut: Dâru İhyai't-turasi'l-Arabi, 1956.
- Seyyid, Ebu'l-Hasan Ali bin İsmail bin. *"hak" el-Muhkem ve'l-Muhitu'l-A'zam*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiiye, 2000.
- Sezer,Ayşe. "Telif Hakları Özelinde İslam Hukukunda Fikri Mülkiyet Yaklaşımına Dair Bir Araştırma". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (Aralık 2020): 981-1011.
- Sunya, Hakkas. *Himayetü'l-Mülkiyeti'l-Fikriyeti'l-Edebiye ve'l-Fenniyyefi'l-Beyeti'r-Rekmiyye fi zili't-Teşrii'l-Cezariyy*. Cezayir: Menturi Üniversitesi, Kütüphanecilik Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Şaban, Zekiyüddin. *Usûlü'l-Fıkh*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2019.
- Şafii, Muhammed b. İdrisel-Umm. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1990- 1410.
- Şahin, Mustafa. *Bağlantılı Haklar*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2011.
- Şâtıbî, Ebû İshâk b. İbrahim b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî. *Muvâfâkât*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2013.
- Şebbîr, Muhammed Osman. *el-Muâeletü'l-Mâliyetü'l-Muâsıra*. Ürdün: Dâru'n-nefâis, 2007.
- Şehrânî, Hüseyin bin Mâlevî*Hukûku'l-İhtira ve't-Telif*. Riyad: DâruTayyibetinli'n-Neşrve't-Tevez'i 2004.
- Şener, Yavuz Selim. *Fikri Mülkiyet Hukukunda Dijital Veri Tabanlarının Korunması* İstanbul: Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Şetevi, Süheyla. *en-Nizamu'l-Kanûni'r-Rusûmi ve'n-Nemâzici's-Sinâiyye*. Cezayir: Kasdi Merbah Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Şubesi, Yüksek Lisans Tezi 2017-2018.

- Şirbinî, Muhammed bin Ahmet el-Hatib *Muğni'l-Muhtaç ilâ Marifeti Meâni Elfazi'l-Minhac*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2004-1425.
- Şirvânî, Abdülhamid el-Abbadî İbn Kasım Şihâbüddin Ahmed b. Kâsım Havâşî *Tuhfeti'l-Muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc*. Kahire: Matbaatu Mustafa Muhammed.t.y.
- Şukayri, Muhammed Mustafa *Vakfu Hukûki'l-Mülkiyyeti'l- Fikriyye*. Kuveyt:el-Emanetu'l-Amme li'l-Evkaf, 2014.
- Takır, Mustafa. *Fikri Mülkiyet Haklarını Zekatı*. Ordu: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Devam Eden Yüksek Lisans Tezi.
- Tanrıöver, Canan. *Fikri Mülkiyet Hukukunda Güzel sanat Eseri Sahibinin Yeniden Satış Hakkı*.
- Tanrıverdi, Suna. *Fikri Mülkiyet Haklarının Ekonomik Temelleri ve Ekonomiye Yansımaları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Teftazânî,el-Allâme Sa'duddîn et-.et-Telvîh ilâ Keşfi Hakâiki't-Tenkîh. Beyrut: Dâru'l-Erkam bin el-Erkam.
- Tehânevî, Muhammed Ali "hak", Keşşafü Istilahatil-Fünunve'l-Ulum, thk. Ali Dahrûc. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1997.
- Tekin,Gökmen. *Türkiye'de Fikri Mülkiyet Kültürünün Yerleşmesine Yönelik Korsan Yayıncılığın Etkileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2006.
- Tekinalp, Ünal. *Fikri Mülkiyet Hukûku* İstanbul: Arıkan Basım Yayım, 2006.
- Usulü'l-Fıkhi'l-İslami*. Dimeşk: Daru'l-Fikir, 1426-2005.
- Uyanık, Erol. *TRT Televizyon Yayınlarında Telif Hakları ve Ortaya Çıkan Sorunlar*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Vergammi, Ebu Abdullah b. Muhammed b. Muhammed b. Arafe, el-.el-Muhtesar'l-Fıkhi. Dubai: Müessesetü Halef Ahmet, 2014.
- Yavuz, Mehmet Reşat. *Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 71. Maddesinde Düzenlenen Manevi, Mali Veya Bağlantılı Haklara Tecavüz Suçu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2010.
- Yerlikaya, Ünal. "Hanefi Hukuk Düşüncesinde Ayn-Deyn Ayrımı ve Hukuki Düzenlemelere Etkisi -İş ve İstisna Akdi Örneği-". *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 8/1 (1 Haziran 2022), 298-319.
- Yıldırım, Ahmet Hamdi. *İslam Hukukunda Hasta Hakları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2014.

- Zencânî, Ebû Menâkib Şihâbuddin Mahmud b. Ahmed. *Tahrîcu'l-Furu Alâ'-'Usul*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1982.
- Zerkâ, Mustafa Ahmed. *Çağdaş Yaklaşım İslam Hukuku*. çev. Servet Armağan. İstanbul: Timaş Yayınları, 1993.
- Zerkâ, Mustafa Ahmed. "*el-Medhal ilâ Nazariyyeti'l-Amme*". Dimeşk: Dâru'l-Kelam, 2010.
- Zeydân, Abdulkerîm. *el- Vecîz fî usuli'l-fikh*. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1423-2001.
- Zeyleî, Osman b. Ali. *Tebyinu'l-hekâik Şerhu Kenzu'd-Dekaik*. Kahire: Mektebetu'l-kübra'l-emiriyye, 1314.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Muâmeletü'l-Mâlliyetü'l-Muâsıra buhus ve fateva ve hulul*. Beyrut: Dâru'l-Fikir, 2002.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Murat ARSLAN

Bildiği Yabancı Diller : Arapça/İngilizce

Aldığı Sertifikalar : İngilizce Eğitimi

Uzmanlık Alanı : İslam Hukuku

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	İlahiyat/Fakültesi	İstanbul Üniversitesi	2020
Y. Lisans	Temel İslam bilimleri	Bülent Ecevit Üniversitesi	2023

Görevler :

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
İmam-Hatip	İstanbul/Bağcılar	2019
K.K.Ö	İstanbul/Küçükçekmece	2023

Eserler :

A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

A1.

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

B1.

C. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:

C1. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar:

C1.1.

C2. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplardaki bölümler:

C2.1.

D. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

D1.

E. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

E1 İslam Hukukuna Göre Fikrî Mülkiyet Haklarının Satışı: Gelişim Süreci ve Cevazı

F. Sanat ve tasarım etkinlikleri:

F1.

G. Diğer yayınlar: (Yukarıdaki maddelerde yer alan başlıklardaki kategorilere girmeyen ve belirtilmek istenen tüm eserler bu maddenin altında belirtilecektir.)

G1.